

En les últimes tres dècades, l'ascens i les transformacions de la República Popular de la Xina han propiciat un intens debat al voltant dels possibles efectes sobre l'estabilitat de la regió. Tanmateix, la seguretat ha experimentat un important procés de reestructuració, com a conseqüència de la interacció de velles i noves amenaces en un ordre internacional en què la Xina apareix com un actor cada vegada més influent que cal tenir en compte.

L'objecte d'aquest treball de recerca és fer una anàlisi de la participació de la República Popular de la Xina en la construcció de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat i, en paral·lel, estudiar la implicació i l'actuació d'aquest país en dos dels conflictes marítics més importants de la regió: el conflicte del mar de la Xina Meridional i el conflicte del mar de la Xina Oriental.

Aquesta recerca respon, a més, a la voluntat de promocionar el diàleg sobre els temes de seguretat i impulsar el coneixement sobre qüestions sovint desconegudes en regions tradicionalment allunyades del nostre àmbit geogràfic i intel·lectual, i poc treballades en el nostre entorn.

La col·lecció "Recerca x Pau" recull i difon estudis sobre pau, violència i conflictes duts a terme des de diverses disciplines acadèmiques, per tal d'alimentar i compartir coneixements sobre com construir la pau. Dirigida a un públic universitari, centres de recerca i persones interessades en la matèria, l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans de la Generalitat de Catalunya edita aquesta col·lecció per impulsar la investigació per la pau.

R x PAU

COL·LECCIÓ RECERCA PER LA PAU

02

SEGURETAT I CONFLICTIVITAT A L'ÀSIA ORIENTAL: LA XINA, L'ORDRE REGIONAL I ELS CONFLICTES MARÍTIMS

CATERINA GARCÍA SEGURA
JOSEP IBÁÑEZ MUÑOZ
PABLO PAREJA ALCARAZ
PRÒLEG DE JESÚS SANZ

RxPAU

COL·LECCIÓ RECERCA PER LA PAU

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
**Oficina de Promoció de la Pau
i dels Drets Humans**

Dades Biblioteca de Catalunya. CIP

García Segura, Caterina

Seguretat i conflictivitat a l'Àsia oriental: la Xina, l'ordre regional i els conflictes marítims. – (Recerca x Pau: col·lecció "Recerca per la Pau"; 2)

Bibliografia

ISBN 9788439379713

I. Ibáñez Muñoz, Josep II. Pareja Alcaraz, Pablo

III. Catalunya. Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans IV. Títol V. Col·lecció: Recerca x Pau; 2

1. Seguretat internacional – Extrem Orient

2. Seguretat internacional – Pacífic (regió) 3. Xina – Relacions exteriors – Extrem Orient 4. Extrem Orient – Relacions exteriors – Xina

327(5-012)

Col·lecció "Recerca x Pau" Barcelona, juny de 2009

© Autoria

Caterina García Segura,

Josep Ibáñez Muñoz,

Pablo Pareja Alcaraz, 2009

© Edició

Generalitat de Catalunya

Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació

Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans

Av. Diagonal, 409, 2a. 08008 Barcelona

Tel. 93 552 60 00

oficinapauddhh@gencat.cat

www.gencat.cat/dirip

Aquest estudi ha estat encarregat a

Universitat Pompeu Fabra

c. Ramon Trias Fargas, 25

08005 Barcelona

Coordinació de la col·lecció "Recerca x Pau"

Eulàlia Mesalles

Correcció lingüística

INCYTA

Disseny gràfic

Aleix Artigal / Carla Bahna

Impressió i enquadernació

Futurgrafic

Paper

Imprès en paper ecològic i 100% reciclat

ISBN

978-84-393-7971-3

DL

00000000000000

Aquesta obra està subjecta a llicència Creative Commons de Reconeixement – No comercial – Sense obra derivada 2.5. Espanya. Consulteu la llicència a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

L'estudi està disponible en format electrònic al web de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans. Es pot copiar, distribuir, comunicar públicament, traduir i modificar aquesta obra sempre que no se'n faci un ús comercial i se'n reconegui l'autoria amb la citació següent:

GARCÍA SEGURA, C.; IBÁÑEZ MUÑOZ, J.; PAREJA ALCARAZ, P. *Seguretat i conflictivitat a l'Àsia oriental: La Xina, l'ordre regional i els conflictes marítims*. Barcelona: Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, Generalitat de Catalunya, 2009. (Recerca x Pau, 2).

Les opinions expressades en aquesta publicació no representen necessàriament les de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans.

Aquest material es va acabar de redactar el febrer de 2009.

RxPAU

COL·LECCIÓ RECERCA PER LA PAU

02

SEGURETAT I CONFLICTIVITAT A L'ÀSIA ORIENTAL: LA XINA, L'ORDRE REGIONAL I ELS CONFLICTES MARÍTIMS

CATERINA GARCÍA SEGURA
JOSEP IBÁÑEZ MUÑOZ
PABLO PAREJA ALCARAZ
PRÒLEG DE JESÚS SANZ

8	Índex de quadres, figures, mapes i acrònims	92	B2.3. Actors principals i reivindicacions territorials
10	Pròleg Jesús Sanz	95	B2.4. Evolució del conflicte
12	Introducció	99	B2.5. Actors secundaris i factors potenciadors de la dinàmica cooperativa
19	A. PRIMERA PART. LA XINA I L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL	102	B3. La Xina i la gestió de la conflictivitat marítima a l'Àsia oriental
20	A1. El sistema regional de l'Àsia oriental, l'ordre regional i els actors internacionals	102	B3.1. La Xina i la cooperació informal a l'Àsia oriental: la regionalització del model ASEAN
20	A1.1. El sistema regional de l'Àsia oriental	107	B3.2. Bilateralisme i multilateralisme en la gestió de la conflictivitat marítima
23	A1.2. El concepte d'ordre regional	112	B3.3. La complementarietat de vies o <i>tracks</i> en la gestió de la conflictivitat marítima
26	A1.3. Actors internacionals i ordre	119	C. CONCLUSIONS
32	A2. L'ordre regional de l'Àsia oriental	129	D. BIBLIOGRAFIA
32	A2.1. L'estructura constitucional de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat		
38	A2.2. Les institucions fonamentals de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat		
43	A2.3. Les vies i els instruments de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat		
48	A3. La contribució de la Xina a la construcció de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat		
48	A3.1. La Xina i la gestió de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat		
57	A3.2. La Xina i el desenvolupament de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat		
71	B. SEGONA PART. LA XINA I LA CONFLICTIVITAT MARÍTIMA A L'ÀSIA ORIENTAL		
72	B1. El conflicte del mar de la Xina Meridional		
72	B1.1. Aspectes generals		
73	B1.2. Importància geopolítica i geoeconòmica del mar de la Xina Meridional		
77	B1.3. Actors principals i reivindicacions territorials		
79	B1.4. Evolució del conflicte		
83	B1.5. Actors extraregionals i factors potenciadors de la dinàmica cooperativa		
87	B2. El conflicte del mar de la Xina Oriental		
87	B2.1. Aspectes generals		
88	B2.2. Importància geopolítica i geoeconòmica del mar de la Xina Oriental		

ÍNDEX DE QUADRES, FIGURES, MAPES I ACRÒNIMS

QUADRES

- 55 **Quadre 1.** Iniciatives bilaterals i multilaterals més rellevants en matèria de seguretat a l'Àsia oriental (1945-1979)
- 59 **Quadre 2.** Iniciatives bilaterals i multilaterals més rellevants en matèria de seguretat a l'Àsia oriental (1980-2008)
- 81 **Quadre 3.** Enfrontaments militars i no militars al mar de la Xina Meridional des de 1970
- 111 **Quadre 4.** Cronologia de les rondes de negociació de la República Popular de la Xina-Japó al voltant de la delimitació del mar de la Xina Oriental

FIGURES

- 30 **Figura 1.** Categories d'actors i relació amb l'ordre
- 36 **Figura 2.** L'estructura constitucional de l'ordre regional de l'Àsia oriental
- 44 **Figura 3.** Estructura i interaccions de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat
- 60 **Figura 4.** Reunions sobre qüestions de seguretat celebrades en el marc del *first track* i el *second track* (1993-2000)

MAPES

- 75 **Mapa 1.** El conflicte del mar de la Xina Meridional
- 91 **Mapa 2.** Recursos energètics al mar de la Xina Oriental
- 94 **Mapa 3.** Delimitació del mar de la Xina Oriental i illes Senkaku/Diaoyui/Diaoyudao

ACRÒNIMS

- AMED** Asia-Middle East Dialogue (Diàleg Àsia-Orient Mitjà)
- ANZUS** Treaty of Mutual Defence Australia-New Zealand-United States (Tractat de Defensa Mútua entre Austràlia, Nova Zelanda i els Estats Units)
- APEC** Asia-Pacific Economic Cooperation (Fòrum de Cooperació Econòmica d'Àsia-Pacífic)
- ARF** ASEAN Regional Forum (Fòrum Regional ASEAN)
- ASA** Association of Southeast Asia (Associació del Sud-est Asiàtic)
- ASEAN** Association of Southeast Asian Nations (Associació de Països del Sud-est Asiàtic)

- ASEAN-ISIS** ASEAN - Institute of Strategic and International Studies (Xarxa ASEAN de l'Institut d'Estudis Estratègics i Internacionals)
- ASEM** Asia-Europe Meeting (Cimera Àsia-Europa)
- ASPAC** Asian and Pacific Council (Consell d'Àsia i el Pacífic)
- ASTOP** Asian Senior-level Talks on non-Proliferation (Converses d'alt nivell sobre la no-prolifерació a l'Àsia)
- BIMP-EAGA** Brunei-Indonesia-Malaysia-Philippines-East Asian Growth Area (Àrea de Creixement de l'Àsia Oriental - Brunei-Indonèsia-Malàisia-Filipines)
- CSCAP** Council for Security Cooperation in the Asia Pacific (Consell per a la Cooperació en Seguretat a l'Àsia-Pacífic)
- CSI** Container Security Initiative (Iniciativa de Seguretat sobre els Contenedors)
- CNUDM** Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar
- CMAG** Commonwealth Ministerial Action Group (Grup d'Acció Ministerial de la Commonwealth)
- KEDO** The Korean Peninsula Energy Development Organization (Organització per al Desenvolupament Energètic de la Península de Corea)
- NEACD** Northeast Asia Cooperation Dialogue (Diàleg de Cooperació del Nord-est Asiàtic)
- NEAT** Network of East Asian Think Tanks (Xarxa de *Think Tanks* de l'Àsia Oriental)
- NPCSD** North Pacific Cooperation Security Dialogue (Diàleg Cooperatiu de Seguretat del Pacífic Nord)
- OTAN** Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord
- PSI** Proliferation Security Initiative (Iniciativa de Seguretat sobre la Proliferació)
- SEATO** Southeast Asia Treaty Organization (Organització del Tractat del Sud-est Asiàtic)
- STEP** Singapore-Thailand Enhanced Security (Associació Reforçada Singapur-Tailàndia)
- TAC** Treaty of Amity and Cooperation (Tractat d'Amistat i Cooperació del sud-est asiàtic)
- WPNS** Western Pacific Naval Symposium (Simposi Naval del Pacífic Occidental)
- ZOPFAN** Zone of Peace, Freedom and Neutrality (Declaració de la Zona de Pau, Llibertat i Neutralitat)

L'emergència de la Xina com a nova gran potència és un dels assumptes que més interès, admiració –i en alguns casos inquietud– està despertant en la comunitat internacional.

Són molts els analistes que situen la República Popular com la gran superpotència del segle XXI; d'altres, en canvi, dubten que els líders xinesos puguin superar tots els obstacles interns i mantenir un desenvolupament econòmic i social que permeti al país recuperar el protagonisme internacional que ja va tenir fins a mitjan segle XIX.

El 2008, la Xina va celebrar el 30è aniversari de l'inici de la política de reformes que va impulsar Deng Xiaoping. Però va ser la celebració dels Jocs Olímpics de Pequín el que realment va col·locar la Xina en el centre de l'atenció internacional. Els Jocs van servir per mostrar al món l'enorme transformació experimentada pel país des que la III Sessió Plenària de l'XI Congrés del Partit Comunista va inaugurar, el desembre de 1978, el començament d'una nova etapa política i econòmica.

Convertida des de 2008 en la tercera economia més important del planeta, la Xina ha hagut d'adaptar-se, de la mateixa manera, a un ordre internacional i regional canviant, inclosos els conflictes marítics que predominen a l'Àsia oriental. Des de la perspectiva del nou estatus econòmic, diplomàtic i militar assolit per la Xina és important examinar tant la manera en què la seva dinàmica interna influeix en la projecció exterior com l'evolució de les seves relacions amb altres potències regionals, en especial els Estats Units i el Japó. Aquest llibre que presentem, *Seguretat i conflictivitat a l'Àsia oriental: la Xina, l'ordre regional i els conflictes marítics*, és una eina excel·lent per comprendre aquests processos.

En un món en contínua i ràpida transformació és difícil utilitzar un barem únic per definir una gran potència. Per valorar el poder de la Xina cal tenir en compte variables molt diverses –socials, polítiques, econòmiques i fins i tot mediambientals– en un context global marcat, a més, per una crisi financera sense

precedents. Tanmateix, des de fa uns anys, i malgrat les evidents limitacions, el món no ha dubtat a tractar la Xina com a gran potència global.

En qualsevol cas, el que compta no és el creixement del poder xinès, sinó com i per què Pequín vol utilitzar aquest nou poder. El comportament de la República Popular durant els últims anys reflecteix un canvi important des de la Guerra Freda. Amb la intenció de transmetre la imatge d'una potència responsable, la Xina ha desenvolupat un enfocament multilateralista en la seva diplomàcia i ha posat èmfasi repetidament en la idea d'una seguretat basada en la cooperació. L'adhesió a l'Organització Mundial del Comerç (OMC) el 2001 va ser la indicació més clara del desig xinès d'integrar-se a les estructures globals.

El 2009 se celebrarà un altre aniversari: els 60 anys de la fundació de la República Popular. I, el 2010, la Xina atraurà de nou la mirada del món amb la celebració de l'Exposició Universal de Xangai. Tots dos esdeveniments són nous factors afegits per fer un esforç de comprensió sobre el que realment passa a la Xina i sobre la política de Pequín a la regió. La Xina es troba en un moment decisiu de la seva història perquè és conscient del paper que ha d'exercir en l'esfera internacional, però també perquè ha de fer front a grans reptes interns. Pel que fa als veïns, el gran repte dels dirigents xinesos és formular una estratègia orientada a convèncer-los de les seves intencions pacífiques. La prioritat del desenvolupament econòmic exigeix sobretot un entorn estable. Lluny de convertir-se en una amenaça per a la seguretat de l'Àsia, la política xinesa busca el contrari, evitar conflictes. Malgrat que és inevitable que el seu ascens alteri l'equilibri tradicional de poder i, per tant, els càlculs estratègics dels altres, com més gran sigui el coneixement que tinguem sobre la Xina, més podrem entendre les seves intencions.

Així ho ha entès Casa Àsia, que ha apostat per una "estratègia xinesa" destinada a consolidar la feina d'acostament de la societat espanyola a la realitat contemporània d'aquest país (en els àmbits social, polític, econòmic, cultural, intel·lectual i artístic).

L'estratègia xinesa de Casa Àsia es concep com un instrument per donar un bon impuls al coneixement sobre la Xina al nostre país i a les relacions entre els dos països. Publicacions com a aquesta són un suport imprescindible a aquest esforç, compartit per tantes institucions, per entendre les implicacions de l'apogeu d'aquest gegant asiàtic.

Aquest estudi s'inscriu en el marc del conveni de col·laboració Seguretat i conflictivitat a l'Àsia oriental, subscrit entre l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, de la Generalitat de Catalunya, i la Universitat Pompeu Fabra. Se centra en la posició internacional de la República Popular de la Xina, l'ordre, la seguretat i la conflictivitat a l'Àsia oriental, i pretén participar en el desenvolupament de l'actuació de l'Administració en temes de pau i drets humans, en virtut del que estableix la Llei 21/2003, de 4 de juliol, de foment de la pau. Més concretament, aquest estudi de recerca respon a la voluntat de promocionar el coneixement i el diàleg sobre els problemes relatius a la seguretat en regions tradicionalment allunyades del nostre àmbit geogràfic i intel·lectual, i poc treballades en el nostre entorn. Els principals fets i fenòmens que incideixen en la formulació i l'estructura del treball són els següents: l'ascens de la Xina com un actor clau de les relacions internacionals i les seves conseqüències sobre el sistema internacional; la reestructuració de la seguretat en la postguerra freda; el debat al voltant de l'existència d'un ordre regional a l'Àsia oriental o no, i la persistència de la conflictivitat marítima que, fruit dels fets i els fenòmens anteriors, adquireix actualment noves dimensions, d'indubtable rellevància per a l'equilibri polític, econòmic i de seguretat de la regió.

D'una banda, l'ascens i les transformacions de la República Popular de la Xina en les últimes tres dècades han donat peu a un intens debat al voltant dels efectes sobre l'estabilitat de la regió de l'Àsia oriental, la supremacia dels Estats Units i la distribució de poder en el sistema internacional.¹ De l'altra, en aquest mateix període la seguretat ha experimentat un important procés de reestructuració i, juntament amb les ja tradicionals amenaces, n'han

¹ Sobre aquest debat vegeu, a tall d'exemple, BERNSTEIN, R. i MUNRO, R. H., *The Coming Conflict with China*, Nova York, Knopf, 1997; CHRISTENSEN, T. J., "Posing Problems without Catching Up: China's Rise and Challenges for U.S. Security Policy," *International Security*, vol. 25, núm. 4, primavera 2001, p. 5-40; SEGAL, G., "Does China Matter?," *Foreign Affairs*, vol. 78, núm. 5, setembre-octubre 1999, p. 24-36; SUTTER, R., "Why Does China Matter?," *The Washington Quarterly*, vol. 21, núm. 1, 2003, p. 75-89.

sorgit i se n'han intensificat d'altres, com el terrorisme internacional, la degradació mediambiental o el tràfic il·legal de narcòtics.

En un context de necessitats energètiques creixents, alguns conflictes territorials irresolts han adquirit una nova significació, en la mesura que plantegen nous reptes a la seguretat que van més enllà de la dimensió politicomilitar vinculada a la sobirania territorial. Simultàniament, els anys posteriors a la Guerra Freda han estat testimonis a l'Àsia oriental, en paral·lel, d'un doble debat sobre l'existència d'un ordre regional de caràcter normatiu, d'una banda, i de la probabilitat més o menys alta que la conflictivitat es converteixi en la dinàmica predominant de la regió, de l'altra. Durant la Guerra Freda, la regió es va caracteritzar per una elevada desconfiança i per un alt potencial de conflictivitat derivat de les nombroses disputes territorials existents que, igual com va succeir en altres regions, es van veure congelades per la lògica bipolar. Un cop superada aquesta lògica, i davant de la retirada parcial dels Estats Units de l'Àsia oriental, els anys noranta alguns autors van pronosticar l'esclat de fortes rivalitats i conflictes armats en el nou escenari de l'Àsia oriental.² A l'extrem oposat, altres autors van vaticinar la progressiva desaparició de la conflictivitat a la regió i, a mitjà o llarg termini, l'emergència d'un sentiment identitari de comunitat.³ Finalment, l'elevada conflictivitat marítima s'ha consagrat com un tret característic de l'Àsia oriental. Una part dels enfrontaments entre el Japó i els països continentals al final del segle XIX i l'inici del XX es van produir en aigües d'aquests mars, com també alguns dels múltiples episodis violents entre les tropes del Kuomintang i el Partit Comunista Xinès a mitjan segle XX. En l'actualitat, l'estret de Taiwan continua essent una de les principals "zones calentes" del planeta, la pirateria al sud-est asiàtic es manté com un problema transnacional de difícil solució i les disputes pel control dels recursos naturals que envolten i s'amaguen en algunes illes dels mars de l'Àsia oriental encara romanen obertes. A aquestes complexitats "marítimes" se sumen, a més, la presència de la flota nord-americana a l'oceà

² FRIEDBERG, A. L., "Ripe for Rivalry", *International Security*, vol. 18, núm. 3, hivern de 1993-1994, p. 5-33 i "The Struggle for Mastery in Asia", *Commentary Magazine*, novembre de 2000, p. 17-26; BETTS, R. K., "Wealth, Power, and Instability: East Asia and the United States after the Cold War", *International Security*, vol. 18, núm. 3, hivern de 1993-1994, p. 34-77; SEGAL, G., "East Asia and the Constraint of China", *International Security*, vol. 20, núm. 4, primavera de 1996, p. 107-135.

³ ROSS, R., "The Geography of the Peace: East Asia in the Twenty-First Century," *International Security*, vol. 23, núm. 4, primavera de 1999, p. 81-119; ACHARYA, A., *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*, Londres, Routledge, 2001.

Pacífic, la inestabilitat regional provocada per la nuclearització de Corea del Nord i la fragilitat que envolta les relacions internacionals d'aquesta regió.

La conflictivitat marítima no és exclusiva, tot i això, de l'Àsia oriental. D'acord amb J. Donaldson i A. Williams, de les 425 fronteres marítimes potencials al planeta una mica menys de la meitat, 201 –el 47,3%–, s'han resolt a través d'algun tipus d'acord, però encara n'hi ha 224 –el 52,7%– sense resoldre.⁴ En relació amb aquestes últimes, en l'actualitat són identificables un total de 61 conflictes marítimes actius: 23 estan relacionats amb la relimitació de fronteres marítimes entre dos estats o més, 12 inclouen disputes de sobirania territorial entre les parts que incideixen sobre la delimitació de les seves fronteres marítimes i 22 inclouen controvèrsies al voltant de la sobirania d'una illa o diverses. D'aquests últims, 6 tenen desavinences sobre illes habitades per una població superior a 500 habitants,⁵ mentre que els 16 que queden fan referència a disputes sobre la sobirania d'algun illot o diversos de petites dimensions, la majoria deshabitats totalment. A l'Àsia oriental, no obstant això, aquesta conflictivitat marítima ha adquirit un caràcter distintiu a causa de qüestions que van més enllà de la sola reivindicació de sobirania sobre determinats espais que fan els principals estats de la regió. Partint d'aquestes consideracions, l'objectiu d'aquest treball consisteix a analitzar la participació de la República Popular de la Xina en la construcció de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat i, en paral·lel, estudiar la implicació i l'actuació d'aquest país en dos dels conflictes marítimes més importants de la regió: el conflicte del mar de la Xina Meridional i el conflicte del mar de la Xina Oriental. Tots dos conflictes pertanyen a l'últim grup de 16 enfrontaments marítimes que acabem d'esmentar.

Les premisses de partida són tres. En primer lloc, la regió de l'Àsia oriental ha estat testimoni de l'emergència d'un ordre regional en matèria de seguretat al llarg de les sis últimes dècades que presenta uns trets particulars que el distingeixen de l'ordre internacional més ampli. En segon lloc, aquest ordre ha convertit l'ús de la força en un recurs residual per a la solució de les dispu-

⁴ F. DONALDSON, J. i WILLIAMS, A., "Understanding Maritime Jurisdictional Disputes: The East China Sea and Beyond", *Journal of International Affairs*, tardor-hivern 2005, vol. 59, núm. 1, p. 135-156 (p. 141).

⁵ Les illes Malvines –Falkland– (entre l'Argentina i el Regne Unit), el conjunt d'illes Diego García (entre les Maurici i el Regne Unit), les illes de San Andrés i Providencia (entre Colòmbia i Nicaragua), l'illa Mayotte (entre França i les Comores) i l'illa Abu Musa (entre l'Iran i la Unió dels Emirats Àrabs).

tes a la regió, tot i que no ha suposat la desaparició de la conflictivitat a l'Àsia oriental. Aquest ordre no implica l'existència d'una comunitat de seguretat, ja que ni es construeix sobre una comunió d'interessos i valors entre els actors que hi participen ni ha eradicat plenament la desconfiança històrica que existeix entre alguns d'aquests.⁶ En tercer lloc, la República Popular de la Xina, un dels actors més influents en les relacions regionals i aspirant al lideratge de l'Àsia oriental, ha exercit un important paper en tot el procés de construcció d'aquest ordre. Així mateix, atès que l'ascens econòmic i polític d'aquest país s'ha produït al llarg de les tres últimes dècades, aquest treball sosté que la seva influència sobre aquest procés ha augmentat en aquest últim període respecte de les etapes anteriors.

L'elecció dels conflictes marítimes esmentats per analitzar la conflictivitat de l'Àsia oriental respon al fet que, a banda de compartir alguns trets comuns que en permeten l'anàlisi comparativa, aquests combinen diversos elements d'interès per a l'estudi de la seguretat i l'ordre. En primer lloc, són conflictes clàssics (de sobirania) que plantegen noves amenaces (crim internacional organitzat –narcotràfic i tràfic de persones–, terrorisme) i nous reptes (contaminació per abocaments i accidents, reducció de la biodiversitat), que afecten les diferents dimensions de la seguretat (política, econòmica, energètica, mediambiental, societària, etc.). En segon lloc, són conflictes en els quals es troben directament implicats nombrosos estats, incloses algunes de les principals potències que incideixen en l'ordre regional de l'Àsia oriental (la Xina, el Japó i Rússia). En tercer lloc, són conflictes que, malgrat que són independents pel que fa a la reclamació territorial, són interdependents en relació amb el simbolisme polític que tenen per a les parts. Això és així perquè –llevat de Rússia– estan implicats en diversos conflictes alhora i interpreten que una cessió acceptable en un d'aquests podria establir un precedent no desitjat en els altres casos. Finalment, la gestió dels conflictes, sobre la base del model ASEAN (Associació de Països del Sud-est Asiàtic), dona lloc a la creació d'un règim de seguretat incipient, amb principis, institucions, vies i instruments en què participen estats, actors governamentals no centrals i actors no governamentals.

⁶ Sobre la idea de comunitat de seguretat vegeu ADLER, E. i BARNETT, M. (ed.), *Security Communities*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

En aquest sentit, com han apuntat M. J. Valencia i Y. Amae, la gestió de les disputes marítimes a l'Àsia oriental s'ha convertit en la clau de la construcció d'un règim de seguretat pròpiament regional.⁷ La dependència dels estats de la regió dels recursos energètics per sostenir el creixement econòmic i, en alguns casos, per mantenir la legitimitat governamental s'ha reflectit en una implicació i una predisposició generalitzades a cooperar en la gestió dels conflictes marítimes. Juntament amb la creixent interdependència econòmica regional, aquesta implicació i predisposició a la cooperació han suposat un punt d'inflexió en el tradicional rebuig dels estats de l'Àsia oriental a tractar les disputes sobre la sobirania territorial. Alhora, han afavorit la construcció d'un mínim grau de confiança entre els estats i la gradual acceptació de diversos principis, institucions, vies i instruments per a la gestió de la seguretat regional.

La rellevància i l'interès d'aquesta recerca per als estudis sobre la pau i la seguretat es troben, almenys, en tres motius complementaris. En primer lloc, l'estudi de l'evolució i de l'estructura sobre les quals reposa l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat permet aprofundir els factors que condueixen a l'estabilitat regional i les habilitats i els instruments necessaris per fer front als conflictes existents. En aquest sentit, l'anàlisi de l'ordre s'emmarca en la reflexió sobre la pau i les condicions per aconseguir-la. En segon lloc, l'estudi del paper que té la Xina en aquest procés i en l'evolució dels conflictes marítimes pot resultar útil no tan sols per comprendre en què ha consistit la participació d'un dels actors més importants a la regió, sinó també per endinsar-se en la relació entre agents i estructures, una relació sobre la qual encara no hi ha cap acord entre les diferents aproximacions a l'estudi de les relacions internacionals. En tercer lloc, l'anàlisi de l'ordre regional de seguretat a l'Àsia oriental, una regió que té cada vegada més pes a l'escenari internacional, pot contribuir a una reflexió més comprensiva sobre els reptes i les amenaces a la seguretat de l'actual societat internacional. Aquesta reflexió també podria resultar útil per anticipar possibles reptes futurs en matèria de seguretat, convencionals i no convencionals, i per aprofundir les potencialitats i els límits dels instruments existents per a la prevenció i la gestió de conflictes.

⁷ VALENCIA, M. J. i AMAE, Y., "Regime Building in the East China Sea", *Ocean Development & International Law*, núm. 34, 2003, p. 189-208.

La recerca s'estructura en dues parts, cadascuna organitzada en tres capítols. La primera part descriu les característiques principals del sistema regional de l'Àsia oriental, exposa el concepte d'ordre regional sobre el qual es construeixen les reflexions posteriors i presenta la nostra proposta analítica per a l'estudi de la participació dels actors internacionals en la construcció de l'ordre. Identifica, a més, l'estructura constitucional de l'ordre regional de l'Àsia oriental i les seves dues institucions fonamentals: el bilateralisme i el dret internacional, especialment en la forma de *soft law*. A continuació, s'endinsa en les diferents vies –oficial i no oficial– sobre les quals descansa l'arquitectura de la seguretat regional, així com en els instruments específics adoptats a l'Àsia oriental per fer front a les amenaces i els reptes a la seguretat regional. Finalment, estudia el paper que té la República Popular de la Xina en la gestació i la consolidació gradual de l'ordre regional de l'Àsia oriental.

La segona part de la recerca analitza els conflictes del mar de la Xina Meridional i del mar de la Xina Oriental. Seguint una mateixa pauta per a l'anàlisi de tots dos, primer es descriuen els aspectes generals i, a continuació, es detalla la importància geopolítica i geoeconòmica que té cada mar per a les parts implicades. Després s'identifiquen els actors principals i el contingut de les seves reivindicacions territorials. Més endavant es desenvolupa l'evolució que han experimentat al llarg de les últimes dècades i, finalment, s'analitza el paper que han tingut els actors secundaris i els factors potenciadors de la dinàmica cooperativa. La segona part s'ocupa també de la manera en què la República Popular de la Xina ha gestionat aquestes disputes: la seva gradual acceptació de l'anomenat model ASEAN, la combinació d'iniciatives bilaterals i multilaterals, i l'impuls de les vies oficials i no oficials. L'última secció del treball en recull les conclusions principals.

A

**LA XINA
I L'ORDRE
REGIONAL
DE L'ÀSIA
ORIENTAL**

A1. EL SISTEMA REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL, L'ORDRE REGIONAL I ELS ACTORS INTERNACIONALS

A1.1. EL SISTEMA REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL

El sistema regional o regió de l'Àsia oriental inclou les subregions del nord-est i el sud-est asiàtic. El nord-est l'integren la República Popular de la Xina (amb Taiwan), el Japó, Corea del Sud i Corea del Nord, i el sud-est comprèn les Filipines, el Vietnam, Laos, Cambodja, Birmània, Tailàndia, Malàisia, Singapur, Brunei, Indonèsia i Timor Oriental. En conjunt, aquests països ocupen prop de 6.700.000 km², suposen un terç de la població total del planeta –més de 2.100 milions d'habitants– i concentren una mica més d'una cinquena part del producte interior brut mundial –gairebé 9,6 milions de dòlars dels 48,2 milions totals.⁸ Actualment, aquest conjunt es caracteritza també per l'heterogeneïtat, la forta empremta deixada per l'etapa bipolar de la Guerra Freda, l'absència d'un clar líder regional i, en termes de seguretat, l'existència de múltiples reptes convencionals i no convencionals.

L'heterogeneïtat es manifesta en múltiples àmbits i, en general, contrasta amb la idea d'uniformitat que transmet bona part de la literatura occidental.⁹ En termes territorials, a l'Àsia oriental conviuen estats d'extensió tan diversa com la Xina, Birmània, Timor Oriental i Singapur (amb 9.596.960 km², 678.500 km², 15.007 km² i 692,7 km² respectivament). Entre aquests estats, a més, poden distingir-se estats arxipelàgics com les Filipines i Indonèsia i estats continentals com Corea del Sud i Tailàndia. En termes socioeconòmics aquesta diversitat es reflecteix tant en els productes interiors bruts per capita com en les taxes de creixement econòmic i els índexs de desenvolupament humà. Així, davant països com Laos, amb un PIB per capita d'uns 1.600 dòlars, una taxa aproximada de creixement econòmic anual del 6% i en la posició 135 de la llista de l'índex de desenvolupament humà (IDH) elaborada pel Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament, se'n troben d'altres com el Japó, amb un PIB per capita superior a 25.000 dòlars, una taxa de creixement econòmic anual amb prou feines superior a l'1% en els últims anys i en la novena posició de la llista d'IDH. Finalment, en termes demogràfics i socioculturals les divergències s'estenen tant a la dimensió de les poblacions dels diferents estats com a la seva composició ètnica

⁸ Dades obtingudes a partir del *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*, Nova York, UNDP/Palgrave Macmillan, 2007.

⁹ Per a una anàlisi més detallada de l'heterogeneïtat que caracteritza l'Àsia oriental vegeu, entre d'altres, GARCIA, C., "El regionalismo en Asia oriental", a SPOOR, M., GOLDEN, S., *Regionalismo y desarrollo en Asia: procesos, modelos y tendencias*, Barcelona, Fundació CIDOB, 2006, p. 15-59. Una recopilació actualitzada amb dades dels diferents països de la regió referents a diferents indicadors, la podeu trobar a l'*Anuari Àsia Pacífic*, Barcelona, Fundació CIDOB/Casa Àsia/Real Instituto Elcano.

i religiosa, el seu nivell d'alfabetització i la realitat lingüística. Juntament amb aquesta heterogeneïtat regional també poden identificar-se, no obstant això, alguns elements d'homogeneïtat. Amb l'excepció de Tailàndia, el passat de tots els països de l'Àsia oriental està marcat pel colonialisme o la intervenció de potències estrangeres. A més, l'Estat ha tingut un paper determinant en el desenvolupament econòmic de la majoria d'aquests països i, amb algunes excepcions, els seus sistemes polítics són autoritaris o bé encara presenten alguns trets d'autoritarisme.

L'empremta de la bipolaritat constitueix també un dels trets distintius de l'Àsia oriental. Encara que aquesta regió no va ocupar un lloc prioritari en les agendes dels Estats Units i la Unió Soviètica durant gran part de la Guerra Freda, l'enfrontament entre totes dues potències es va fer sentir en aquest espai geogràfic des de final dels anys quaranta i va cristal·litzar de manera evident i violenta a través de la guerra de Corea, el 1950, i la posterior guerra del Vietnam, durant els anys seixanta i setanta. La celebració de la conferència afroasiàtica de Bandung el 1955 i la posterior creació del Moviment de Països No Alineats van intentar posar fre a l'extensió de la bipolaritat al continent asiàtic, però la voluntat d'autonomia dels països de la regió mai no va esdevenir un contrapès efectiu i, en més o menys mesura, tots aquests –amb l'única discutible excepció de la República Popular de la Xina– van acabar decantant-se cap a un bloc o l'altre. A diferència d'altres regions del planeta, el pes d'aquesta bipolaritat i de la fragmentació es va mantenir a l'Àsia oriental després del col·lapse del bloc soviètic. En són prova la partició de la península coreana, la complexa transició política de Cambodja, el difícil procés d'independència de Timor Oriental i la continuada presència de tropes nord-americanes al Japó, a Corea del Sud i, en menys mesura, a diversos països del sud-est asiàtic com les Filipines.

Juntament amb els dos trets anteriors, l'absència d'un líder regional clar ha caracteritzat la regió de l'Àsia oriental des de l'inici de la segona meitat del segle xx. Al sud-est asiàtic, amb l'excepció parcial d'Indonèsia durant les dècades del setanta i vuitanta, cap país no ha mostrat aspiracions de convertir-se en líder d'aquesta subregió en les últimes dècades, i molt menys del conjunt de l'Àsia oriental. Al nord-est, l'ocupació nord-americana del Japó després de la Segona Guerra Mundial, la desmilitarització, el passat imperialista i els recels dels països veïns van impedir a aquest país rendibilitzar en termes de lideratge polític el seu ràpid creixement econòmic dels anys seixanta i setanta i, en general, la seva política exterior ha mantingut un perfil baix. La República Popular de la Xina tampoc no ha exercit aquest paper en les últimes dècades, encara que per diferents motius. Durant els anys cinquanta i seixanta, els efectes devastadors de la guerra civil i el "gran salt endavant", així com el record de l'anomenat *segle de la humiliació* i la voluntat aïllacionista de Mao Zedong, van delimitar una política exterior d'un marcat caràcter involucionista. Posteriorment, l'acostament als Estats Units durant els anys setanta i la concentració dels esforços nacionals en el desenvolupament econòmic van desplaçar a un segon pla qualsevol projecte de convertir el país en el líder regional de l'Àsia oriental. La Unió Soviètica i els Estats Units, per la seva banda, han tingut un paper desigual. Si, d'una banda, les difícils relacions de l'URSS amb la Xina i la seva relativa debilitat a l'Àsia oriental van anul·lar qualsevol intent soviètic d'exercir el lideratge a l'Àsia oriental, de l'altra, la presència de tropes nord-americanes en aquest espai geogràfic i les seves relacions amb el Japó, Corea del Sud i alguns països de sud-est asiàtic

van convertir els Estats Units durant dècades en l'“hegemó per invitació”.¹⁰ Malgrat això, el lideratge nord-americà no es va desplegar de manera homogènia a la regió i, en general, es va veure limitat per les accions i aspiracions d'altres actors, sobretot de la Xina. En aquest sentit, l'absència d'un líder regional clar durant les últimes dècades no s'ha d'interpretar com una falta total de lideratge a l'Àsia oriental. En ocasions, aquest lideratge ha estat exercit per un únic actor; en d'altres, ha estat compartit per diversos actors, i en altres casos, les rivalitats i la falta d'acord entre uns aspirants a la posició de líder i els altres han derivat en un lideratge feble o en l'absència de lideratge.

Finalment, en matèria de seguretat, la regió de l'Àsia oriental s'ha caracteritzat en les últimes dècades per la persistència de diverses amenaces convencionals a la seguretat i l'emergència i la gradual consolidació d'altres reptes no convencionals. Una anàlisi detallada d'aquests reptes superaria els objectius i l'extensió d'aquest treball. Per emprendre l'estudi de l'ordre regional que cerca solucionar-ne alguns, no obstant això, convé esmentar alguns exemples que n'il·lustren la notable multiplicitat i diversitat. Entre les amenaces convencionals destaquen dues qüestions no resoltes, l'origen de les quals es remunta a la Guerra Freda: d'una banda, la nuclearització de la península coreana i l'eventual reunificació de les dues Corees en un únic país; de l'altra, la reincorporació de Taiwan a la República Popular de la Xina. Malgrat l'emergència de l'ordre regional en matèria de seguretat, aquests escenaris encara constitueixen un important repte a l'estabilitat i la seguretat regionals i l'ús de la força no hi ha estat completament descartat.¹¹ Juntament amb aquestes amenaces, a l'escenari de seguretat de l'Àsia oriental també tenen un important paper el conflicte entre diferents països de la regió per la sobirania territorial i els recursos naturals del mar de la Xina Meridional, la disputa entre el Japó i la Xina per la sobirania de les illes Diaoyu o Senkaku i els diversos conflictes interns que, amb diferent intensitat, persisteixen a Malàisia, Indonèsia i les Filipines. El conjunt de reptes no convencionals a la seguretat regional no és menys extens. La pirateria, el narcotràfic, el tràfic humà, les malalties infeccioses i l'explotació indiscriminada dels recursos energètics en són només alguns exemples. Entre aquests problemes, no obstant això, n'hi ha dos que mereixen una atenció especial, perquè estenen la inseguretat més enllà de la regió. D'una banda, la implantació de diversos grups terroristes vinculats a al-Qaida al sud-est asiàtic, tal com va posar de manifest el desenvolupament de les xarxes terroristes en aquesta zona després de la guerra de l'Afganistan i, de manera més evident, dels atemptats de Bali de 2002 i 2005. De l'altra, el ràpid deteriorament mediambiental. La Xina acull 16 ciutats de les 20 més contaminades del món, l'Àsia oriental és responsable de gairebé una quarta part de les emissions de CO₂ a l'atmosfera i, d'acord amb el que es coneix com l'“informe Stern”, aquesta regió és una de les més vulnerables als efectes del canvi climàtic, especialment als vinculats a l'augment del nivell del mar i a les alteracions dels patrons climàtics.¹²

¹⁰ Ikenberry, G. J., *Op. cit.* 2001, “La ambició imperial de Estados Unidos”, *Foreign Affairs en español*, vol. 2, núm. 3, tardor-hivern 2002, p. 2-21.

¹¹ Alagappa, M., “Gestión de la seguridad asiática. Competitividad, cooperación y evolución”, a Golden, S. (ed.), *Multilateralismo versus unilateralismo en Asia: el peso internacional de los “valores asiáticos”*, Barcelona, Fundació CIDOB, 2004, p. 23-67 (p. 35-37).

¹² *Human Development Report 2007-2008... Op. cit.* 2007; Stern, N., *Review on the Economics of Climate Change*, 2006, disponible a: www.sternreview.org.uk.

Amb el reconeixement d'aquest caràcter múltiple i divers dels reptes a la seguretat de la regió, la falta d'un líder clar, el fort impacte de la lògica bipolar i l'heterogeneïtat, un dels punts de partida d'aquest treball és, com hem vist anteriorment, que la regió de l'Àsia oriental ha estat testimoni, al llarg de les últimes sis dècades, de l'emergència d'un ordre regional en matèria de seguretat amb uns trets particulars que la distingeixen de l'ordre més ampli internacional. L'apartat següent analitza precisament què inclou el concepte d'ordre regional i en què es diferencia del d'ordre internacional.

A1.2. EL CONCEPTE D'ORDRE REGIONAL

En aquest treball entenem per *ordre regional* el patró d'activitat en el qual les interaccions entre els diferents actors que integren una determinada regió respecten unes normes de coexistència conegudes i generalment acceptades orientades a la consecució dels objectius primaris de la societat regional.¹³ La nostra concepció, que es construeix sobre les reflexions de Hedley Bull, Muthiah Alagappa i Christian Reus-Smit, parteix de tres premisses bàsiques.¹⁴ En primer lloc, l'ordre regional pressuposa l'existència d'un conjunt d'unitats que comparteixen la voluntat de supervivència, interaccionen entre si de manera continuada i, bé per convenciment de la seva bondat o per interès, accepten unes normes de coexistència mínimes. En segon lloc, en contra de les afirmacions d'alguns autors que, com John Mearsheimer, neguen o minimitzen el seu potencial, aquest concepte d'ordre regional parteix de l'acceptació de les institucions i les normes com a elements condicionants i transformadors del comportament dels actors internacionals, així com de la pròpia identitat.¹⁵ El nostre treball pren com a punt de partida la definició d'*institucions* oferta per Robert Keohane i les categories normatives proposades per Stephen Krasner.¹⁶ Seguint Robert Keohane, les institucions afecten tant la identitat dels actors internacionals com els seus interessos i són definides com “conjunts persistents de normes (formals i informals) que prescriuen pautes de comportament, restringeixen l'activitat i generen expec-

¹³ David A. Lake i Patrick M. Morgan han ofert una definició alternativa d'*ordre regional*: “La manera com es gestionen els conflictes en el marc d'un complex de seguretat regional”; Lake, D. A., Morgan, P. M., “The New Regionalism in Security Affairs”, a Lake, D. A., Morgan, P. M., (ed.), *Regional Orders. Building Security in a New World*, University Park, Pennsilvània, The Pennsylvania State University Press, 1997, p. 3-19 (p. 11). Aquesta formulació parteix de la noció de *complex de seguretat regional*, però centra l'atenció en els mecanismes emprats per a la resolució de conflictes i posa menys èmfasi en la centralitat de les regles de coexistència i en el seu compliment per part dels actors que participen en l'ordre regional. Sobre el concepte de *complex de seguretat regional* vegeu Buzan, B., “A Framework for Regional Security Analysis”, a Buzan, B., Rizvi, G. (ed.), *South Asian Insecurity and the Great Powers*, Londres, MacMillan, 1986, p. 3-33.

¹⁴ Bull, H., *The Anarchical Society. A study of Order in World Politics*, 2a edició, Londres, MacMillan Press Ltd., 1995 (1a edició de 1977); Alagappa, M. (ed.), *Asian Security Order. Instrumental and Normative Features*, Stanford, Califòrnia, Stanford University Press, 2003; Reus-Smit, C., “The Constitutional Structure of International Society and the Nature of Fundamental Institutions”, *International Organization*, vol. 51, núm. 4, tardor 1997, p. 555-589.

¹⁵ Mearsheimer, J. J., “The False Promise of International Institutions”, *International Security*, vol. 19, núm. 5, 1994-1995, p. 5-49 (p. 7). Per a una anàlisi més detallada de la incidència de les regles i institucions sobre els actors internacionals vegeu Katzenstein, P. J., *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Nova York, Columbia University Press, 1996.

¹⁶ Keohane, R. O., *International Institutions and State Power*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1989, p. 3; Reus-Smit, C., *Op. cit.* 1997, p. 557; Krasner, S. D., “Structural Causes and Regime Consequences: Regime as Intervening Variables”, a Krasner, S. D. (ed.), *International Regimes*, Ithaca, Cornell University Press, 1983, p. 2.

tatives".¹⁷ Seguint les categories normatives definides per Stephen Krasner, els principis es refereixen a "creences de fet, causació i rectitud", i en canvi les normes constitueixen "estàndards de conducta definits en termes de drets i obligacions".¹⁸ Aquests principis i aquestes normes s'expressen a través de regles específiques de formulació i contingut més concret i, units, determinen el marc i el substrat normatiu de la societat. La incidència de les institucions i les normes sobre el comportament i la identitat dels actors determina un ordre internacional evolutiu. Finalment, el concepte d'ordre regional que hem definit parteix d'una concepció àmplia de la noció d'actor internacional, així com dels àmbits que formen les relacions internacionals contemporànies. Les formulacions de Hedley Bull, Muthiah Alagappa i, en menys mesura, Christian Reus-Smit, semblen limitar als estats com a entitats unitàries la consideració d'actors internacionals. En el cas de Bull, a més, el contingut de les relacions internacionals sembla reduir-se als àmbits de la política i la seguretat. Segons el nostre parer, aquestes valoracions no presten suficient atenció a tres qüestions importants. En primer lloc, la presentació de l'Estat com un actor unitari únic en les relacions internacionals nega tant la multiplicitat d'unitats amb interessos diversos que conviuen dins de l'Estat com l'heterogeneïtat d'agències i organitzacions que articulen les anomenades "xarxes governamentals".¹⁹ Les regions, les ciutats, les empreses i les organitzacions que existeixen en el marc d'un estat fan pressió sobre les actuacions internacionals del govern que el representa i, cada dia més, també despleguen les seves activitats i tenen influència en el pla internacional. Així mateix, els governs dels estats no són entitats homogènies i unitàries, sinó conjunts de xarxes en les quals els tribunals, les agències reguladores, els ministeris i els parlaments actuen tant entre si com amb els seus homòlegs en altres estats. I per això, com recentment ha assenyalat Anne-Marie Slaughter, els estats constitueixen uns actors crucials "disgregats" de les relacions internacionals contemporànies.²⁰ En segon lloc, la identificació estat-actor internacional s'oposa a l'augment en nombre i diversitat de les unitats internacionals amb influència sobre la distribució internacional del poder. Juntament amb l'augment de la visibilitat de les xarxes governamentals, les entitats subestatales, les empreses i les organitzacions nacionals en les últimes dècades han estat testimoni també del paper creixent de les organitzacions internacionals, governamentals o no, les multinacionals o les autoritats privades.²¹ Cada un d'aquests actors té uns interessos particulars que poden coincidir amb l'agenda dels estats o no i, com a

¹⁷ KEOHANE, R. O., *Op. cit.* 1997, p. 3. Segons el parer de Christian Reus-Smit aquestes institucions serveixen per afrontar els dos problemes centrals que, segons Arthur Stein, dificulten la construcció i el manteniment de l'ordre internacional: els problemes de col·laboració que acompanyen la recerca d'interessos comuns per part dels estats i els problemes de coordinació que envolten les situacions en les quals l'acció col·lectiva resulta imprescindible per evitar determinats resultats. REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 557; STEIN, A. A., *Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations*, Ithaca, Nova York, Cornell University Press, 1990, p. 39-44.

¹⁸ KRASNER, S. D., *Op. cit.* 1983, p. 2; ALAGAPPA, M. (ed.), *Op. cit.* 2003, p. 40.

¹⁹ KEOHANE, R. O., NYE JR., J. S., "Transgovernmental Relations and International Organizations", *World Politics*, vol. 27, núm. 1, 1974, p. 39 i seg. (p. 43); KEOHANE, R. O., NYE, J. S., "Complex Interdependence and the Role of Force", a ART, R. J., JERVIS, R., *International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*, 6a edició, Nova York, Longman; SLAUGHTER, A. M., *A New World Order*, Princeton i Oxford, Princeton University Press, 2004, p. 1.

²⁰ SLAUGHTER, A. M., *Op. cit.* 2004, p. 5.

²¹ Sobre l'ascens d'actors no estatals en les relacions internacionals vegeu, entre d'altres, KEOHANE, R. O., NYE JR., J. S., *Op. cit.* 1989, i MANSBACH, R. W., FERGUSON, Y. H. i LAMPERT, D. E., *The Web of World Politics. Nonstate Actors in the Global System*, Nova Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1976.

conseqüència, les interaccions que tenen lloc en múltiples nivells poden ser tant cooperatives com conflictives. En tercer lloc, la reducció de les relacions internacionals als temes polítics i de seguretat ignora la diversificació que ha experimentat l'agenda internacional en les últimes dècades. Aquesta diversificació és el resultat, d'una banda, de l'augment de la pluralitat d'interessos en què ha desembocat l'ascens de nous actors internacionals i, de l'altra, de la identificació de nous reptes i oportunitats en àmbits diferents de la política i la seguretat que cada vegada tenen més rellevància en un món d'actors interdependents.

Construïda a partir d'aquestes tres premisses, la clau de la nostra definició d'ordre regional rau en el coneixement i l'acatament d'unes normes de coexistència mínimes per part dels actors internacionals que emanen de l'interès compartit de supervivència. Segons el nostre parer, aquestes normes són dues: la limitació de la violència com a via per a la consecució d'interessos particulars i l'acceptació d'un grau mínim de legitimitat, amb el consegüent reconeixement de drets i deures, a les diferents unitats amb influència sobre la distribució internacional del poder. La primera implica la superació d'un hipotètic estat de guerra continu entre els diferents actors de les relacions internacionals, però ni exclou la possibilitat de la guerra com a dinàmica puntual en les seves interaccions ni en nega el potencial com a element estabilitzador de l'ordre internacional en circumstàncies excepcionals. La segona norma vincula el reconeixement com a actors de l'ordre internacional en les unitats que interactuen en el marc d'aquest ordre amb la seva capacitat per afectar la distribució internacional de poder. El reconeixement ha de procedir de les principals unitats que integren l'ordre internacional i que, com veurem més endavant, tenen un paper destacat en la seva construcció i definició.

El compliment d'aquestes normes pot obeir a una acceptació profunda per part dels actors internacionals construïda sobre valoracions morals, però també a un interès derivat de l'avaluació dels propis recursos, la seva posició en el conjunt d'actors internacionals i el desig de supervivència. D'altra banda, aquest compliment pot desembocar en l'aparició d'altres normes secundàries que augmentin la previsibilitat en les interaccions i dotin de més contingut l'ordre internacional, afavorint-ne així tant l'adaptació a nous reptes com l'estabilitat. Aquestes constatacions susciten dues consideracions importants per al nostre treball. D'una banda, acceptar-les totes dues obre la porta a la possible emergència d'ordres regionals que, compartint les exigències mínimes de l'ordre internacional, presenti algunes particularitats pròpies i hi mantingui una relació de cooperació o conflicte. De l'altra, aquest mateix reconeixement permet classificar els diferents ordres regionals en funció de les raons que impulsen el compliment de les normes de coexistència per part dels actors internacionals i del grau de desenvolupament i sofisticació de les regles secundàries.

Aquesta definició comparteix amb la d'*ordre internacional* la centralitat de les normes com a elements vertebradors i la visió plural dels actors internacionals que incideixen sobre el seu funcionament. Totes dues definicions, tanmateix, difereixen en tres aspectes importants. En primer lloc, el conjunt d'actors que interactua en un ordre regional és més restringit que el que ho fa en l'ordre internacional més ampli. En aquest últim participen totes les unitats, amb influència o sense sobre la distribució internacional del poder, que formen la societat internacional contemporània. En l'ordre regional, contràriament, les unitats participants són només les que s'integren en una determinada regió i les que, no pertanyent-hi en termes ge-

ogràfics, es veuen continuament afectades per una externalitat de seguretat, o diverses, que emanen d'aquesta regió. El caràcter flexible de la nostra definició d'*ordre regional* permet incloure-hi actors geogràficament distanciat de l'àrea on s'ubiquen la majoria, però aquests han de complir certs requisits que no estan a l'abast de tots els actors internacionals i, en conseqüència, el nombre total dels que comparteixen un ordre regional determinat sempre és inferior al nombre dels que participen de l'ordre internacional.

En segon lloc, les normes secundàries sobre les quals s'edifica un ordre regional són diferents de les que afermen l'ordre internacional. En aquest últim, les dues normes bàsiques de coexistència són la limitació de la violència com a via per a la consecució d'interessos particulars i el reconeixement mutu de les diferents unitats amb influència sobre la distribució internacional del poder. Perquè un ordre regional existeixi s'han de complir aquestes normes, però l'ordre exigeix també el desenvolupament d'algunes regles addicionals que, en general, responen a les externalitats de seguretat pròpies de cada regió. El nombre de regles, que han de ser conegudes i generalment acceptades pels actors integrants, pot variar d'uns complexos regionals a d'altres en funció de factors diversos com ara el grau de comunicació entre els actors, els seus interessos particulars i la intensitat de les amenaces a la seva seguretat. Aquestes regles, a més, han de presentar algun tret distintiu davant les regles secundàries de l'ordre internacional que puguin existir. En aquest sentit, un ordre regional no constitueix una reproducció a escala més petita de l'ordre internacional o la seva aplicació descentralitzada, sinó una realitat diferenciada amb unes regles i dinàmiques pròpies.

Finalment, un ordre regional difereix de l'ordre internacional actual pel seu caràcter obert. L'abast global d'aquest últim permet considerar-lo un conjunt tancat en el qual les normes i els actors participants es veuen influïts per la seva estructura i els seus processos, però no per altres factors externs. En un ordre regional, en canvi, la comprensió de les actituds dels actors i les normes exigeix considerar tant l'estructura i els processos d'aquest tipus d'ordre com les estructures i els processos de l'ordre internacional en el qual s'insereix.²² Així, per exemple, la distribució del poder en el sistema internacional condiciona parcialment l'aproximació dels actors més poderosos cap a les diferents regions del planeta i, de resultes, repercuteix sobre les seves dinàmiques i sobre l'equilibri dels diferents ordres regionals existents.

A1.3. ACTORS INTERNACIONALS I ORDRE

La construcció d'un ordre, ja sigui regional, internacional o mundial, respon a les accions o omissions d'un conjunt d'actors que, segons les seves capacitats, habilitats i els seus interessos puntuals, poden reflectir els seus valors o preferències generals respecte d'aquest ordre o no. Partint de les reflexions de diversos autors entorn de la participació de diferents actors en l'afermament d'institucions i règims internacionals, aquest apartat té com a objectiu definir el conjunt de funcions o rols que poden exercir els actors internacionals respecte de la gestació, consolidació i transformació d'un ordre concret. Les categories que es proposen es construeixen a partir de dos elements que reflecteixen tant la importància de les percepcions

²² LAKE, D. A., MORGAN, P. M., *Op. cit.* 1997, p. 9-10.

i les accions dels actors en el procés de construcció de l'ordre com l'elevada interrelació existent entre agents i estructura en el procés esmentat. Aquests elements són: a) el grau d'identificació, respecte i defensa dels principis, normes i institucions fonamentals de l'ordre en construcció per part dels actors i b) l'impacte de les seves accions o omissions sobre el procés d'assentament i generalització d'aquests components entre els altres actors que hi influeixen i sobre els quals opera aquest ordre. A partir d'aquests dos elements són identificables quatre rols o categories d'actors: promotors, refermadors, erosionadors i subversius.

1. Promotors. La funció promotora o impulsora l'exerceixen tots els actors internacionals que: 1) comparteixen, respecten i defensen una mateixa visió dels principis, de les normes i de les institucions fonamentals d'un ordre determinat i 2) a través de les seves accions o omissions contribueixen de manera activa en l'avenç i l'assentament de l'ordre en el conjunt d'actors que hi incideixen i sobre el qual aquest opera. Aquesta funció inclou, per tant, la recerca de solucions als problemes de col·laboració i coordinació que, en línia amb el que argumenta Arthur A. Stein i Christian Reus-Smit, precedeixen o acompanyen la formació del bloc constitucional de qualsevol ordre.²³ En essència, aquests actors s'identificarien amb els *minilateralists*, als quals al·ludeixen Duncan Snidal, Miles Kahler i John G. Ruggie en relació amb la institució del multilateralisme i que, en el context del règim internacional sobre el canvi climàtic, Steinar Andresen ha batejat com a *pushers* (emprenedors).²⁴ Per la seva naturalesa, aquesta funció tendeix a ser més intensa i visible durant els moments de gestació d'un ordre concret. L'exercici d'aquesta funció pot ser individual o col·lectiu. Quan l'exercici és individual, l'actor que desenvolupa aquesta funció també actua com a líder del procés de construcció de l'ordre. Quan l'exercici és col·lectiu, entre els actors que el desenvolupen generalment és possible distingir entre el o els que actuen com a líders i els altres que comparteixen, respecten i defensen la mateixa visió de l'ordre i participen de manera activa en la seva construcció, però que no desenvolupen el lideratge. Aquest pot ser *imposat*, quan només és exercit per un únic actor que s'oposa als patrons de comportament preexistents i no disposa del suport de la majoria d'actors, o *acceptat*, quan un actor assumeix els costos que comporta aquest exercici però té l'aquiescència de tots els actors o de la majoria. Aquest últim supòsit es correspondria amb l'expressió de "potència hegemònica per invitació", introduïda per G. John Ikenberry, i s'associaria amb el *hard headed multilateralism* que Richard N. Haass ha defensat en el context del multilateralisme.²⁵

2. Refermadors. La funció refermadora l'exerceixen tots els actors internacionals que al·

²³ STEIN, A. A., "Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World", a KRASNER, S. D., *International Regimes*, Ithaca, Nova York, Cornell University Press, 1983, p. 115-140; REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 555-589.

²⁴ KAHLER, M., "Multilateralism with Small and Large Numbers", *International Organization*, vol. 46, núm. 3, estiu 1992, p. 681-708; RUGGIE J. G., "Multilateralism: the anatomy of an institution", *International Organization*, vol. 46, núm. 3, estiu 1992, p. 561-598; SNIDAL, D., "The Limits of Hegemonic Stability Theory", *International Organization*, vol. 39, núm. 3, tardor 1985, p. 579-614; ANDRESEN, S., "Leaders, pushers and laggards in the making of the climate change", *Global Environmental Change*, vol. 12, núm. 1, abril de 2002, p. 41-51; "Can Leadership Contribute to Move the Climate Negotiations Forward?", *Draft*, gener de 2005: <http://www.statsvitenskap.uio.no/konferanser/nfkis/ip/andresen.pdf>.

²⁵ IKENBERRY, G. J., *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*, Princeton, Princeton University Press, 2001; "La ambició imperial de Estados Unidos", *Foreign Affairs en español*, núm. 2, vol. 3 (tardor-hivern), 2002, p. 2-21, a: <http://www.foreignaffairs-esp.org/2002/3.html>; HAASS, R. N., "Multilateralism for a Global Era", conferència pronunciada al Carnegie Endowment for International Peace/Center on International Cooperation, Washington, 14 de novembre de 2001, a: <http://www.state.gov/s/p/rem/6134.htm>.

menys: 1) respecten la visió dels principis, de les normes i de les institucions fonamentals de l'ordre impulsat pels promotors i 2) a través de les seves accions o omissions no mitiguen ni en frenen l'avenç ni l'assentament en el conjunt d'actors que hi incideixen i sobre el qual aquest opera. La intensitat i visibilitat d'aquesta funció són més destacables en l'etapa de consolidació d'un ordre determinat, però també pot observar-se en els moments inicials, de gestació. Entre els actors que exerceixen aquesta funció també és possible identificar dos subgrups. D'una banda, els que, a més de complir amb els requisits enunciats, comparteixen la visió dels principis, de les normes i de les institucions fonamentals de l'ordre impulsat pels promotors, i contribueixen positivament en el seu avenç i assentament en el conjunt d'actors que hi incideixen i sobre el qual aquest opera (*refermadors actius*). De l'altra, els que es limiten a complir amb els requisits enunciats (*refermadors passius*) i que, en termes generals, es correspondrien amb el que Steinar Andresen denomina *laggards* (còmodes) en el marc del règim internacional sobre el canvi climàtic.²⁶ La diferència dels actors refermadors respecte dels promotors rau, doncs, en què els primers no necessàriament defensen la visió dels principis, de les normes i de les institucions fonamentals i en què la seva contribució a aquests, tot i que és positiva, no sempre respon a una voluntat decidida.

3. Erosionadors. La funció erosionadora l'exerceixen tots els actors que *com a mínim*: 1) no respecten els principis, les normes i les institucions fonamentals de l'ordre impulsat pels promotors i 2) a través de les seves accions o omissions en frenen l'avenç i l'assentament en el conjunt d'actors que hi incideixen i sobre el qual aquest opera. Igual com en el cas dels refermadors, la intensitat i visibilitat d'aquesta funció sol ser més destacable en l'etapa de consolidació d'un ordre determinat, una vegada n'han estat definits els principis i les institucions fonamentals, però també pot observar-se en els moments de gestació. Així mateix, en el marc d'aquesta funció resulta igualment possible identificar dos subgrups d'actors. D'una banda, el dels actors que no respecten els principis, les normes i les institucions fonamentals de l'ordre i les accions o omissions dels quals només en frenen l'avenç i assentament, però que no hi sostenen una visió contrària (*erosionadors passius*). La violació d'aquests principis, normes i institucions obeeix als seus interessos –materials o no– conjunturals, però no necessàriament enclou una oposició o una falta de reconeixement absolut cap a aquests. D'altra banda, es troba el subgrup d'actors que no només no respecten aquests principis, normes i institucions, sinó que, a més, frenen o en fan retrocedir l'avenç o l'assentament a través d'unes accions o omissions que sempre amaguen un cert desacord o oposició respecte d'alguns elements de l'ordre i tracten d'impulsar-ne la revisió (*erosionadors actius*). Tant els uns com els altres són actors que no aspiren a un canvi d'ordre, sinó, en tot cas, a una modificació o un canvi en el marc de l'ordre en construcció.

4. Subversius. La funció subversiva la desenvolupen tots els actors que: 1) no respecten els principis, les normes i les institucions fonamentals de l'ordre impulsat pels promotors i 2) a través de les seves accions o omissions els debiliten o destrueixen, dificultant-ne així l'avenç i assentament en el conjunt d'actors que hi incideixen i sobre el qual aquest opera. La intensitat i visibilitat d'aquesta funció acostuma a ser més destacable en les etapes de

consolidació i transformació d'un ordre determinat, però pot esdevenir també en els moments de gestació, a mesura que se'n van definint els principis i les institucions fonamentals. Aquest grup d'actors és el que planteja més dificultats per a la solució dels problemes de coordinació i col·laboració que comporta la construcció del bloc de constitucionalitat d'un ordre determinat. És també el menys permeable als esforços de persuasió i afermament que poguessin desenvolupar els actors promotors per impulsar i assentar la seva visió de l'ordre.²⁷ En el seu estudi sobre la transformació del multilateralisme al llarg dels últims anys, Clifford Singer, James Walsh i Dean Wilkening denominen aquests actors *spoilers* i assenyalen que la seva presència no necessàriament condueix al fracàs de l'ordre en construcció, ja que “poden ser exclosos amb èxit del procés sense menystenir la utilitat de l'acord o règim multilateral”.²⁸ Finalment, dins d'aquest grup d'actors es podria distingir entre els que només compleixen els dos requisits enunciats i els altres que, a més de subvertir l'ordre emergent, lideren l'oposició i fins i tot promouen l'assentament d'uns principis, unes normes i unes institucions fonamentals diferents; és a dir, que defensen activament la instauració d'un ordre diferent (*subversius antagonistes* o *líders d'un ordre diferent*).

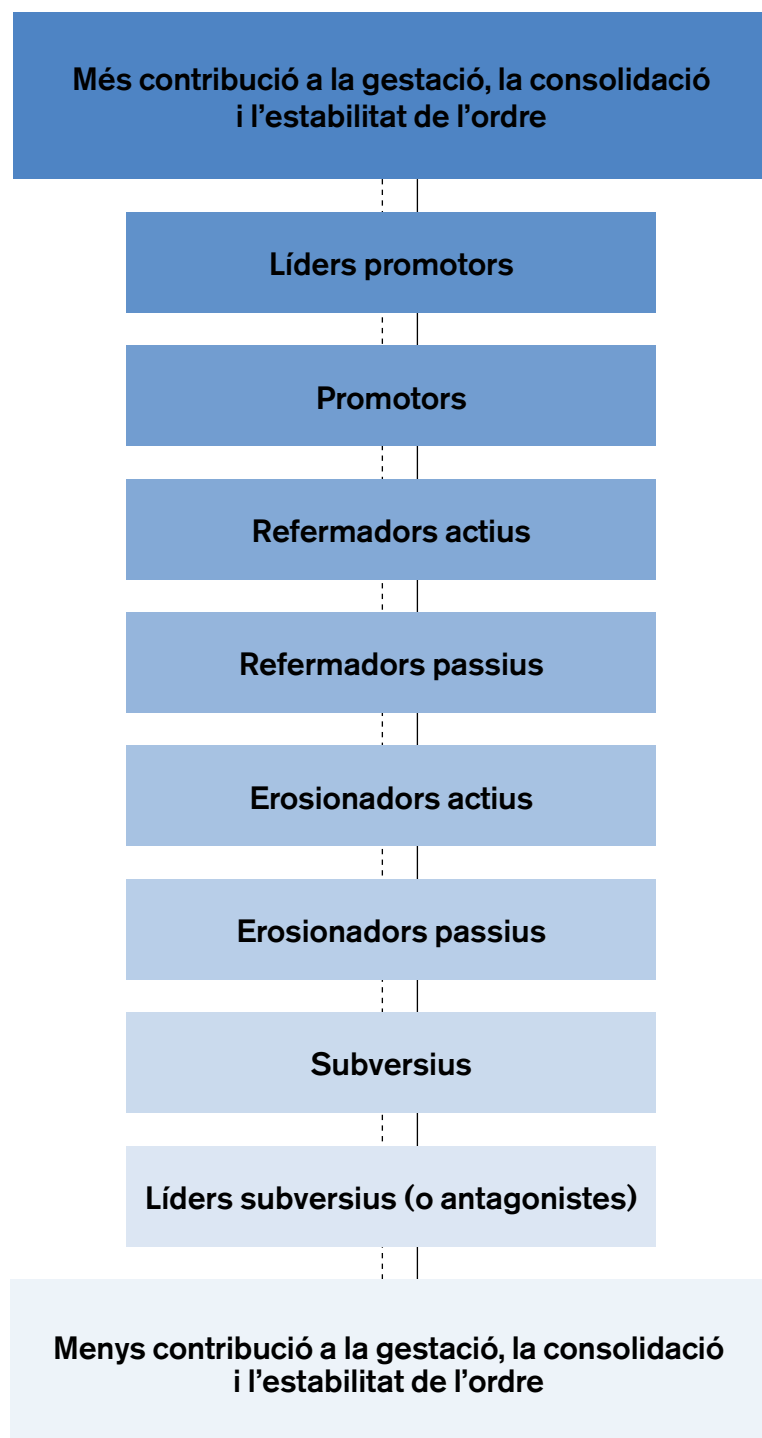
La figura 1 recull les diferents categories i les situa segons el grau de contribució a l'emergència, la consolidació i l'estabilitat de l'ordre en construcció. Les categories mantenen entre si una relació de continuïtat entre dues posicions extremes, la dels actors que lideren el procés de gestació i assentament d'un ordre determinat i la dels que s'hi oposen, tracten de destruir-lo i proposen un ordre alternatiu. En la nostra proposta, aquests dos extrems constitueixen categories antagòniques, perquè es relacionen amb els principis, les normes i les institucions fonamentals d'un únic ordre en construcció, el que impulsen els promotors. Si es posessin en referència amb dos models o projectes d'ordre A i B, no obstant això, tots dos extrems podrien interpretar-se com a categories simètriques: els *líders promotors* del model d'ordre A serien, al seu torn, els *líders subversius* del model B; al contrari, els *líders subversius* del model A serien els *líders promotors* del model d'ordre B.

²⁷ Sobre els problemes de persuasió i afermament en el context del multilateralisme vegeu, per exemple, MARTIN, L. S., “Interests, power, and multilateralism”, *International Organization*, vol. 46, núm. 4, tardor de 1992, p. 765-792.

²⁸ En aquesta proposta de classificació, com s'ha assenyalat, els *spoilers* s'identificarien amb els actors subversius. En una interpretació més literal del terme *spoiler*, de totes maneres, també es podrien associar a aquesta categoria els actors erosionadors. SINGER, C., WALSH, J. Y., WILKENING, D., *Reinventing Multilateralism*, ACDIS, Universitat d'Illinois a Urbana-Champaign, desembre de 2004, p. 7.

²⁶ ANDRESEN, S., *Op. cit.* 2002, 2005.

Figura 1. Categories d'actors i relació amb l'ordre

Finalment, abans d'endinsar-nos en les característiques principals del sistema regional de l'Àsia oriental, àmbit d'estudi d'aquest treball, convé assenyalar que la relació entre els actors internacionals i les categories definides en aquest apartat no són ni fixes ni excloents. No és una relació fixa perquè la identificació d'un mateix actor internacional amb una determinada categoria pot variar al llarg del procés de construcció de l'ordre. Així, per exemple, un actor x que en el moment inicial de gestació (τ_0) s'identifiqués amb la categoria de *promotors*, en un moment posterior de consolidació (τ_1) podria identificar-se amb qualsevol altra categoria, fins i tot amb la de *líders subversius* si els seus interessos i/o percepcions han canviat radicalment. No és tampoc una relació excloent perquè, per exemple, en un mateix moment del procés de construcció de l'ordre (T_u) la major part d'accions o omissions d'un actor x pot respondre a la categoria de *refermadors passius*, mentre que algunes, amb caràcter excepcional, poden associar-se amb la d'*erosionadors passius*. En cada cas, no obstant això, els diferents actors internacionals que participen en la construcció d'un ordre concret s'identificaran principalment amb una de les categories formulades.

A2. L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL

A2.1. L'ESTRUCTURA CONSTITUCIONAL DE L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL EN MATÈRIA DE SEGURETAT

L'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat compleix dos objectius fonamentals amb relació als estats que integren el sistema regional: d'una banda, garanteix la seva supervivència com a organitzacions polítiques sobiranes sobre una població i un territori determinats; de l'altra, els permet concentrar part dels seus esforços en el desenvolupament econòmic i l'obtenció de més nivells de prosperitat, reforçant així la legitimitat en relació amb les ciutadanes respectives.²⁹ En ocasions, aquesta dualitat ha dut alguns autors a fusionar sota una mateixa estructura els àmbits econòmic i de seguretat de l'ordre regional de l'Àsia oriental.³⁰ Encara que comparteixen alguns trets i estan interconnectades, tanmateix, les relacions econòmiques i de seguretat a l'Àsia oriental no es regeixen pels mateixos patrons i han donat lloc a estructures diferents.³¹

Christian Reus-Smit descriu les estructures constitucionals com “conjunts coherents de creences, principis i normes intersubjectives que exerceixen dues funcions en l'ordenació de les societats internacionals: defineixen qui constitueix un actor legítim, posseïdor de tots els drets i privilegis de l'estatalitat, i defineixen els paràmetres bàsics de correcció de l'acció estatal”.³² Com vam veure, la nostra concepció de l'ordre no exigeix l'existència prèvia d'una societat internacional *strictu sensu* amb uns valors comuns, però el plantejament de Hedley Bull resulta útil per aprofundir els fonaments sobre els quals es construeix l'ordre internacional, en general, i l'ordre regional de l'Àsia oriental, en particular. En el nucli de l'estructura se situa una creença hegemònica sobre l'objectiu moral de l'organització política centralitzada i autònoma que no han de compartir necessàriament tots els actors d'un sistema determinat, però que sí que ha de tenir una acceptació majoritària i que, segons el nostre parer, no pot ser fortament contestada pels actors més poderosos de l'ordre.³³ La primera condició serveix per garantir la legitimitat de l'ordre creat i la segona per defensar-ne l'estabilitat en

el temps, especialment durant els moments inicials de construcció. L'actor o els actors més poderosos del sistema poden no convenir plenament amb l'objectiu moral que defensen els altres actors, però, en cas d'existir, la seva resistència ha de limitar-se als elements menys determinants i no es pot prolongar indefinidament.

Igual com en la resta del planeta, des de fa pràcticament mig segle a l'Àsia oriental s'ha acceptat que l'Estat constitueix l'organització política centralitzada i autònoma bàsica i legítima de la societat internacional contemporània. Aquesta acceptació s'ha vist impulsada i reforçada per diversos factors. En primer lloc, la defensa i la implementació d'aquest model d'organització política per part de les metròpolis occidentals durant les dècades –en ocasions segles– de domini i presència continuada. Amb l'excepció de Tailàndia, tots els països de l'Àsia oriental han estat sotmesos en algun moment de la història a la direcció política o han sofert la intervenció directa d'alguna potència europea o dels Estats Units, fins i tot ben entrat el segle xx. Durant aquells períodes, les metròpolis no només van desenvolupar relacions d'intercanvi, sinó que també, encara que amb intensitats variables, van exportar part de la seva cultura política i van reproduir algunes de les institucions i dels mecanismes propis de l'Estat.

En segon lloc, la superació de l'experiència de colonització i intervencionisme per part dels estats de l'Àsia oriental. Aquesta superació va augmentar entre les elits de nombrosos països una voluntat d'autogovern i independència que, al seu torn, es va reflectir en la posada en marxa i l'enfortiment d'estructures estatals. En moltes ocasions aquestes accions es van orientar cap a la concentració del poder polític a les mans d'un partit o una facció política concreta, però el resultat general va ser l'acceptació gradual de l'Estat com l'únic model d'organització política capaç de garantir la inserció en la societat internacional contemporània i en les estructures internacionals de poder.³⁴

En tercer lloc, l'important paper que han tingut els estats de l'Àsia oriental en matèria de desenvolupament econòmic i l'efecte cristal·litzador que han tingut sobre les seves estructures les estratègies i aliances forjades per les superpotències al llarg de la Guerra Freda. Des dels anys seixanta en el cas del Japó, i en dècades posteriors en el cas d'altres països del nord-est i sud-est asiàtic seguint el patró de creixement econòmic conegut com “vol de les oques”, l'Estat s'ha convertit en el motor del dinamisme econòmic mitjançant els seus programes de desenvolupament industrial i polítiques comercials, fins molt recentment d'un marcat caràcter proteccionista. De manera simultània, l'estratègia radial de relacions bilaterals (*hub and spokes*) seguida pels Estats Units durant gran part de la Guerra Freda va afavorir l'enfortiment de les estructures estatals a través dels seus programes d'ajut econòmic i les exigències derivades de les seves aliances militars.³⁵

²⁹ ALAGAPPA, M., *Op. cit.* 2004, p. 39-40.

³⁰ Vegeu, a tall d'exemple, CAMILLERI, J. A., *Regionalism in the New Asia-Pacific Order: The Political Economy of the Asia-Pacific Region*, vol. II, Cheltenham, Edward Elgar, 2003, especialment p. 306-342.

³¹ AGGARWAL, V. K., GYO KOO, M., “Asia's New Institutional Architecture: Managing Trade and Security Relations in a Post-September 11 World”, ponència presentada en la conferència “Asia's New Institutional Architecture: Managing Trade and Security Relations in a Post 9/11 World”, organitzada pel Berkeley APEC Study Centre de la Universitat de Berkeley i celebrada el 9 i el 10 de desembre a Califòrnia, 2005; TAYLOR, B., TOW, W. T., *Op. cit.* 2006, p. 4-7.

³² REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 566.

³³ *Ibid.*

³⁴ YAHUDA, M., *Op. cit.* 1996. Referent a això, mereixen una atenció especial els capítols 1 i 2 de l'obra, “The impact of the Cold War and the struggles for independence, 1945-54” i “The application of bipolarity, 1954-70”, p. 21-42 i p. 43-76 respectivament. Vegeu també IKENBERRY, G. J., MASTANDUNO, M., *International Relations Theory and the Asia-Pacific*, Nova York, Columbia University Press, 2003.

³⁵ Amb relació a l'absència d'un autèntic ordre regional Caterina García ha assenyalat que durant aquest període “l'ordre existent va ser el resultat de l'acceptació de la *pax americana* o el seu rebuig”. GARCIA, C., *Op. cit.* 2006, p. 31. Vegeu també YAHUDA, M., *Op. cit.* 1996, p. 9-10.

Als factors esmentats s'hauria de sumar, a més, la gradual universalització dels principis de l'estructura constitucional de la societat internacional contemporània al llarg dels últims seixanta anys. En aquest sentit, encara que l'actual ordre internacional no s'ha assentat amb la mateixa força a tot el sistema internacional, sí que s'ha estès a totes les regions del planeta i, amb aquest, la concepció de l'Estat com la forma d'organització política legítima.³⁶

A diferència d'altres regions del planeta, tanmateix, a l'Àsia oriental la creença hegemònica sobre l'objectiu moral de l'Estat no s'ha després de tots els elements comunitaristes presents en les creences hegemòniques de períodes històrics premoderns. Durant bona part del segle XIX, diversos països de l'Àsia oriental es van oposar a l'"estàndard de civilització" constitucionalista-liberal que va estructurar la societat internacional europea. Aquesta actitud va canviar a principi del segle XX i, en general, els països asiàtics es van mostrar més permeables a l'hegemònica concepció individualista de l'objectiu moral de l'Estat, que associa la seva legitimitat com a organització política a la seva capacitat per satisfer i augmentar els objectius i potencialitats dels individus, especialment en l'àmbit econòmic.³⁷ Tot i això, tal com han assenyalat diferents autors, entre les poblacions d'aquests països es va anar forjant una creença entorn de l'objectiu moral de l'Estat que, juntament amb la concepció individualista esmentada, incorpora també una visió comunitarista de base confuciana que fa prevaler el conjunt social sobre l'individu i que, en les ocasions en què hi ha una col·lisió entre els drets dels uns i els altres, situa per davant els de la comunitat.³⁸ En aquest sentit, la creença hegemònica de l'objectiu moral de l'Estat sobre la qual es construeix l'ordre regional de l'Àsia oriental s'assembla notablement a la que inspira l'ordre internacional, però no és totalment coincident.

Per sota d'aquesta creença, l'estructura constitucional de l'ordre comprèn un principi organitzatiu de la sobirania i una norma de justícia procedimental, tal com il·lustra la figura 2. Segons opina Christian Reus-Smit, "en societats d'estats, el principi organitzatiu de la sobirania diferencia les unitats polítiques a partir dels criteris de particularitat i exclusivitat, creant un sistema de centres autònoms d'autoritat política, territorialment demarcats".³⁹ Encara que en les últimes dècades ha estat objecte d'una lleugera transformació, a l'Àsia oriental aquest principi ha tingut un marcat caràcter westfalià durant els últims cent cinquanta anys.⁴⁰ Aquesta noció westfaliana

³⁶ Amb relació a aquesta qüestió, Christian Reus-Smit distingeix tres etapes en la universalització dels pilars i les institucions fonamentals de la societat internacional moderna: l'etapa de fundació, arran de les conferències de l'Haia, al final del segle XIX i principi del XX; l'etapa de construcció, a partir del final de la Primera Guerra Mundial i el Tractat de Versalles, i l'etapa de renovació, nascuda al final de la Segona Guerra Mundial, la celebració de les conferències multilaterals de postguerra i l'aprovació de la Carta de San Francisco. REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 576-583.

³⁷ REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 566 i 571.

³⁸ Sobre aquesta qüestió vegeu, entre d'altres, ALAGAPPA, M. (ed.), *Political legitimacy in Southeast Asia: The Quest for Moral Authority*, Stanford, Stanford University Press, 1995; DICKENS, D., WILSON-ROBERTS, G. (ed.), *Non-Intervention and State Sovereignty in the Asia-Pacific*, Nova Zelanda, Centre for Strategic Studies / China Centre for International Studies / Institute of Strategic and International Studies, 2000; NAURINE, S., "State sovereignty, political legitimacy and regional institutionalism in the Asia-Pacific", *The Pacific Review*, vol. 17, núm. 3, 2005, p. 423-450.

³⁹ REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 567. La cursiva és de l'original.

⁴⁰ Chung-in Moon i Chaesung Chun han assenyalat que, al llarg de les últimes dècades, la transformació de la societat internacional, en general, i del sistema subregional de l'Àsia oriental, en particular, no han alterat la primacia de la noció westfaliana de la sobirania en aquest espai geogràfic, però sí que s'ha convertit en una concepció menys rígida, un distanciament entre el discurs sobre la sobirania i la pràctica i l'emergència de noves accepcions de la sobirania. MOON, C., CHUN, C., "Sovereignty: Dominance of the Westphalian Concept and Implications for Regional Security", a ALAGAPPA, M., *Op. cit.* 2003, p. 106-137.

de la sobirania comprèn tres elements complementaris: l'èmfasi en la preservació de la integritat política i territorial de l'Estat, la consideració d'aquest últim com a autoritat suprema en l'àmbit domèstic i la reivindicació de la seva igualtat respecte dels altres estats que integren el sistema internacional. La suma d'aquests elements s'ha convertit també en una fèrria defensa del principi de no-ingerència per part de les elits polítiques de l'Àsia oriental que assoleixen una especial intensitat en matèria de seguretat.⁴¹ Segons Stephen Krasner, la penetració d'aquest concepte de *sobirania* a la regió va tenir lloc a mitjan segle XIX, arran de la intervenció de les potències

⁴¹ Per a una anàlisi més exhaustiva de la relació entre els conceptes de *sobirania* i *no-ingerència* a l'Àsia oriental vegeu, entre d'altres, DICKENS, D., WILSON-ROBERTS, G. (ed.), *Op. cit.* 2000. Respecte a la defensa del principi de no-ingerència a l'Àsia oriental, no obstant això, convé incloure aquí tres consideracions. En primer lloc, és important destacar que l'arrelament de la no-ingerència és més gran entre els països del sud-est asiàtic que entre els del nord-est. Almenys, en part, aquesta divergència podria explicar-se per la diferent trajectòria colonial d'uns països i dels altres, el diferent grau de consolidació de les estructures estatals a cada subregió i el variable pes geopolític de cada una d'aquestes subregions en la societat internacional contemporània.

En segon lloc, cal assenyalar que molts dels instruments recollits en el paràgraf anterior no tenen força vinculant i que, en ocasions, com passa en qualsevol ordre, alguns dels principis consagrats han estat objecte de violacions per part de diferents estats de la regió. Així, per exemple, amb relació a la no-ingerència entesa en sentit ampli, John Funston ha assenyalat que els estats del sud-est asiàtic han incorregut en violacions almenys de sis maneres diferents: 1) donant suport a líders concrets dels països veïns (com en els últims mesos del règim de Suharto a Indonèsia, en els quals els líders de Malàisia, Tailàndia i Singapur van donar indubtables mostres de suport i solidaritat a la seva administració), 2) intervenint en els conflictes existents entre països veïns (com en els primers anys de funcionament de l'ASEAN, quan Tailàndia sovint va tenir un paper mediador en el conflicte entre Malàisia i les Filipines pel territori de Sabah), 3) atorgant assistència directa a països veïns per fer front a determinades amenaces a la seguretat (com el 1986, quan Indonèsia va facilitar a les Filipines diversos avions militars per dur a terme operacions contra moviments insurgents), 4) criticant la situació interna d'alguns països, sobretot llunyans, quan aquesta s'ha convertit en la violació de drets humans o ha donat lloc a importants crisis humanitàries (com en les diverses declaracions de les cimeres ministerials de l'ASEAN, que, al llarg de les últimes dues dècades, han condemnat la situació dels drets humans a Palestina i Bòsnia), 5) participant en la reconstrucció d'algun país veï quan les Nacions Unides o la comunitat internacional han expressat un acord (com en els acords de París de 1991 sobre el futur de Cambodja) i 6) adoptant mesures concretes o criticant l'actuació d'un país veï quan les polítiques internes d'aquest han tingut un efecte negatiu que ha traspassat les fronteres nacionals (com el 1997, quan diversos països de l'ASEAN van pressionar Indonèsia perquè adoptés mesures per frenar els elevats nivells de contaminació atmosfèrica). La infracció d'alguns principis, tanmateix, no n'ha suposat el cessament. Ben al contrari, la freqüència de les violacions ha disminuït en les últimes dècades, els principis han anat penetrant de manera gradual entre les elits dels estats de l'Àsia oriental i el pes d'aquest pilar substantiu sobre les accions en matèria de seguretat resulta cada vegada més determinant.

Finalment, en part relacionat amb la nostra segona observació, es pot esmentar que els principis consagrats als diferents instruments bilaterals i multilaterals de l'Àsia oriental no han romàs aliens a l'evolució dels estats asiàtics i de la societat internacional contemporània. En paral·lel al procés de globalització, l'aparició de nous reptes a la seguretat internacional i la reconsideració de la responsabilitat estatal, per exemple, el principi de no-ingerència ha experimentat una flexibilització gradual, sobretot en la subregió del sud-est asiàtic. La inclusió del principi d'"interacció millorada o reforçada" (*enhanced interaction*) en alguns documents de l'ASEAN després de la cimera ministerial de 1998 resulta il·lustrativa d'aquesta evolució. Encara que la proposta inicial de Tailàndia i Malàisia advocava per la més ambiciosa expressió "obligació flexible" (*flexible engagement*), aquesta nova formulació consensuada pels membres de l'organització els va permetre expressar amb més facilitat les seves opinions i preocupacions sobre els fets i les situacions d'un país veï amb conseqüències potencials sobre la seguretat regional. En paraules de l'aleshores ministre d'Assumptes Exteriors tailandès, Domingo Siazon, l'expressió "obligació flexible" (*flexible engagement*) pretenia anar una mica més enllà, no només introduint "més flexibilitat a l'hora d'expressar les opinions, sinó també, quan les circumstàncies ho permetessin, a l'hora d'aconsellar altres països sobre polítiques nacionals que poguessin afectar l'ASEAN en conjunt". FUNSTON, J., "ASEAN and the Principle of Non-Intervention: practice and prospects", a DICKENS, D., WILSON-ROBERTS, G. (ed.), *Op. cit.* 2000, p. 9-22 (p. 13-15); ALAGAPPA, M., *Op. cit.* 2004, p. 26; KRAFT, H., *Op. cit.* 2000, p. 23-41 (p. 34).

occidentals a la Xina i la seva "reducció" a un estat sobirà.⁴² Des d'aleshores, l'ocupació colonial de la majoria de països de l'Àsia oriental i la seva pluralitat ètnica, cultural, religiosa i lingüística han impulsat l'afermament com a principi organitzatiu de l'ordre regional. D'una banda, la resistència provocada per les dècades d'ocupació estrangera va afavorir que, una vegada assolida la independència, les elits de bona part dels països de la regió reivindicassin la sobirania com a garantia per dificultar la intromissió de les grans potències en els seus assumptes interns. De l'altra, la debilitat institucional i els conflictes interns associats a l'heterogènia composició de la majoria de països de l'Àsia oriental van fer que aquestes elits reivindicassin la sobirania no només com a mitjà per assegurar-ne la supremacia en l'àmbit intern, sinó també com a via per afavorir unes relacions pacífiques amb els països veïns.⁴³

Figura 2. L'estructura constitucional de l'ordre regional de l'Àsia oriental

Font: elaboració pròpia a partir de REUS-SMIT, C., *Op. cit.*, 1997.

Finalment, amb relació a la norma o les normes de justícia procedimental, Christian Reus-Smit assenyala que "especifiquen els procediments correctes que els estats 'legítims' o 'bons' empen col·lectivament per formular les regles bàsiques de conducta interestatal".⁴⁴ L'autor afegeix, a més, que aquestes normes desenvolupen tres funcions constitutives que influeixen sobre el disseny i l'acció de les institucions fonamentals: 1) defineixen els horitzons cognitius dels qui dissenyen les institucions, 2) constitueixen les metanormes que estructuraven el procés d'acció comunicativa en el qual es desenvolupen la producció i la reproducció de les institucions fonamentals i 3) una vegada interioritzades per la majoria dels estats, limiten les accions institucionals dels estats que no tenen un vincle cognitiu profund o moral respecte a aquestes.⁴⁵

⁴² KRASNER, S., "Organized Hypocrisy in 19th Century East Asia", *International Relations of Asia Pacific*, vol. 1, núm. 2, 2001, p. 173-197.

⁴³ AYOUB, M., "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets the Third World", a NEUMAN, S. G. (ed.), *International Relations Theory and the Third World*, Houndmills, MacMillan Press, 1998, p. 31-54; KRAFT, H., "The Principle of Non-Intervention: Evolution and Challenges for the Asia-Pacific Region", a DICKENS, D., WILSON-ROBERTS, G. (ed.), *Op. cit.* 2000, p. 23-41; NAURINE, S., *Op. cit.* 2005, p. 6-12.

⁴⁴ REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 567.

⁴⁵ REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 569.

En el cas de l'Àsia oriental, la norma de justícia procedimental que informa l'ordre regional es construeix sobre el valor del consens que, formalment o informalment reconegut, ha presidit les negociacions bilaterals o multilaterals protagonitzades pels països de l'Àsia oriental.⁴⁶ Aquesta norma s'ha convertit, a més, en un model de gestió flexible que habitualment es coneix com *ASEAN way*, o model ASEAN (Associació de Països del Sud-est Asiàtic), i que, en termes generals, es caracteritza per sis trets essencials:⁴⁷ 1) el ritme lent i gradual de les negociacions; 2) el personalisme marcat i la informalitat dels processos de negociació; 3) el caràcter no vinculant dels acords; 4) la no-inclusió en les negociacions de les qüestions més controvertides, és a dir, la circumval·lació dels temes sobre els quals no existeix acord entre els participants de la negociació; 5) la presa de decisions per consens, i 6) en part com a conseqüència d'aquesta última preferència, l'adopció d'acords de mínims capaços de satisfer o no incomodar tots els participants en les negociacions. Aquest model de gestió flexible s'estén tant a les relacions bilaterals entre els diferents estats de l'Àsia oriental com a les multilaterals, encara que és en el marc de les segones on ha trobat un grau més alt de desenvolupament.

A més, el seu assentament no s'ha limitat únicament a les negociacions oficials en què participen representants governamentals (*first track*), sinó que s'ha estès també als fòrums de discussió i negociació en els quals intervenen representants d'organitzacions no governamentals, empreses i altres actors de les societats civils de l'Àsia oriental (*second track*). La norma de justícia procedimental de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat se situa, doncs, en un punt intermediari entre el model discursiu de l'antiga Grècia i el model legislatiu que, en general, caracteritza l'ordre internacional contemporani.⁴⁸ És discursiva per tal com els actors del sistema regional tendeixen a eludir la codificació dels acords i compromisos assolits i, en general, opten per un enfocament casuístic del dret. És també legislativa perquè, cada vegada amb més freqüència, els actors internacionals de l'Àsia oriental advoquen per la codificació formal de les normes i accepten el caràcter vinculant i la reciprocitat dels acords i compromisos adquirits.

La creença hegemònica sobre l'objectiu moral de l'Estat, el principi de sobirania i la norma de justícia procedimental que integren l'estructura constitucional de l'ordre regional de l'Àsia oriental delimiten un sistema normatiu coherent i cohesionat.⁴⁹ En la configuració i la consolidació d'aquest ordre, no obstant això, no tots els actors internacionals han tingut un mateix paper o han manifestat un mateix grau d'acceptació o rebuig. Referent a això, el sistema descrit és predominant en la mesura que és acceptat pels principals actors internacionals que interactuen en l'ordre regional de l'Àsia oriental, però no és totalitzador perquè també permet la dissensió.

⁴⁶ Així ho il·lustren, entre d'altres, els acords assolits al si de l'Associació de Països del Sud-est Asiàtic (ASEAN), la creació del Fòrum Regional ASEAN i l'aprovació de la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional.

⁴⁷ Sobre les característiques d'aquest model vegeu, entre d'altres, CAPE, D., EVANS, P. "The 'ASEAN Way'", a SIDDIQUE, S., KUMAR, S., *The 2nd ASEAN Reader*, Singapur, Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 45-51. Sobre la implantació d'aquest model, amb alguns matisos, a la totalitat de l'Àsia oriental vegeu ALAGAPPA, M., *Op. cit.* 2003, 2004; Tow, W. T., *Op. cit.* 2001.

⁴⁸ REUS-SMIT, C., *Op. cit.*

⁴⁹ *Ibid.*, p. 568.

A2.2. LES INSTITUCIONS FONAMENTALS DE L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL EN MATÈRIA DE SEGURETAT

Les diverses escoles i/o aproximacions teòriques han concedit a les institucions un paper diferent en el desenvolupament de les relacions internacionals.⁵⁰ Els autors realistes i neorealistes han minimitzat l'impacte sobre el comportament dels actors internacionals i, en general, han prestat escassa atenció al seu origen, desenvolupament i incidència sobre les relacions internacionals contemporànies. La majoria d'autors identificats amb el liberalisme, el neoliberalisme i el constructivisme, a la banda oposada, han reivindicat l'impacte sobre les conductes dels actors internacionals, han remarcat el potencial transformador de la societat internacional i, especialment en el cas dels autors constructivistes, han assenyalat la seva relació dialèctica amb la identitat dels actors esmentats. Aquest segon grup ha dedicat més atenció a les institucions, però molts dels seus treballs no les han definit de manera precisa i, amb freqüència, la reflexió s'ha centrat en el paper i la transformació de determinades institucions en diferents societats internacionals.⁵¹

Tal com indiquem anteriorment, el concepte *institució* que inspira aquest treball és el formulat per Robert O. Keohane: "Conjunts persistents de normes (formals i informals) que prescriuen pautes de comportament, restringeixen l'activitat i generen expectatives."⁵² Lluny de ser uniformes i permanents, aquests conjunts varien d'uns espais geogràfics als altres i evolucionen al llarg del temps, ja sigui com a conseqüència de la transformació interna dels actors internacionals, com en resposta a factors externs a aquests actors, com l'alteració de les estructures internacionals de poder o l'emergència de nous reptes.⁵³ En cada ordre concret, a més, aquests conjunts de normes mantenen una certa relació jeràrquica, de manera que uns ocupen un lloc més destacat en la seva configuració i evolució, i les relacions entre aquests poden comportar certes tensions.⁵⁴

⁵⁰ Per a una anàlisi més exhaustiva de la concepció de les institucions a les diferents escoles i/o aproximacions vegeu, entre d'altres, ALDERSON, K., HURRELL, A., "International Society and the Academic Study of International Relations", a ANDERSON, K., HURRELL, A. (ed.), *Hedley Bull on International Society*, Basingstoke, MacMillan, 20-53; BUZAN, B., *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge, Cambridge University Press, 2004 (en especial, el capítol 6, "The primary institutions of international society", p. 161-204, i REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997.

⁵¹ BUZAN, B., "Rethinking Bull on the Institutions of International Society", a LITTLE, R., WILLIAMS, J. (ed.), *The Anarchical Society in a Globalized World*, Basingstoke i Nova York, Palgrave MacMillan, 2006, p. 75-96. Entre d'altres, són il·lustratius de la tendència a analitzar una institució o diverses en una societat internacional concreta els treballs de BULL, H., *The Anarchical Society. A study of Order in World Politics*, 2a edició, Londres, MacMillan Press Ltd., 1995 (1a edició de 1977); JACKSON, R., *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford, Oxford University Press, 2000; KEOHANE, R. O., "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly*, vol. 32, núm. 4, 1988, p. 376-396; KRATOCHWIL, F., *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989; RUGGIE, J. G., "Multilateralism: The Anatomy of an Institution", *International Organization*, vol. 46, núm. 3, 1992, p. 561-598; WARNER, C., "The Rise of the State-Systems in Africa", a COX, M., DUNNET, T., BOOTH, K. (ed.), *Empires, Systems and States: Great Transformations in International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 65-89; WIGHT, M., *Systems of States*, Leicester, Leicester University Press, 1977; ZHANG, Y., *China in International Society since 1949*, Basingstoke, MacMillan, 1998.

⁵² KEOHANE, R. O., *International Institutions and State Power*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1989, p. 3.

⁵³ BUZAN, B., *Op. cit.* 2004, p. 194-195; HURRELL, A., "Norms and Ethics in International Relations", a CARLSNAES, W., RISEE, T., SIMMONS, B. A. (ed.), *Handbook of International Relations*, Londres, Sage Publications, 2002, p. 137-154 (p. 146-147); WIGHT, M., *Power Politics*, Londres, Penguin, 1979, p. 111.

⁵⁴ BUZAN, B., *Op. cit.* 2004; HURRELL, A., *Op. cit.* 2002, p. 143-144.

L'objectiu d'aquest apartat és precisament analitzar les institucions fonamentals sobre les quals se sosté l'emergent ordre regional de l'Àsia oriental i que en delimiten el caràcter específic davant l'ordre internacional i altres ordres regionals. En línia amb el raonament de Christian Reus-Smit, aquestes institucions fonamentals són les "normes pràctiques elementals que formulen els estats amb l'objectiu de resoldre els problemes de coordinació i col·laboració associats a la coexistència en un context anàrquic".⁵⁵ A l'Àsia oriental aquestes normes pràctiques elementals són dues: el dret internacional, entès en termes de *soft law*, i el bilateralisme. Aquesta asseveració no implica negar l'existència d'altres institucions en aquest ordre regional, ja que també la diplomàcia, l'equilibri de poders, la guerra i la gestió coordinada de les grans potències prescriuen el comportament, limiten l'activitat i generen expectatives entre els actors que hi interactuen. La posició d'aquestes institucions, tanmateix, és secundària respecte de les fonamentals i, en general, els seus continguts amb prou feines es diferencien dels d'aquestes mateixes institucions en l'ordre internacional general.⁵⁶

Amb relació al dret internacional, en primer lloc, nombrosos autors identificats amb l'Escola Anglesa o el neoliberalisme institucional l'han reconegut com una institució fonamental de l'ordre internacional contemporani.⁵⁷ Alguns d'aquests autors han anat més enllà i l'han reivindicat com la institució fonamental d'aquest ordre. Friedrich Kratochwil, per exemple, ha assenyalat que l'existència de l'ordre legal internacional defineix el joc de les relacions internacionals i James Mayall ha argumentat que el dret internacional constitueix la pedra angular sobre la qual se sosté la societat internacional.⁵⁸ En una formulació de to més contundent, Terry Nardin ha afirmat que "el dret internacional no només regula la societat internacional, sinó que la constitueix".⁵⁹ En l'ordre internacional contemporani, la institució del dret internacional s'ha expressat a través de múltiples tractats, acords i compromisos internacionals amb diferents nivells de *legalization*, és a dir, amb diferents graus d'obligatorietat, precisió i delegació.⁶⁰

⁵⁵ REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 557.

⁵⁶ Sobre el caràcter secundari de la guerra o l'ús de la força com a institució de l'ordre regional de l'Àsia oriental vegeu, per exemple, ALAGAPPA, M., "Gestión de la seguridad asiática. Competitividad, cooperación y evolución", a GOLDEN, S. (ed.), *Multilateralismo versus unilateralismo en Asia: el peso internacional de los "valores asiáticos"*, Barcelona, Fundació CIDOB, 2004, p. 23-67 (p. 35-37). Sobre el caràcter secundari de l'equilibri de poders vegeu GOLDSTEIN, A., "Balanc-of-Power Politics. Consequences for Asian Security Order", a ALAGAPPA, M. (ed.), *Asian Security Order. Instrumental and Normative Features*, Stanford, Califòrnia, Stanford University Press, 2003, p. 171-209.

⁵⁷ BULL, H., *Op. cit.* 1977; BUZAN, B., *Op. cit.* 2004, 2006; KEOHANE, R. O., *Op. cit.* 1988; REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997; WIGHT, M., *Op. cit.* 1977.

⁵⁸ KRATOCHWIL, F., *Op. cit.* 1989, p. 251; MAYALL, J., *World Politics: Progress and its Limits*, Cambridge, Polity Press, 2000, p. 94.

⁵⁹ NARDIN, T., "Legal Positivism as a Theory of International Society", a MAPEL, D. R., NARDIN, T. (ed.), *International Society: Diverse Ethical Perspectives*, Princeton, Princeton University Press, p. 17-35 (p. 20).

⁶⁰ ABBOTT, K. W. et al., "The Concept of Legalization", *International Organization*, vol. 54, núm. 3, *Legalization and World Politics*, 2000, p. 401-419. Aquests autors defineixen la *legalization* com un conjunt particular de característiques que les institucions poden tenir o no amb relació a tres dimensions: l'obligatorietat, que fa referència a la vinculació legal dels actors per una norma, un compromís o un conjunt de normes o compromisos; la precisió, que al·ludeix a la claredat amb què les normes defineixen les conductes exigibles, autoritzades o prohibides, i la delegació, que es refereix a la concessió d'autoritat a una tercera part per implementar, interpretar i aplicar les normes acordades, resoldre disputes i, en ocasions, elaborar noves normes.

A l'ordre regional de l'Àsia oriental, tanmateix, la institució del dret internacional s'ha caracteritzat sempre per un nivell baix o molt baix de *legalization*, que s'ha reflectit en normes i compromisos de l'anomenada *soft law*.⁶¹ Pel que fa a l'obligatorietat, la majoria dels acords bilaterals o multilaterals desenvolupats a la regió han adoptat la forma de declaracions de principis, compromisos polítics o guies d'actuació, però són pocs els tractats o convenis internacionals de caràcter vinculant. Els cinc principis de coexistència pacífica acordats per la Xina i l'Índia el 1953 i la Declaració de Bangkok que va donar origen a l'ASEAN el 1967 en constitueixen bons exemples.

Quant a la precisió, els instruments normatius elaborats a l'Àsia oriental han presentat un grau més alt de variabilitat, però la majoria s'han caracteritzat per altes dosis de vaguetat, deixant a les mans dels estats un considerable marge de discreció. Així, per exemple, la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional recull el compromís dels països signants per "explorar vies encaminades a la construcció de confiança", però amb prou feines afegeix cap al·lusió als instruments, terminis o actors que han de participar en aquesta exploració.⁶² Finalment, amb referència a la delegació, els instruments normatius desenvolupats a l'Àsia oriental han optat per deixar a les mans dels estats signants la resolució de qualsevol controvèrsia i no han previst mecanismes d'adjudicació a una instància judicial internacional o a una tercera part. Entre d'altres, són il·lustratives d'aquesta tendència les conclusions assolides en la primera reunió de l'ARF (ASEAN Regional Forum), feta a Bangkok el 25 de juliol de 1994, i la declaració que acabem d'esmentar amb relació als conflictes sobre la sobirania del mar de la Xina Meridional.

La baixa *legalization* que ha caracteritzat el dret internacional com a institució fonamental de l'Àsia oriental deriva, en part, de l'arrelament de la concepció westfaliana de la sobirania i del principi de no-ingerència, però també hi han incidit altres factors com, per exemple, les preferències estratègiques de diversos estats asiàtics.⁶³ Així mateix, és important destacar aquí que en les últimes dues dècades aquesta institució ha experimentat una evolució gradual cap a més *legalization* com a conseqüència, d'una banda, de l'augment de la confiança entre els estats de la regió derivat del compliment generalitzat dels acords malgrat el seu caràcter no vinculant i, de l'altra, de més participació d'aquests estats en les organitzacions internacionals contemporànies i la consegüent penetració de la institució del dret internacional en la seva dimensió de *hard law* a l'Àsia oriental.

Pel que fa a la institució del bilateralisme, en segon lloc, aquesta ha estat reconeguda com una norma pràctica elemental per diferents autors de les relacions internacionals.⁶⁴ En un sentit nominal, el bilateralisme pot entendre's com la pràctica de dos estats consistent a co-

ordinar les seves respectives polítiques nacionals i que pot convertir-se tant en una aliança, si comporta obligacions concretes i té certa perdurabilitat en el temps, com en una associació temporal, si adopta un caràcter més informal i pretén respondre a una situació concreta. En un sentit qualitatiu, al contrari, el bilateralisme pot concebre's com una institució integrada per dos elements: 1) "la segmentació i compartició de les relacions internacionals en múltiples diades" i 2) la reciprocitat específica, és a dir, l'existència d'un "equilibri simultani de *quids pro quo* específics entre els actors participants al llarg del temps".⁶⁵ Aquest treball parteix d'aquesta última concepció per considerar el bilateralisme com una institució fonamental de l'ordre regional de l'Àsia oriental.

Aquest bilateralisme és *sui generis* perquè, juntament amb els dos elements esmentats, es veu travessat per dos processos complementaris.⁶⁶ En primer lloc, l'entrellaçament, fruit de la presència dels Estats Units en la majoria d'aquests, entre els principals acords i compromisos bilaterals que al llarg de les últimes dècades s'han desenvolupat en el sistema regional de l'Àsia oriental.⁶⁷ En aquest sentit, resulten il·lustratius els tractats bilaterals integrats en el "sistema de San Francisco", ja que si bé constitueixen instruments jurídics formalment independents, en conjunt delimiten un entramat de seguretat que, amb el node central a Washington, s'estén de manera radial per la regió de l'Àsia oriental.⁶⁸ En segon lloc, la creació d'instruments, que ampliant el nombre d'estats participants a més de dos, s'han limitat a sintetitzar les obligacions i els continguts definits en acords bilaterals previs. El Grup Trilateral de Coordinació i Supervisió format el 1999 pel Japó, Corea del Sud i els Estats Units per tractar assumptes relacionats amb la nuclearització de Corea del Nord ofereix un bon exemple d'aquest tipus d'instruments. Integrat per tres membres i, per tant, formalment un

⁶⁵ Aquests dos elements s'oposen als principis d'indivisió i reciprocitat difusa que, d'acord amb la definició de John G. Ruggie, caracteritzen el multilateralisme en la societat internacional contemporània i que ell defineix com una institució que "coordina el comportament entre tres o més estats sobre la base d'uns principis generalitzats de conducta: és a dir, uns principis que especifiquen quines són les conductes apropiades per a determinats tipus d'accions, amb independència dels interessos particulars de les parts o les exigències estratègiques que puguin donar-se en un moment concret". RUGGIE, J. G., *Op. cit.* 1992, p. 571-572.

⁶⁶ Les expressions *bilateralisme* estès i *bilateralisme expansiu*, emprades per William T. Tow, Brendan Taylor i Brian Job, també fan referència al caràcter inclúsiu d'aquesta institució en l'ordre regional de l'Àsia oriental. Tow, W. T., *Asia-Pacific Strategic Relations: Seeking Convergent Security*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, p. 222; TAYLOR, B., TOW, W. T., "Asia Pacific Security Architecture", article presentat a la IARU Conference on Security, celebrada a Cambridge del 2 al 4 de novembre, 2006, p. 9; JOB, B., "Bilateral and Multilateral Security Options", article presentat en el quart seminari The Bilateral System of Alliances in the Changing Environment of the Asia-Pacific, celebrat a Tòquio del 10 al 12 de juny de 1996.

⁶⁷ ACHARYA, A., "A Survey of Military Cooperation among the ASEAN States: Bilateralism or Alliance?", *Ocasional Paper 14*, Toronto, Centre for International and Strategic Studies, 1990; "Regional Institutions and Security Order in Asia", *Second Workshop on Security Order in the Asia-Pacific*, Bali, Indonèsia, 3 maig - 2 juny de 2000, p. 18; BLAIR, D. C., HANLEY, Jr. J. T., "From Wheels to Webs: Reconstructing Asia-Pacific Security Arrangements", *Washington Quarterly*, vol. 24, núm. 1, 2001, p. 7-17. El caràcter inclúsiu del bilateralisme de l'Àsia oriental contrasta amb el caràcter exclouent que Brian Job i John G. Ruggie atribueixen al bilateralisme tradicional. Així, B. Job afirma: "El bilateralisme és de caràcter exclouent, perquè els estats que interaccionen entre si d'aquesta manera volen mantenir separades les relacions que mantenen amb els altres actors"; JOB, B., *Op. cit.* 1997, p. 161; RUGGIE, J. G., *Op. cit.* 1992, p. 571-572.

⁶⁸ Tow, W. T., *Op. cit.* p. 212-223; "US Bilateral Security Alliances in the Asia-Pacific: Moving Beyond 'Hub and Spokes'", article presentat a l'Australasian Political Studies Association Conference, celebrada a Hobart entre el 29 de setembre i l'1 d'octubre de 2003, p. 22.

instrument multilateral, el grup reposa sobre els anteriors tractats bilaterals de defensa signats pels Estats Units amb cada un dels dos països del nord-est asiàtic i quasi no amplia les obligacions recíproques dels signants.⁶⁹

A banda de *sui generis*, el bilateralisme a l'Àsia oriental és flexible. Aquesta flexibilitat al·ludeix a la seva compatibilitat amb les iniciatives multilaterals que s'han anat desenvolupant a la regió i la robustesa davant d'aquestes, i que, sobretot a partir dels anys noranta, han guanyat protagonisme en la gestió de la seguretat asiàtica. La posada en marxa de l'ARF, de les converses a quatre bandes i a sis, de l'Organització per al Desenvolupament Energètic de la Península de Corea (KEDO), del Consell per a la Cooperació en Seguretat a l'Àsia-Pacífic (CSCAP) i del Diàleg de Cooperació del Nord-est Asiàtic (NEACD) han constituït un salt qualitatiu en la gestió multilateral de les qüestions de seguretat a l'Àsia oriental, però encara és prematur parlar del multilateralisme com una institució fonamental en l'ordre regional. D'una banda, els requisits relatius a la indivisibilitat, l'existència d'unes normes de conducta generalitzades i la reciprocitat que destacava John G. Ruggie encara generen resistències importants entre els actors principals de la regió.⁷⁰ Referent a això, tal com ha assenyalat William T. Tow, el bilateralisme "s'utilitza com a estratègia per assegurar una mínima continuïtat estructural en un ordre regional de seguretat que està experimentant un canvi enorme i que augura un futur incert".⁷¹ De l'altra, les iniciatives multilaterals que s'han desenvolupat a l'Àsia oriental disten de ser organitzacions de defensa col·lectiva per fer front a una amenaça o un enemic comú com l'OTAN o aliances de defensa col·lectiva per dissuadir un estat agressor com el concert europeu posterior a les guerres napoleòniques.⁷² Encara que existeixen algunes excepcions, majoritàriament es tracta de fòrums de diàleg sobre temes de seguretat amb caràcter governamental o sense, caracteritzats per un grau d'informalitat elevat, una institucionalització molt baixa i una flexibilitat marcada.

El manteniment del bilateralisme com una de les institucions fonamentals de l'ordre regional de l'Àsia oriental i els avenços limitats del multilateralisme s'expliquen, en part, com a conseqüència de les preferències i les pràctiques de política exterior dels actors del sistema regional. Aquesta situació també s'ha vist afavorida per la dialèctica de reforç mutu que ha caracteritzat la interacció del bilateralisme amb els projectes multilateralistes. En aquest sentit, com ha descrit A. Fukushima, a l'Àsia oriental "el multilateralisme ha desenvolupat el bilateralisme a través de l'encaix de trobades bilaterals en els fòrums multilaterals, i les millores en les relacions bilaterals han potenciat les activitats multilaterals".⁷³

⁶⁹ KATZENSTEIN, P., OKAWARA, N., "Japan, Asian-Pacific Security and the Case for Analytical Eclecticism", *International Security*, vol. 26, núm. 3, 2001-2002, p. 153-185 (p. 158-159).

⁷⁰ RUGGIE, J. G., *Op. cit.* 1992, p. 563.

⁷¹ TOW, W. T., *Op. cit.* 2003, p. 25.

⁷² FUKUSHIMA, A., "Japan's Emerging View of Security Multilateralism in Asia", a *Security Multilateralism in Asia: Views from the United States and Japan*, Institute on Global Conflict and Cooperation Policy Papers, Califòrnia, IGCC / University of California, 1999, p. 23-41 (p. 25); vegeu també SHIRK, S., "Asia-Pacific Regional Security: Balance of Power or Concert of Powers?" a LAKE, D. A., MORGAN, P. A. (ed.), *Regional Orders. Building Security in a New World*, University Park, Pennsilvània, The Pennsylvania State University Press, 1997, p. 245-270.

⁷³ FUKUSHIMA, A., *Op. cit.* 1999, p. 37.

A2.3. LES VIES I ELS INSTRUMENTS DE L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL EN MATÈRIA DE SEGURETAT

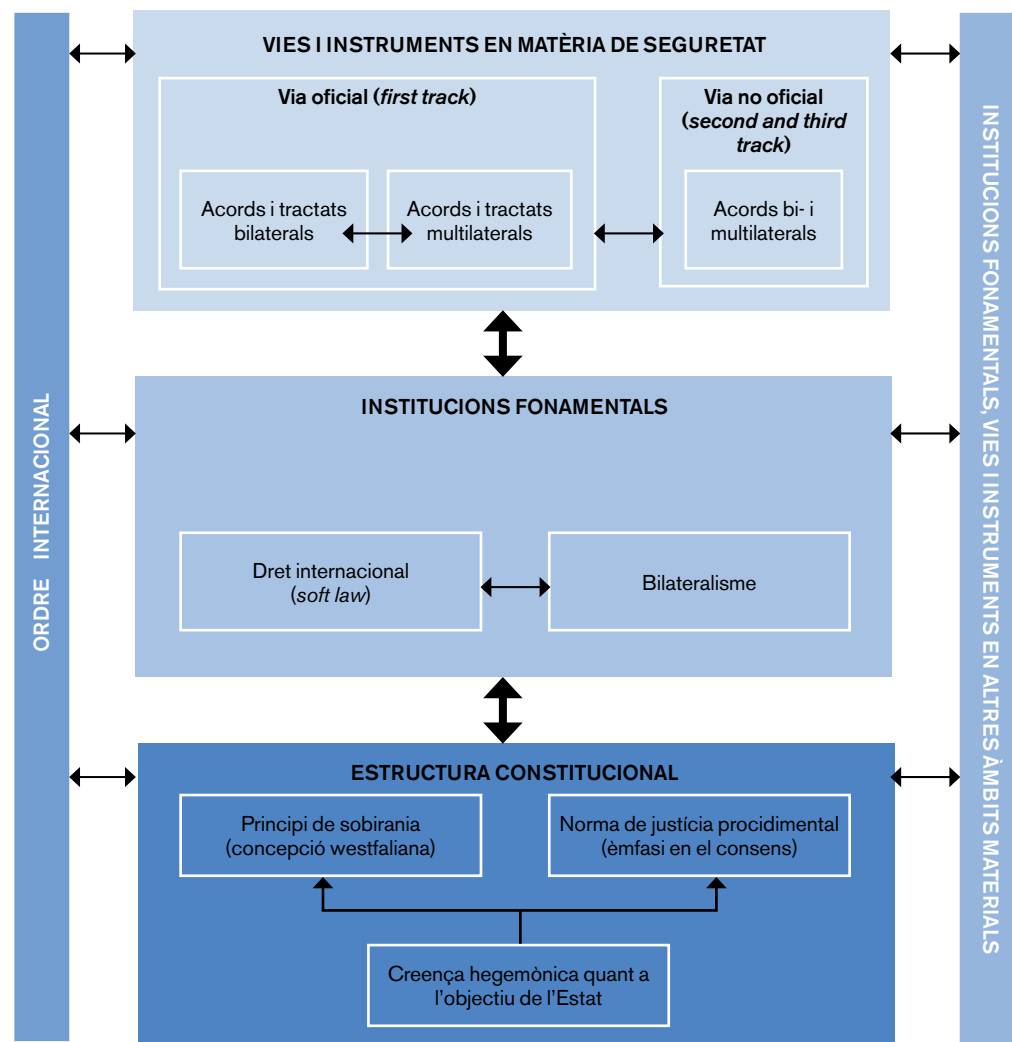
El bloc de constitucionalitat i les institucions fonamentals han condicionat tant les vies com els instruments que, de manera més específica, regulen les relacions de seguretat a l'Àsia oriental. La figura 3 il·lustra aquesta relació i, a més, reflecteix les interaccions que existeixen tant entre els diferents components de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat com amb els d'altres àmbits materials i l'ordre internacional més ampli. Les vies són els processos i canals sobre els quals s'articula la cooperació dels diferents actors internacionals en matèria de seguretat. Els instruments són, en canvi, les declaracions, les organitzacions, els acords, els tractats, els compromisos i els mecanismes en els quals s'han concretat les negociacions dels actors internacionals de l'Àsia oriental en l'àmbit material de la seguretat i que detallen de manera més concreta les accions permeses, prohibides o obligatòries.

Pel que fa a les vies, en primer lloc, se'n poden distingir dues de diferents, també anomenades *tracks*: la via oficial, o *first track*, en la qual els actors protagonistes són els representants governamentals dels estats de l'Àsia oriental, i la via no oficial, o *second track*, en què els actors participants són agències finançades i vinculades parcialment a diferents òrgans governamentals, membres del govern o de l'exèrcit que actuen en qualitat d'individus privats, organitzacions no governamentals, acadèmics o especialistes en temes de seguretat independents financera-ment i formalment dels governs respectius.⁷⁴ L'oficialitat o no d'aquestes vies resulta rellevant, perquè els acords assolits en el marc de cada via comprometen de manera diferent els estats. No obstant això, l'oficialitat o no-oficialitat de les vies no repercuteix significativament en les característiques de gran part dels processos de discussió i negociació que s'hi desenvolupen, és a dir: un grau d'informalitat elevat, un personalisme marcat i la preferència generalitzada pel consens. La via oficial sempre ha ocupat una posició central en la gestió de les qüestions de seguretat a l'Àsia oriental, encara que la segona via ha irromput amb força en aquesta regió des de final dels anys vuitanta i, sobretot, des de principi dels anys noranta.

⁷⁴ CAPE, D. H., EVANS, P. M., FUKUSHIMA, A., "Speaking Asia-Pacific Security: A Lexicon of English Terms with Chinese and Japanese Translations and a Note on the Japanese Translation", *Working Paper*, Toronto, University of Toronto-York University Joint Centre for Asia Pacific Studies, setembre de 1998, p. 70-74; FUKUSHIMA, A., *Op. cit.* 1999, p. 31. Alguns autors han distingit tres vies, o *tracks*, en la gestió de la seguretat a l'Àsia oriental dividint la via oficial en un *second track*, protagonitzat per agències finançades i vinculades parcialment a diferents òrgans governamentals, així com per membres del Govern o de l'exèrcit que actuen en qualitat d'individus privats, i en un *third track*, liderat per organitzacions no governamentals, acadèmics o especialistes en temes de seguretat independents financera-ment i formalment dels respectius governs. Altres autors han apuntat també l'existència d'un *first and a half track*, en què participarien tant representants governamentals com membres d'institucions acadèmiques i centres de recerca especialitzats en temes de seguretat. Encara que la segona via és certament heterogènia en relació amb els actors participants, en aquest treball s'ha optat per distingir només dues vies, perquè a l'Àsia oriental la línia divisòria entre els actors vinculats al Govern i els que se'n situen al marge resulta, sovint, extremadament fina i permeable. Sobre la identificació de diferents vies o *tracks* vegeu, entre d'altres, CAPE, P., EVANS, P., *The Asia-Pacific Security Lexicon*, Singapur, Institute of Southeast Asian Studies, 2002, p. 211-212 i 217-219; OKAWARA, N., KATZENSTEIN, P. J., "Japan and Asia-Pacific Security: regionalization, entrenched bilateralism and incipient multilateralism", *The Pacific Review*, vol. 14, núm. 2, 2001, p. 165-194; STONE, D., "Networks, second track diplomacy and regional cooperation: the role of Southeast Asian think tanks", article presentat en la 38a Convenció Anual de l'Associació d'Estudis Internacionals (ISS), celebrada a Toronto, Canadà, entre el 22 i el 26 de març de 1997; WADA, J. "Applying Track Two to China-Japan-US relations", a KOKUBUN, R. (ed.), *Challenges for China-Japan-US Cooperation*, Tòquio, Japan Center for International Exchange, 1998, p. 154-183.

Dins de la via oficial, o *first track*, els principals instruments que estructuren les relacions de seguretat a l'Àsia oriental, majoritàriament de caràcter bilateral, s'engloben sota el "sistema de San Francisco", en què ha cristal·litzat l'estratègia de relacions diàdiques desplegada pels Estats Units des de principi dels anys cinquanta.⁷⁵ En el centre es troben els tractats de defensa mútua signats entre Washington i Tòquio, d'una banda, i entre la capital nord-americana i Seül, de l'altra, així com els diferents exercicis militars conjunts que l'exèrcit dels Estats Units duu a terme anualment amb els exèrcits de cada un d'aquests països.

Figura 3. Estructura i interaccions de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat

⁷⁵ Tow, W. T., *Op. cit.* 2006, p. 165-166; TAYLOR, B., Tow, W. T., *Op. cit.* 2006.

Al nord-est asiàtic també integra aquest sistema l'acta de relacions amb Taiwan, que si bé no constitueix un acord vinculant des de 1979 articula les relacions en matèria de seguretat entre Washington i Taipei. El sud-est asiàtic ha estat testimoni, i encara ho és, de l'únic acord multilateral que, a l'Àsia oriental, contribueix a l'afermament d'aquest sistema: el Tractat de Defensa Col·lectiva del Sud-est Asiàtic, origen de la SEATO (Organització del Tractat del Sud-est Asiàtic). Signat el 1955 pels Estats Units, Austràlia, Nova Zelanda, la Gran Bretanya, França, el Pakistan, Tailàndia i les Filipines, les estructures militars i l'organització que aquest instituïa van ser desmantellades el 1974 i el 1977 respectivament, però les parts no van donar per acabat el Tractat i encara continua en vigor. Igual com al nord-est, de totes maneres, al sud-est asiàtic i Oceania els instruments bilaterals són els més destacats del "sistema de San Francisco". Entre aquests instruments destaquen els exercicis militars anuals i els tractats de defensa mútua celebrats pels Estats Units amb les Filipines i amb Austràlia, de què inicialment també formava part Nova Zelanda. En els últims anys, en el context de la "guerra global contra el terrorisme", aquests instruments s'han vist complementats per la signatura de diversos acords bilaterals de cooperació en matèria de seguretat amb països com Singapur i Tailàndia.⁷⁶ Juntament amb aquest conjunt d'acords, la via oficial també ha servit de teló de fons de la creació d'algunes organitzacions i de la celebració d'altres compromisos i activitats importants en matèria de seguretat dins i fora del sistema de San Francisco. Un estudi recent ha xifrat en més de cent els instruments existents actualment en el marc del *first track*. N'hi ha quatre que gaudeixen d'una rellevància especial.⁷⁷

En primer lloc, la posada en marxa, a mitjan anys noranta, de dues iniciatives trilaterals: el grup de coordinació i supervisió trilateral, format pels Estats Units, el Japó i Corea del Sud, i el diàleg de seguretat trilateral, integrat pels Estats Units, el Japó i Austràlia.⁷⁸ En segon i tercer lloc, la creació i la gradual institucionalització de l'ARF i la posada en marxa de les converses a sis bandes. L'ARF ha tingut un paper més destacat en la gestió de la seguretat de l'Àsia oriental i l'assentament de l'ordre regional en aquest àmbit material. Ideat en el marc de la 26a Cimera Postministerial de l'ASEAN, el 1993, l'ARF va ser establert a través d'un acord informal un any després a Bangkok amb dos objectius fonamentals: promoure el diàleg constructiu en temes polítics i de seguretat d'interès comú i contribuir a la construcció de mesures de confiança i de diplomàcia preventiva a l'Àsia-Pacífic.

Avui en dia, els membres que integren l'ARF són els deu països ASEAN més Timor Oriental, Papua Nova Guinea, Austràlia, Nova Zelanda, l'Índia, Bangla Desh, el Pakistan, la Xina, Mongòlia, Corea del Sud, Corea del Nord, el Japó, els Estats Units, el Canadà, Rússia i la Unió Europea. Alguns crítics han indicat que, malgrat les pretensions inicials, aquest fòrum no ha aconseguit desenvolupar mecanismes de diplomàcia preventiva ni ha afrontat amb efectivitat els reptes a la seguretat regional.⁷⁹ Les converses a sis bandes, a més, reuneixen

⁷⁶ Tow, W. T., *Op. cit.* 2006, p. 167.

⁷⁷ JAPAN CENTER FOR INTERNATIONAL EXCHANGE, *Towards Community Building in East Asia, Dialogue and Research Monitor Overview Report*, 2005. L'informe està disponible a: <http://www.jcie.or.jp/drm>.

⁷⁸ TAYLOR, B., Tow, W. T., *Op. cit.* 2006, p. 9.

⁷⁹ Sobre les crítiques rebudes pel Fòrum vegeu, entre d'altres, KATSUMATA, H., "Establishment of the ASEAN Regional Forum: constructing a 'talking shop' or a 'norm brewery'?", *The Pacific Review*, vol. 19, núm. 2, juny de 2006, p. 181-198.

representants de la Xina, el Japó, Corea del Sud, els Estats Units, Rússia i Corea del Nord des de l'abandonament d'aquesta última del Tractat de No-Proliferació i la represa del seu programa nuclear el 2003 per discutir qüestions de seguretat vinculades a la nuclearització nord-coreana. La iniciativa es construeix sobre un acord informal entre les parts i des de la seva creació ha estat subjecta a fortes tensions, però les diferents rondes de negociacions han permès a les parts mantenir oberta una línia de diàleg i han afavorit la cooperació entre les grans potències.⁸⁰

Recentment, a més, les converses han assolit un punt d'inflexió en la cinquena ronda i, després de diversos anys d'estancament o avenços limitats, s'han convertit en un acord de mínims que podria obrir les portes a la desnuclearització de la península coreana.⁸¹ En quart i últim lloc, la signatura de la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional el 2002 per part de tots els països membres de l'ASEAN i la Xina per buscar solucions consensuades i pacífiques a les disputes existents entorn de la sobirania de les illes.

A diferència d'aquesta primera via –o *first track*– en la qual els estats han estat els protagonistes indiscutibles i, en ocasions, únics de qualsevol procés de negociació, la segona via –o *second track*– s'ha construït sobre el naixement de nous actors internacionals no estatals i hi ha contribuït, i el desenvolupament ha augmentat el nombre d'iniciatives multilaterals en la gestió de la seguretat a l'Àsia oriental. Entre els més de dos-cents canals que coexisteixen dins d'aquesta via actualment mereixen una atenció especial el CSCAP i el NEACD.⁸²

El CSCAP es va crear el 1993 com una organització no governamental i multilateral arran dels vincles de cooperació existents entre diferents instituts d'estudis estratègics i equip d'especialistes a Malàisia, Singapur, Tailàndia i Austràlia. L'organització, la integren institucions especialitzades en temes de seguretat procedents de tots els països del nord-est asiàtic i de la majoria de països del sud-est asiàtic, així com altres centres d'Europa, els Estats Units, l'Àsia del sud i Oceania.

El NEACD, d'altra banda, també es va crear el 1993 i és hereu, en part, del Diàleg Cooperatiu de Seguretat del Pacífic Nord (NPCSD) proposat pel Canadà el 1990. Encara que els representants de Corea del Nord s'han absentat de les reunions gairebé des de la posada en marxa del projecte, el NEACD és l'únic canal de la subregió del nord-est asiàtic que agrupa acadèmics, representants governamentals i militars a títol privat de tots els seus països, així com del Canadà, Mongòlia, Rússia i els Estats Units.

La majoria de canals que complementen aquestes dues iniciatives de la via no oficial, o *second track*, presenten un caràcter multilateral, tal com reflecteixen les variades composicions de la Xarxa de *Think-Tanks* de l'Àsia Oriental (NEAT) o la Xarxa ASEAN de l'Institut d'Estudis

⁸⁰ PARK, J. S., "Inside Multilateralism: The Six-Party Talks", *The Washington Quarterly*, vol. 28, núm. 4, tardor de 2005, p. 75-91.

⁸¹ La versió anglesa d'aquest acord, expressat com a declaració conjunta, es pot trobar a la pàgina web del Departament d'Estat dels Estats Units: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/february/80479.htm> (última consulta: 9 de juny de 2007).

⁸² JAPAN CENTER FOR INTERNATIONAL EXCHANGE, *Op. cit.*

Estratègics i Internacionals (ASEAN – ISIS). Tot i això, des del principi dels anys noranta també s'han desenvolupat algunes iniciatives més limitades quant al nombre de membres que reflecteixen l'arrelament del bilateralisme inclusiu i flexible a la regió. Els fòrums bilaterals integrats per especialistes en seguretat de Corea del Sud i el Japó, d'una banda, i els fòrums trilaterals constituïts per acadèmics dels Estats Units, el Japó i Rússia o per analistes privats dels Estats Units, el Japó i la Xina, de l'altra, resulten il·lustratius.⁸³

Malgrat que, tal com ha indicat Brian L. Job, la independència de bona part dels canals multilaterals, bilaterals i trilaterals desenvolupats en el marc del *second track* és qüestionable perquè darrere d'aquests s'amaguen els interessos o els punts de vista dels governs respectius, aquests han contribuït de múltiples maneres a la gestió de la seguretat de l'Àsia oriental.⁸⁴

En primer lloc, la presa de contacte entre representants d'organitzacions i centres de diferents països ha servit per identificar i explorar vies de cooperació possibles en àrees de la seguretat que, atesa l'absència d'una visió compartida pels respectius governs, tradicionalment han estat objecte d'una atenció escassa o simplement nul·la. En segon lloc, la celebració de reunions periòdiques ha permès el desenvolupament d'un llenguatge i d'un vocabulari comú en matèria de seguretat que, tot i les seves limitacions, facilita el diàleg entre els diferents estats de la regió. En tercer lloc, el contrast d'idees entre múltiples actors ha servit tant per elaborar algunes propostes de reformulació normativa com per avançar en la interpretació d'algunes normes ja existents en diversos instruments jurídics regionals. En quart lloc, les reunions i els debats celebrats en aquests canals des de principi dels anys noranta han desplegat una funció socialitzadora sobre els nombrosos militars i funcionaris governamentals que hi han participat en qualitat d'observadors. En cinquè lloc, en algunes ocasions aquests canals han contribuït en la gestió de conflictes específics. El paper que ha tingut en les negociacions prèvies a la signatura de la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional el grup de persones eminents associat al Fòrum Regional ASEAN, una xarxa d'especialistes en temes de seguretat, constitueix un exemple il·lustratiu. Finalment, el conjunt d'aquests canals també ha servit per reforçar els llaços de cooperació desenvolupats en la via oficial i per promoure unes relacions de més confiança entre els estats de la regió.

⁸³ FUKUSHIMA, A., *Op. cit.* 1999, p. 34; TAYLOR, B., MILNER, A., BALL, D., "Track 2 Diplomacy in Asia: Australian and New Zealand Engagement", *Canberra Papers on Strategy and Defence*, núm. 164, Canberra, Strategic and Defence Studies Centre, Australian National University, 2006.

⁸⁴ JOB, B. L., *Op. cit.* 2003; BALL, D., MILNER, A., TAYLOR, B., "Track 2: Security Dialogue in the Asia-Pacific: Reflections and Future Directions", *Asian Security*, vol. 2, núm. 3, 2006, p. 174-188. Sobre aquesta qüestió vegeu també CAPE, P., EVANS, P., *Op. cit.* 2002; EVANS, P., "The Prospects for Multilateral Security Co-operation in the Asia-Pacific Region", a BALL, D. (ed.), *The Transformation of Security in the Asia-Pacific Region*, Londres, Routledge, 1996, p. 201-217; JOB, B., "Track 2 Diplomacy: Ideational Contribution to the Evolving Asian Security Order", a ALAGAPPA, M. (ed.), *Asian Security Order: Instrumental and Normative Features*, Stanford, Stanford University Press, 2003, p. 241-279; KATSUMATA, H., "The Role of ASEAN Institutes of Strategic and International Studies in Developing Security Cooperation in the Asia-Pacific Region", *Asian Journal of Political Science*, vol. 11, núm. 1, 2003, p. 93-111.

A3. LA CONTRIBUCIÓ DE LA XINA A LA CONSTRUCCIÓ DE L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL EN MATÈRIA DE SEGURETAT

L'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat s'ha assentat de manera gradual. Així, malgrat les resistències d'alguns actors internacionals i les flaqueses que acompanyen les normes i institucions bàsiques que l'integren, en les últimes dècades aquestes s'han convertit en fonament i límit de les accions dels múltiples actors que interactuen a la regió. Aquest assentament, tanmateix, no ha estat exempt de límits i encara avui ha de fer front a diversos reptes, com l'ascens de la Xina a l'escenari internacional i l'aparició i la intensificació de nous i vells reptes a la seguretat.

El primer epígraf d'aquest apartat analitza els orígens de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat i, a més d'estudiar el paper que hi ha tingut la Xina, reflexiona sobre l'impacte fonamental dels estats, en general, i de les potències extraregionals, en particular. El segon se centra en el paper que ha tingut la Xina durant l'etapa d'assentament dels principis i de les institucions fonamentals d'aquest ordre, una etapa en què destaquen, d'una banda, l'augment i la diversificació dels actors participants i, de l'altra, la difusió del multilateralisme, l'ampliació de l'agenda de seguretat i l'extensió del model de negociació de l'Associació de Països del Sud-est Asiàtic (ASEAN).

A3.1. LA XINA I LA GESTACIÓ DE L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL EN MATÈRIA DE SEGURETAT

La gestació de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat va tenir lloc entre la Segona Guerra Mundial i mitjan anys setanta en un context històric i geogràfic marcat per la descolonització i la bipolaritat. Durant aquesta etapa, la participació de la Xina es va caracteritzar per un nivell d'implicació baix o molt moderat i per una actitud de rebuig davant la majoria dels instruments impulsats pels Estats Units. Així, com veurem a continuació, durant la gestació de l'ordre regional la Xina va actuar principalment com un *erosionador actiu*, no respectant-ne els principis, les normes i les institucions i frenant-ne l'avenç a través d'accions i omissions que reflectien importants desacords.

Pel que fa a la descolonització, en primer lloc, l'actitud de la Xina va estar fortament marcada per la "síndrome de la humiliació". Des de mitjan segle XIX i, sobretot, durant la primera meitat del segle XX, l'ocupació i el domini de bona part del territori xinès per part de les potències occidentals a través del sistema de tractats desiguals va trencar la posició hegemònica d'aquest país a la regió i, en paral·lel, la percepció de superioritat tecnològica, cultural i moral entre els dirigents polítics i bona part de la ciutadania. La penetració de diverses potències

va convertir la Xina en un país que Sun Yat Sen va caracteritzar com una "hipocolònia", una categoria inferior a la de colònia, i va posar fi a la *Pax Sinica*, que durant segles havia definit l'ordre regional de l'Àsia oriental.⁸⁵ Aquest ordre, en el qual la Xina ocupava una posició d'absoluta superioritat, s'havia caracteritzat per tres elements bàsics: un sinocentrisme marcat; la seva naturalesa jeràrquica, mantinguda a la pràctica a través del sistema de tributs i, en pla ideològic, mitjançant la formulació de doctrines de superordenació-subordinació d'inspiració confuciana, i la seva important càrrega ideològica, construïda i sostinguda a través de l'èmfasi en l'ortodòxia i en les nocions confucianes d'obediència, correcció, virtut i autoritat.⁸⁶ Era un ordre, a més, molt diferent de l'ordre europeu, com bé ha reflectit John K. Fairbank:⁸⁷

"L'ordre europeu, amb el seu interès en la divisió precisa dels territoris i la seva concepció de la legitimitat, va acabar depenent d'un equilibri de poders entre els estats nació. L'ordre mundial xinès, per contra, teòricament es trobava unificat i centralitzat per la preeminència universal del Fill del Cel. No s'organitzava mitjançant una divisió territorial entre sobiranes del mateix estatus, sinó per la subordinació de totes les autoritats locals al poder central i impressionant de l'emperador. Aquest principi organitzatiu de superordenació-subordinació va ser emprat també a l'Àsia oriental entre règims no xinesos en situacions en què els governants de la Xina no hi participaven en absolut –per exemple, entre mantxus i mongols, o entre Satsuma i Liu-Ch'iu, o fins i tot entre el Nepal i el Tibet."

La desintegració d'aquest ordre i el cop dur al mite de la superioritat xinesa es va convertir en un discurs de suport incondicional a la descolonització. Aquest discurs, tanmateix, no va desembocar en un alt nivell d'implicació en els diferents processos de descolonització, excepte alguna acció, com la participació en les negociacions i la signatura dels acords de Ginebra de 1954 sobre la independència dels territoris d'Indoxina. A excepció de Brunei i Timor Oriental (que no aconseguirien la independència fins al 1984 i 2002, respectivament), totes les antigues colònies de l'Àsia oriental van iniciar l'etapa com a estats independents i sobirans entre 1945 i 1965. En la dècada dels anys quaranta, les dues Corees (1945), les Filipines (1946), Birmània (1948) i Indonèsia (1949) es van incorporar a la llista de països asiàtics independents. En la dècada dels cinquanta, van engrossir la llista Laos (1954), Cambodja (1954), el Vietnam (1954, tot i que la reunificació no es va produir fins al 1976) i Malàisia (1957). Durant la dècada següent, la independència de Singapur (1965) va suposar un nou pas cap a l'organització política de l'Àsia oriental en estats sobirans.

Quant al fenomen de la bipolaritat, d'altra banda, l'alineament de la República Popular de la

⁸⁵ YAT SEN, S., *San Min Chu I: The Three Principles of the People*, Xangai, Commercial Press, 1932, p. 39, citat a KIM, S. S., *China, the United Nations, and World Order*, Princeton, Princeton University Press, 1979, p. 41.

⁸⁶ Per a una visió més detallada de l'ordre regional previ al segle XX i de la concepció xinesa vegeu, entre d'altres, FAIRBANK, J. K., *The Chinese World Order. Traditional China's Foreign Policy*, Cambridge, Massachusetts, Cambridge University Press, 1968 i KIM, S. S., *China In and Out of the Changing World Order*, Center of International Studies, World Order Studies Program Occasional Paper, núm. 21, Princeton, Princeton University Press, 1991.

⁸⁷ FAIRBANK, J. K., *Op. cit.* 1968, p. 9.

Xina amb la Unió Soviètica des de la seva fundació, l'1 d'octubre de 1949, va contribuir a la polarització de les dues superpotències a l'escenari asiàtic. No en va, els efectes derivats de l'enfrontament entre els Estats Units i la Unió Soviètica van començar a manifestar-se a la regió a final dels anys quaranta i, de manera més evident, a partir de la guerra de Corea (1950-1953), en la qual la Xina va tenir una participació destacada. A partir de llavors, la lògica bipolar es va assentar amb força a l'Àsia oriental i, si bé la intensitat va experimentar algunes variacions, es va mantenir pràcticament intacta fins a la reconfiguració de l'escenari asiàtic, que va suposar l'acostament entre els Estats Units i la Xina durant els anys setanta.⁸⁸ En aquest context, a l'involucionisme de la República Popular de la Xina durant els anys cinquanta i bona part dels anys seixanta es van unir la joventut i la fragilitat de la majoria dels estats postcolonials de l'Àsia oriental, la delicada posició del Japó després de la seva derrota en la contesa mundial i la voluntat de les superpotències d'ampliar les àrees d'influència respectives per afavorir el domini d'aquestes últimes en el disseny i la implementació dels primers instruments de gestió de la seguretat a l'Àsia oriental.⁸⁹

L'impacte de la Unió Soviètica i els Estats Units, no obstant això, va ser desigual i, en part com a conseqüència de la seva aliança amb la primera, la influència de la República Popular de la Xina sobre l'ordre emergent va ser reduïda. L'estratègia de l'URSS va incloure diversos acords bilaterals de cooperació en matèria de seguretat amb Corea del Nord i el Vietnam del Nord, així com la prestació d'ajuda i assistència militar al Vietnam durant la guerra amb els Estats Units. Tot i això, el seu principal ancoratge va ser el Tractat Sinosoviètic d'Amistat, Aliança i Assistència Mútua signat entre Moscou i Pequín el febrer de 1950 en substitució del Tractat Sinosoviètic d'Amistat i Aliança celebrat l'agost de 1945 entre el Govern de la Unió Soviètica i el Kuomintang. A banda de negar la participació de qualsevol dels signants en una aliança, en una coalició o en accions dirigides contra l'altra part del Tractat, aquest feia ressaltar el compromís comú amb els principis de sobirania estatal, integritat territorial i no ingerència en els assumptes domèstics respectius. Igual com els acords amb Pyongyang i Hanoi, tanmateix, la incidència d'aquest tractat sobre l'arquitectura de la seguretat a l'Àsia oriental va ser limitada.

D'una banda, els compromisos de la Unió Soviètica amb els tres països asiàtics mai no van dibuixar una xarxa interconnectada ni van suposar una garantia a la presència militar d'aquesta superpotència a la regió. De l'altra, el deteriorament de les relacions sinosoviètiques després de la mort de Stalin i la ruptura posterior durant els anys seixanta van desvirtuar el potencial del Tractat de 1950 per construir una sòlida aliança en termes de seguretat, si bé el manteniment formal d'aquest va actuar com a contrapès relatiu al sistema de seguretat desplegat pels Estats Units a l'Àsia oriental. Finalment, el ja esmentat involucionisme de la República Popular de la Xina durant aquest període i la concentració de gran part d'esforços en la transformació interna del país van minvar encara més el potencial de l'aliança amb els soviètics.

⁸⁸ YAHUDA, M., *The International Politics of the Asia-Pacific, 1945-1995*, Londres, Routledge, 1996, p. 43-76.

⁸⁹ Sobre l'involucionisme de la política exterior xinesa durant les dècades posteriors a la Segona Guerra Mundial vegeu, entre d'altres, CHEN, J., *Mao's China and the Cold War, The New Cold War History*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2001; GARVER, J., *Foreign Relations of the People's Republic of China*, Nova Jersey, Prentice Hall, 1993; ROY, D., *China's Foreign Relations*, Londres, Rowman and Littlefield, 1998.

L'estratègia dels Estats Units va tenir un impacte més important en la definició de l'estructura constitucional i en les institucions fonamentals de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat.⁹⁰ Aquesta estratègia va ser dissenyada per fer front a l'expansió del comunisme i a la influència soviètica a l'Àsia. Després de l'alineament de la República Popular de la Xina amb l'URSS, no obstant això, un dels efectes principals va ser la marginalització gradual de la Xina en el sistema regional de l'Àsia oriental i, com a conseqüència, el relegament d'aquesta a un segon pla en el procés de definició de l'ordre regional. En el centre de l'estratègia nord-americana, més complexa que la soviètica i habitualment coneguda com el "sistema de San Francisco", s'hi troben els quatre tractats bilaterals de defensa mútua signats amb el Japó, Corea del Sud, Taiwan i les Filipines entre 1950 i 1960. Construït sobre el pacte d'assistència mútua en matèria de seguretat de 1952, el Tractat de Defensa i Cooperació Mútua entre els Estats Units i el Japó va entrar en vigor el 1960, i va servir tant per garantir la presència militar nord-americana a la regió, especialment a través del contingut de l'article 6, com per consolidar-ne la posició dominant en el manteniment de la seguretat a l'Àsia oriental. En aquest sentit, en no suposar cap alteració de la prohibició al Japó de dotar-se d'un exèrcit propi fixada en l'article 9 de la Constitució de 1947, el Tractat deixava a les mans de Washington la protecció del país nipó davant d'un atac militar extern.

El Tractat de Defensa Mútua entre els Estats Units i Corea del Sud, en vigor des de 1954, va complir unes funcions similars. A diferència del Japó, Corea del Sud disposava d'un exèrcit propi, però la fragilitat de l'armistici de Panmunjom, que un any abans havia posat fi a l'enfrontament armat amb Corea del Nord, i el temor a un atac extern van desembocar en la signatura d'un tractat que reconeixia la creació de bases i autoritzava la presència de les forces militars nord-americanes en territori sud-coreà. El Tractat de Defensa Mútua signat el 1954 amb Taiwan (República de la Xina) tenia un paper menys destacat en l'entramat de seguretat dissenyat pels Estats Units a l'Àsia oriental, però, com els anteriors, va contribuir a la posició privilegiada de la superpotència capitalista en el manteniment de la seguretat al nord-est asiàtic i va arraconar encara més la República Popular de la Xina. Finalment, el Tractat de Defensa Mútua signat el 1953 entre els Estats Units i les Filipines, antiga colònia seva fins al 1946, va servir per estendre aquesta preeminència al sud-est asiàtic.⁹¹

⁹⁰ ALAGAPPA, M. (ed.), *Op. cit.* 2003, p. 141-170; GARCÍA, C., *Op. cit.* 2006, p. 31; YAHUDA, M., *Op. cit.* 1996, p. 9-10.

⁹¹ Aquest paràgraf posa de manifest la preferència nord-americana pel bilateralisme en la construcció de l'entramat de seguretat a l'Àsia oriental, però no explica el perquè d'aquesta preferència. Steven Weber ha apuntat que va ser la voluntat nord-americana de crear centres de poder aliats per garantir-se la supremacia en un hipotètic futur escenari multipolar més pacífic, fet que va dur la superpotència a promoure el multilateralisme a Europa durant les dècades dels anys cinquanta i seixanta. Aquesta interpretació, tanmateix, resulta insuficient per comprendre la seva adhesió al bilateralisme en la construcció d'un centre de poder a l'Àsia oriental amb el Japó al capdavant. John S. Duffield, d'altra banda, ha assenyalat que l'estratègia dels Estats Units podria entendre's millor com el resultat de l'animadversió de nombrosos països asiàtics respecte del Japó i de les seves reticències a integrar-se amb aquest a una aliança multilateral. En aquest sentit, la decantació de Washington pel bilateralisme en la construcció del sistema de seguretat a l'Àsia oriental no respondria a una vertadera preferència, sinó a un càlcul possibilista. Aquest plantejament també presenta algunes limitacions, ja que la integració d'Alemanya en les estructures europees generava molta resistència entre els països del vell continent, i els Estats Units sempre van mantenir l'aposta pel multilateralisme. Una tercera interpretació, defensada per G. R. Hess, ho situa en la política econòmica de l'administració del president Eisenhower, concentrada en la reducció de la despesa pública, i la seva avaluació de la guerra de Corea, la disminució de la presència militar nord-americana a l'Àsia oriental i la seva ambigua actitud davant de

Juntament amb aquests instruments bilaterals, l'estratègia nord-americana a l'Àsia oriental durant els anys cinquanta i seixanta va comprendre també dues iniciatives multilaterals d'abast limitat, de què la República Popular de la Xina va ser deliberadament exclosa: el Tractat de Defensa Mútua amb Nova Zelanda i Austràlia de 1952 (conegut com el Tractat ANZUS) i el Tractat de Defensa Col·lectiva del Sud-est Asiàtic o Pacte de Manila de 1954. El primer tractat, trilateral, reconeixia els atacs contra qualsevol dels signataris al Pacífic com una amenaça a l'estabilitat i la seguretat dels altres i instava les parts a cooperar i a desenvolupar les seves capacitats individuals i col·lectives per fer front a possibles atacs armats. El segon marcava el naixement de l'Organització del Tractat del Sud-est Asiàtic (SEATO) i aglutinava sota un mateix marc de cooperació potències regionals i extraregionals: els Estats Units, el Regne Unit, França, Austràlia, Tailàndia, Filipines, Nova Zelanda i el Pakistan.⁹²

la SEATO. Sense negar que els factors interns assenyalats poguessin incidir en el suport limitat dels Estats Units a aquesta organització internacional, el manteniment del bilateralisme com a puntal del sistema nord-americà més enllà de la política econòmica i de l'administració d'Eisenhower, d'una banda, i l'absència de contradicció entre una baixa presència militar a la regió i una estructura de seguretat multilateral, de l'altra, apunten alguns límits d'aquesta explicació per comprendre l'estratègia més àmplia de seguretat de Washington a l'Àsia oriental durant les primeres dècades de la Guerra Freda. KATZENSTEIN, P. J., OKAWARA, N., "Japan, Asian-Pacific Security and the Case for Analytical Eclecticism", *International Security*, vol. 26, núm. 3, hivern 2001-2002, p. 153-185 (p. 156); WEBER, S., *Multilateralism in NATO: Shaping the Postwar Balance of Power, 1945-1961*, Berkeley, University of California Press, 1991, p. 15-17; DUFFIELD, J. S., "Why is There no APTO? Why is There no OSCAP? Asia-Pacific Security Institutions in Comparative Perspective", *Contemporary Security Policy*, vol. 22, núm. 2, 2001, p. 69-95 (p. 80-81); HESS, G. R., "The American Search for Stability in Southeast Asia: The SEATO Structure of Containment", a COHEN, W. I., IRIYE, A., *The Great Powers in East Asia 1953-1960*, Nova York, Columbia University Press, 1990, p. 272-295 (p. 280). Segons la nostra opinió, aquesta comprensió resulta més plausible mitjançant la combinació de dos factors complementaris: la percepció de superioritat cultural dels dissenyadors de l'estratègia nord-americana a l'Àsia oriental i l'absència d'una identitat comuna a la regió durant els anys cinquanta, seixanta i setanta. Amb relació al primer factor, des d'una perspectiva constructivista Christopher Hemmer i Peter J. Katzenstein han defensat que "la feble identificació amb l'Àsia i la creença que els països asiàtics pertanyien a una comunitat política diferent i inferior va desembocar en la preferència dels Estats Units pel bilateralisme a l'Àsia", una estratègia que requeria menys esforços econòmics, de coordinació, d'identificació i d'entesa mútua que el multilateralisme. Quant al segon factor, la inexistència d'una identitat compartida es va unir a les disputes històriques existents i a les divergències culturals, econòmiques i polítiques dels països asiàtics, sense afavorir així l'emergència d'iniciatives multilaterals d'ampli abast d'origen asiàtic. HEMMER, C., KATZENSTEIN, P. J., *Op. cit.* 2002, p. 598.

⁹² Atès l'augment del nombre de membres i la institució d'una organització internacional, el Tractat de Defensa Col·lectiva del Sud-est Asiàtic podria ser interpretat com la primera iniciativa multilateral en la gestió de la seguretat a l'Àsia oriental. Aquesta interpretació, tanmateix, s'ha de matisar ateses les seves diferències respecte del Tractat de l'Atlàntic Nord, que el 1949 va donar origen a l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN). Tal com han reivindicat Christopher Hemmer i Peter J. Katzenstein, en primer lloc, la formulació del Tractat del Sud-est Asiàtic és menys contundent que la del Tractat de l'Atlàntic Nord. Així, si d'una banda l'article V del primer reconeix un atac sobre qualsevol dels signants com un atac sobre tots aquests, de l'altra, el segon només el reconeix com una amenaça a la pau i la seguretat. En segon lloc, en el cas del tractat del sud-est asiàtic els Estats Units sempre van retenir de manera expressa la potestat per actuar unilateralment o bilateralment, tal com va posar de manifest en el comunicat conjunt Rusk-Thamat de 1962 en afirmar que el seu compromís en matèria de seguretat amb Tailàndia no depenia de l'acord previ de les altres parts del tractat, ja que l'obligació és tant individual com col·lectiva. Finalment, respecte al pla organitzatiu, a diferència del Tractat de l'Atlàntic Nord, el Tractat de Defensa Col·lectiva del Sud-est Asiàtic no institueix un comandament unificat ni comporta la creació d'unes forces militars comunes, sinó que deixa a les mans de cada estat la implementació de les mesures militars adoptades en el marc de l'organització. RUGGIE, J. G., "The Past as Prologue: Interests, Identity and American Foreign Policy", *International Security*, vol. 21, núm. 4, 1997, p. 89-125 (p. 105); RUSK, D., THAMAT, K., *Joint Statement*, Washington, 6 de març de 1962, citat a HEMMER, C., KATZENSTEIN, P. J., "Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism", *International Organization*, vol. 56, núm. 3, estiu de 2002, p. 575-607 (p. 578-579).

La falta d'acord entre els integrants respecte a la conveniència d'una intervenció va impedir a la SEATO actuar com una efectiva organització de defensa col·lectiva en els conflictes de Cambodja, Laos i el Vietnam, i després dels abandonaments del Pakistan i França el 1973 i 1974, respectivament, l'organització va ser dissolta el 1977.⁹³ En tot cas, tant la SEATO com l'ANZUS van contribuir a la desafecció xinesa respecte de l'ordre regional en construcció i van alimentar la percepció respecte a l'ordre com una extensió de la voluntat imperial nord-americana.⁹⁴

Com hem assenyalat, el paper de les superpotències extraregionals i, més concretament, dels Estats Units, en la construcció de les bases de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat va ser més determinant que el dels estats asiàtics, en general, i de la República Popular de la Xina, en particular. Aquesta afirmació no implica, tanmateix, que durant les tres dècades de gestació de l'estructura constitucional i les institucions fonamentals d'aquest ordre els mateixos països asiàtics o altres de fora de la regió no impulsessin algunes iniciatives destacades, tal com recull el quadre 1. Entre les encapçalades per països asiàtics mereixen una menció especial l'Associació del Sud-est Asiàtic (ASA),⁹⁵ Maphilindo,⁹⁶ l'Associació de Països del Sud-est Asiàtic (ASEAN),⁹⁷ els acords de defensa de les cinc

⁹³ El Pakistan va anunciar l'abandonament de l'organització al final de 1972 en resposta a la inacció de l'ens durant la guerra entre aquest país i l'Índia, el 1971, que va desembocar en la transformació del Pakistan oriental en Bangla Desh. La retirada de França, d'altra banda, va respondre principalment a les importants desavinences amb els Estats Units pel que fa a la seva implicació en la guerra del Vietnam.

⁹⁴ KIM, S. S., *Op. cit.* 1979, p. 49-93; SCHWARTZ, B. I., "The Chinese Perception of World Order, Past and Present", a FAIRBANK, J. K., *Op. cit.* 1968, p. 276-288.

⁹⁵ L'ASA va néixer el 1961 arran d'un acord informal, sense rang de tractat, entre Malàisia, les Filipines i Indonèsia. L'associació pretenia fomentar les relacions de cooperació entre els integrants, així com afavorir el diàleg en matèria de seguretat. No obstant això, la falta d'institucionalització i l'enfrontament entre Indonèsia i Malàisia a mitjan anys seixanta van minar el potencial de la iniciativa i aquesta va desaparèixer només tres anys després de crear-se. LYON, P., "Postwar Regional Co-operation"; HAGIWARA, Y., "The Formation of ASEAN", tots dos a SIDDIQUE, S., KUMAR, S. (comp.), *The 2nd ASEAN Reader*, Singapur, Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 16-17 i p. 18-21 respectivament. Per a una anàlisi més detallada de la política de confrontació indonèsia o *Konfrontasi* vegeu, entre d'altres, HINDLEY, D., "Indonesia's Confrontation with Malaysia: A Search for Motives", *Asian Survey*, vol. 4, núm. 6, 1964, p. 904-913; MACKIE, J. A. C., *Konfrontasi: The Indonesia-Malaysia Dispute, 1963-1966*, Oxford, Oxford University Press, 1974.

⁹⁶ Posada en marxa el juliol de 1963, Maphilindo va néixer com una organització regional *sui generis* després del compromís assolit pels líders polítics de Djakarta, Manila i Kuala Lumpur. Amb una estructura organitzativa reduïda i fruit d'un compromís no vinculant jurídicament, l'objectiu principal era afavorir la discussió i la recerca de consens sobre els temes de seguretat comuna. Les Filipines i Indonèsia, tanmateix, també veien en l'organització un instrument per frenar la formació de la Federació de Malàisia i intentar afavorir les seves reivindicacions sobre la regió nord de l'illa de Borneo. L'organització va aconseguir fomentar més confiança entre les parts que l'ASA, però les tensions van sorgir només dos anys més tard de crear-se i el 1965, coincidint amb l'inici de la *Konfrontasi* indonèsia, l'organització es va desmantellar. LYON, P., *Op. cit.* 2003; HAGIWARA, Y., *Op. cit.* 2003.

⁹⁷ L'ASEAN es va crear l'agost de 1967. Fundada per Indonèsia, les Filipines, Malàisia, Tailàndia i Singapur a través d'un acord no vinculant, la Declaració de Bangkok, l'associació va néixer com a resposta a l'expansió del comunisme al Vietnam i a l'augment de l'activitat de la revolta comunista a la regió. Entre els objectius s'inclouien l'impuls del desenvolupament econòmic i cultural, el progrés social i la promoció de la pau al sud-est asiàtic. Només amb l'estructura de les cimeres anuals, un comitè de direcció, alguns comitès *ad hoc* i altres de permanents i una xarxa de secretaries en cada estat membre, la defensa del principi de no-ingerència per part dels seus membres i la preferència pel consens a la presa de decisions van limitar la capacitat de l'ASEAN per posicionar-se o actuar de manera conjunta en els conflictes armats de la regió. Així mateix, l'amplitud i vaguetat dels seus objectius no es van reflectir

potències⁹⁸ i els cinc principis de coexistència pacífica signats entre la Xina i l'Índia l'abril de 1954 en relació amb la situació del Tibet. Fruit d'una negociació bilateral i de contingut una mica imprecís, aquest instrument jurídic va reconèixer com a principis guia per a la interacció entre tots dos estats el respecte mutu a la sobirania i la integritat territorial, la igualtat i el benefici recíprocs i el rebuig de qualsevol ingerència en els assumptes interns d'altres estats.⁹⁹ Aquests principis constitueixen, a més, el principal instrument desenvolupat per la Xina durant la gestació de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat i el que il·lustra de manera més evident l'orientació de la seva política exterior i la seva visió de l'ordre.

en un increment notable dels nivells de cooperació i, de fet, el comerç intraregional va disminuir durant la seva primera dècada d'existència. Malgrat això, el 1976 els països membres de l'organització van celebrar la primera cimera de caps d'estat, en què van aprovar la Declaració de Concòrdia de l'ASEAN i van establir un codi de conducta per a les relacions interestatals a través del tractat d'amistat i cooperació del sud-est asiàtic. A més, l'ASEAN va ser l'única iniciativa multilateral que va aconseguir sobreviure al final de la Guerra Freda a l'Àsia oriental. Actualment integren l'ASEAN tots els països del sud-est asiàtic a excepció de Timor Oriental: les Filipines, el Vietnam, Cambodja, Laos, Birmània, Malàisia, Tailàndia, Singapur, Brunei i Indonèsia. DUFFIELD, J. S., "Asia-Pacific Security Institutions in Comparative Perspective", a IKENBERRY, G. J., MASTANDUNO, M. (ed.), *International Relations Theory and the Asia-Pacific*, Nova York, Columbia University Press, 2003, p. 243-270 (p. 248); RAMCHRAN, R., "ASEAN and Non-Interference", a SIDDIQUE, S., KUMAR, S. (comp.), *Op. cit.* 2003, p. 52-57; Declaració de Bangkok, disponible a la pàgina web de l'ASEAN: <http://www.aseansec.org/1212.htm> (última consulta: 14 de novembre de 2007).

⁹⁸ Els acords de defensa de les cinc potències constitueixen una xarxa d'acords bilaterals celebrats entre el Regne Unit, Austràlia, Nova Zelanda, Malàisia i Singapur el 1971, just després de l'acabament de les garanties de seguretat del Regne Unit relatives als dos països asiàtics. Els acords fixaven la celebració de consultes entre les diferents parts en cas d'una agressió externa o d'una amenaça d'atac sobre Malàisia i Singapur, i promovien la cooperació en matèria de defensa i instituïen un sistema integrat de defensa aèria per a tots dos estats.

⁹⁹ FIELD, R. H., "The Five Principles of Peaceful coexistence", *American Journal of International Law*, vol. 52, núm. 3, 1958, p. 504-510.

Quadre 1. Iniciatives bilaterals i multilaterals més rellevants en matèria de seguretat a l'Àsia oriental (1945-1979)

BILATERALS		MULTILATERALS		
Geogràficament concentrades	Geogràficament disperses	Multilaterals restringides		Multilaterals universals*
		Geogràficament concentrades	Geogràficament disperses	
Cinc principis de coexistència pacífica entre la Xina i l'Índia (1954)	Tractat de Defensa Mútua entre els Estats Units i Filipines (1953)	Associació del Sud-est Asiàtic – ASA (1961)	Tractat de Defensa Mútua Austràlia - Nova Zelanda - Estats Units – ANZUS (1952)	Nacions Unides (1945)
Tractat d'Amistat i Cooperació entre el Vietnam i Laos (1977)	Tractat de Defensa Mútua entre els Estats Units i Corea del Sud (1954)	Maphilindo (1963)	Organització del Tractat del Sud-est Asiàtic – SEATO (1952)	Conferència de Bandung (1955)
Tractat de Pau, Amistat i Cooperació entre el Vietnam i Cambodja (1979)	Tractat de Defensa i Cooperació Mútues entre els Estats Units i el Japó (1960)	Consell d'Àsia i el Pacífic – ASPAC (1966) **	Acord de defensa anglomalai (1965)	Tractat de No-Proliferació Nuclear (1968)
Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Tailàndia i Malàisia (1979)	Comunicat Thanat-Rusk (Estats Units-Tailàndia, 1962)	Associació de Països del Sud-est Asiàtic – ASEAN (1967)	Acords de defensa de les cinc potències (1971)	Convenció sobre les armes biològiques (1972)
	Acord entre Malàisia i el Canadà per a l'entrenament de personal de les forces armades de Malàisia (1969)	Reunió Ministerial ASEAN (1967)	Fòrum ASEAN-Austràlia (1974)	
	Tractat d'Amistat i Cooperació entre la Unió Soviètica i el Vietnam (1978)	Declaració de la Zona de Pau, Llibertat i Neutralitat - ZOPFAN (1971)	Conferència postministerial ASEAN (1977)	
	Acta de relacions amb Taiwan (Estats Units-Taiwan, 1979)	Tractat d'Amistat i Cooperació del sud-est asiàtic – TAC (1976)	Reunió ministerial ASEAN-UE (1978)	
		I Declaració de Concòrdia ASEAN (1976)		

Font: elaboració pròpia a partir d'EMMERS, R., "Security Relations and Institutionalism in Southeast Asia", article presentat en el marc de la conferència "La nova arquitectura institucional de l'Àsia: la gestió de les relacions econòmiques i de seguretat en un món post 9/11", organitzada pel Centre d'Estudi Berkeley-APEC de la Universitat de Califòrnia a Berkeley i celebrada a Berkeley entre el 9 i el 10 de desembre de 2005.

* Encara que totes les iniciatives incloses en aquest apartat excedeixen la regió de l'Àsia oriental pel que fa als seus membres o participants i en el cas de les dues primeres, inclouen temes més amplis que el de la seguretat, la inclusió en aquest quadre respon a la seva incidència sobre la pau i l'estabilitat de la regió, així com sobre els principis i institucions fonamentals de l'ordre regional en matèria de seguretat. D'altra banda, tots els països de l'Àsia oriental són membres de les Nacions Unides, i 21 dels 29 estats participants en la conferència afroasiàtica de Bandung eren asiàtics. Així mateix, amb l'excepció de Corea del Nord, que va abandonar el Tractat el 10 d'abril de 2003, tots els països de l'Àsia oriental en són part. Finalment, tots els països de l'Àsia oriental, a excepció de Birmània, que només l'ha signat, han ratificat la Convenció d'Armes Biològiques.

** Creat el 1966 arran d'una iniciativa sud-coreana, aquest Consell va agrupar fins al seu desmantellament, el 1975, nou països de la regió: Corea del Sud, el Japó, Austràlia, Nova Zelanda, Malàisia, les Filipines, Indonèsia, Taiwan i el Vietnam del Sud. Amb escassa institucionalització i caracteritzat per la naturalesa no vinculant de les seves decisions, entre els seus objectius s'inclouia la promoció de la cooperació en matèria de seguretat.¹⁰⁰

¹⁰⁰ BRADDICK, C. W., "Japan, Australia and the ASPAC: the rise and fall of an Asia-Pacific Cooperative Security framework", a WILLIAMS, B., NEWMAN, A. (ed.), *Japan, Australia and Asia-Pacific Security*, Londres i Nova York, Routledge, 2006, p. 30-46.

En clar contrast amb la imatge jeràrquica de l'ordre corresponent als períodes de *Pax Sinica*, la visió de l'ordre defensada per Mao (i, per extensió, per la Xina) durant els anys cinquanta i seixanta s'assentava sobre l'ideal d'igualtat. En el context bipolar de les primeres dècades de la Guerra Freda, a més, la visió impulsada per Mao reivindicava la necessitat de la lluita (*struggle*) per assolir la igualtat en el pla internacional, per projectar cap a l'exterior l'ordre revolucionari interior i per posar fi a l'imperialisme davant l'èmfasi tradicional en la virtut i l'harmonia.¹⁰¹ Juntament amb aquests elements, la visió maoista de l'ordre la integraven també l'oposició a l'hegemonia, el populisme, un fort sentiment antiracista, el nacionalisme, l'èmfasi en l'autoprovèïment i un marcat accent en la sobirania territorial, la igualtat sobirana, la no ingerència i la integritat territorial.¹⁰² Per això, com ha assenyalat Samuel S. Kim, la imatge maoista de l'ordre va suposar el cop definitiu a la imatge xinesa tradicional, va reflectir la posició d'un actor internacional dèbil en el sistema internacional i fins i tot va prioritzar la noció de justícia sobre la d'ordre.¹⁰³

“En darrer terme, la imatge maoista de l'ordre mundial representa més la perspectiva d'un desvalgut que lluita des de baix per redefinir els valors i les regles bàsiques del joc al sistema internacional que la perspectiva d'un poderós que des de dalt busca perservar l' statu quo existent mitjançant l'aplicació del dret i l'ordre mundial (...). Fent èmfasi en els conceptes de guerra justa i injusta, i en els de violència revolucionària i contrarevolucionària, la imatge maoista posa en relleu que els seus valors s'orienten cap a la 'justícia mundial' i no tant cap a l' 'ordre mundial'. En altres paraules, la imatge maoista defineix l' 'ordre mundial' més aviat en funció de la seva pròpia concepció de la justícia que en funció de la pau.”

En resum, l'anàlisi dels paràgrafs anteriors posa de manifest que durant l'etapa de gestació de l'ordre regional de l'Àsia oriental la Xina va mantenir una actitud desafidora davant les normes, les institucions i els principis impulsats pels Estats Units i els seus aliats. Posa en relleu també que, lluny de ser innòcues, les accions d'aquest país van mitigar la supremacia nord-americana i van dificultar la imposició d'una *pax americana* a l'Àsia oriental. Finalment, l'èmfasi en la lluita per fer de l'ordre internacional un ordre més just no només il·lustra el desacord d'aquest país amb part dels seus principis, normes i institucions, sinó també la voluntat de revisar-ne i redefinir-ne alguns, una actitud que es correspon amb la categoria d'erosionadors actius. Respecte del lideratge del procés de construcció de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat en l'etapa de gestació, d'altra banda, aquest apartat ha tret a la llum la centralitat dels Estats Units, així com les seves iniciatives de caràcter bilateral.

¹⁰¹ Per a una anàlisi més detallada de les principals línies de canvi i continuïtat entre la visió maoista de l'ordre i la tradicional vegeu KIM, S. S., *Op. cit.* 1979, p. 90-93.

¹⁰² KIM, S. S., *Op. cit.* 1979, p. 491.

¹⁰³ KIM, S. S., *Op. cit.*, 1979, p. 92.

A3.2. LA XINA I EL DESENVOLUPAMENT DE L'ORDRE REGIONAL DE L'ÀSIA ORIENTAL EN MATÈRIA DE SEGURETAT

a. L'ampliació del nombre d'actors involucrats en la construcció de l'ordre regional

El final de la Revolució Cultural va marcar l'inici d'un procés de “transició des del caos revolucionari a la reconstrucció pragmàtica iniciada a final de 1968 i que va culminar en la primera sessió plenària del Novè Congrés del Partit (abril de 1969), que va marcar una nova era en la política exterior xinesa”.¹⁰⁴ Posteriorment, l'arribada al poder de Deng Xiaoping i la posada en marxa d'un nou programa de desenvolupament econòmic, amb menys càrrega ideològica i més pragmàtic en la seva orientació, va cristal·litzar definitivament aquesta nova era a final dels anys setanta. Aquesta transformació, motivada també per un augment de l'estabilitat associada a la coexistència pacífica, el gradual ascens econòmic de la Xina en el sistema regional i la seva nova posició respecte de les dues superpotències va obrir les portes a una nova etapa en la relació de la República Popular de la Xina amb l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat. En aquest sentit, trencant amb el paper d'*erosionador actiu* durant els anys cinquanta i seixanta, des de principi dels anys setanta aquest país es va convertir en un *refermador passiu*, va mostrar una actitud més favorable i conciliadora cap als principis, normes i institucions fonamentals de l'ordre impulsat pels promotors i no es va oposar amb cap acció al seu avenç i assentament. Aquest viratge es va veure afavorit també per la nova situació del país en el sistema de Nacions Unides i per la creixent familiarització que adquiria amb els mecanismes de presa de decisions en diferents organitzacions internacionals.¹⁰⁵

Units a aquests factors, el final de la guerra del Vietnam, l'espectacular creixement econòmic del Japó i el consegüent enlairament econòmic de Corea del Sud, Singapur, Tailàndia, Taiwan i Hong Kong van establir les bases per a l'assentament gradual de l'estructura constitucional i les institucions fonamentals de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat. Durant els anys vuitanta, als tractats bilaterals liderats pels Estats Units en l'etapa anterior es van sumar dos acords no vinculants nous entre Malàisia, d'una banda, i Indonèsia i Alemanya, de l'altra. Simultàniament, la posada en marxa el 1988 de la xarxa d'instituts d'estudis internacionals ASEAN-ISIS per part de l'ASEAN, una proposta que analitzarem més endavant, va suposar un important pas per a l'afermament d'aquesta organització com la iniciativa multilateral més significativa a l'Àsia oriental en matèria de seguretat.¹⁰⁶ Encara que puntuals, aquests exemples resulten il·lustratius de dues tendències que es van intensificar en els anys noranta, ja en el context de la postguerra freda: d'una banda, l'augment de la implicació de països diferents dels Estats Units, sobretot asiàtics, en la construcció i l'aprofundiment de l'ordre regional; de l'altra, la creixent incorporació d'actors internacionals no estatals en la discussió i la determinació dels instruments orientats a garantir la seguretat de l'Àsia oriental. La transformació de la posició de la República Popular de la Xina respecte de l'ordre regional es pot apreciar amb claredat en el marc de totes dues tendències.

¹⁰⁴ KIM, S. S., *Op. cit.* 1979, p. 79.

¹⁰⁵ KIM, S. S., *Op. cit.* 1979, p. 97-404.

¹⁰⁶ TAYLOR, B., TOW, W., “Asia Pacific Security Architecture”, article presentat en el marc de la Conferència sobre Seguretat organitzada per la International Alliance of Research Universities i celebrada a Cambridge entre el 2 i el 4 de novembre de 2006.

Quadre 2. Iniciatives bilaterals i multilaterals més rellevants en matèria de seguretat a l'Àsia oriental (1980-2008)

En primer lloc, des de principi dels anys setanta la Xina es va involucrar cada vegada més en la construcció de l'ordre regional en matèria de seguretat. Aquesta implicació creixent no va suposar, tanmateix, la desactivació o el desmantellament del sistema de San Francisco, dissenyat pels Estats Units, conegut com *hub and spokes*. De fet, durant gran part de la Guerra Freda, "el model jeràrquic de gestió nord-americà (de la seguretat) va ser percebut pels Estats Units i els seus aliats a l'Àsia-Pacífic com l'ingredient essencial per mantenir unida la reduïda cohesió normativa existent (a la regió)".¹⁰⁷ Després del col·lapse de la Unió Soviètica i la desactivació de la lògica bipolar, el sistema radial d'aliances bilaterals liderat pels Estats Units es va mantenir com un dels ancoratges fonamentals de l'arquitectura de seguretat a l'Àsia oriental, però aquest país va perdre la condició d'únic constructor o "mestre" de l'ordre regional en matèria de seguretat per convertir-se en un "actor qualificat".¹⁰⁸ La Xina, per la seva part, va mostrar una actitud més condescendent cap al sistema de seguretat nord-americà, encara que va mantenir un discurs notablement crític dirigit, sobretot, a la seva ciutadania i a les poblacions dels països veïns en via de desenvolupament.¹⁰⁹ Aquest viratge respecte de l'oposició mantinguda durant l'etapa de gestació de l'ordre regional va suposar l'abandonament del seu paper com a *erosionador actiu* i la seva incorporació al grup de *refermadors passius*. Menys restringida per l'enfrontament entre blocs i més capacitada econòmicament, a més, la Xina (i també el Japó i Austràlia) es va incorporar al grup d'estats involucrats en la creació de nous instruments de seguretat i, per tant, en la fixació i l'adaptació de l'ordre regional en matèria de seguretat.

D'altra banda, gran part de l'activitat dels països membres de l'ASEAN i l'impuls de nous canals per a la gestió de la seguretat que van resultar de la retirada parcial dels Estats Units del sud-est asiàtic a l'inici dels anys noranta van possibilitar i van afavorir encara més la màxima implicació de la República Popular de la Xina en el manteniment de l'estabilitat regional.¹¹⁰ Un bon exemple d'això va ser la posada en marxa de l'ASEAN+3 per part dels països membres de l'organització, el Japó, Corea del Sud i la Xina el 1994 com un fòrum de diàleg i cooperació. Més recentment, l'aprovació de la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional entre la Xina i els països de l'ASEAN per trobar una solució pacífica a les disputes de sobirania existents també resulta significativa. El quadre 2 recull altres iniciatives bilaterals i multilaterals igualment il·lustratives d'aquesta tendència.

¹⁰⁷ ACHARYA, A., TOW, W., "The United States and Asian Security: From Bilateralism to Alliance Mutuality", 2006, p. 3. Manuscrit citat a TAYLOR, B., TOW, W., *Op. cit.* 2006, p. 8-9.

¹⁰⁸ SHAMBAUGH, D., "The Evolving Asian System: Implications for the Regional Security Architecture", article presentat en la 8a Reunió Waldbroel sobre la Coordinació de les Politiques Europees i Euroatlàntiques davant l'Àsia-Pacífic en matèria de seguretat, celebrada a Berlín entre el 14 i el 15 de desembre de 2005, p. 3 i 11-14; TAYLOR, B., TOW, W., *Op. cit.* 2006, p. 10.

¹⁰⁹ WANG, J., "Managing Conflict: Chinese Perspectives on Multilateral Diplomacy and Collective Security", a DENG, Y., WANG, F. L., *In the Eyes of the Dragon. China views the world*, Nova York/Londres, Rowman & Littlefield Publishers, 1999, p. 73-96.

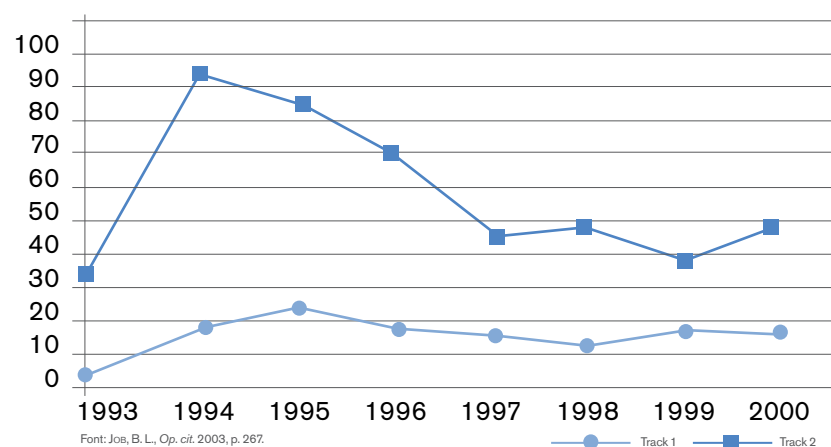
¹¹⁰ SIMON, S. W., "East Asian Security. The Playing Field Has Changed", *Asian Survey*, vol. 34, núm. 12, desembre de 2004, p. 1047-1063.

BILATERALS		MULTILATERALS		
Geogràficament concentrades	Geogràficament disperses	Multilaterals restringides		Multilaterals universals*
		Geogràficament concentrades	Geogràficament disperses	
Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Indonèsia i Malàisia (1984)	Acord entre Malàisia i Alemanya relatiu a l'entrenament i l'assistència de la Marina Reial de Malàisia (1983)	ASEAN-ISIS (1988)	Simposi Naval del Pacífic Occidental - WPNS (1988)	Convenció sobre les Armes Químiques - CWC (1993)
Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i Brunei (1992)	Maniobres militars BALIKATAN (Estats Units-Filipines, 1991)	Declaració d'ASEAN sobre el mar de la Xina Meridional (1992)	Fòrum de Cooperació Econòmica d'Àsia-Pacífic - APEC (1989)	Grup d'Acció Ministerial de la Commonwealth - CMAG (1995)
Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i les Filipines (1994)	Maniobres ex-Flaming Arrow (Austràlia-Singapur, 1992)	Àrea de Creixement de l'Àsia oriental-Brunei-Indonèsia-Malàisia-Filipines (BIMP-EAGA, 1994)	Consell per a la Cooperació de Seguretat a l'Àsia-Pacífic - CSCAP (1993)	Convenció sobre la Prohibició de l'Ús, Emmagatzemament, Producció i Transferència de les Mines Antipersona i sobre la seva Destrucció (1997)
Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i Singapur (1995)	Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i França (1993)	Tractat sobre la Zona Lliure d'Armes Nuclears al Sud-est Asiàtic (Tractat de Bangkok, 1995)	Diàleg de Cooperació del Nord-est Asiàtic - NEACD (1993)	Tractat de Prohibició Completa d'Assaigs Nuclears - CTBT (1998)
Associació Reforçada Singapur-Tailàndia - STEP (1997)	Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i Xile (1993)	Reunions d'oficials d'alt nivell entre ASEAN i l'Índia (1996)	Fòrum Regional ASEAN (1994)	Iniciatives de Seguretat sobre els Contenedors - CSI (2002)
Pla d'acció Filipines-Singapur (1998)	Acord per a la cooperació en matèria de defensa en els camps científic i tecnològic (Singapur-Austràlia, 1993)	Declaració de l'ASEAN sobre l'acció conjunta per a la lluita contra el terrorisme (2001)	Cimera Àsia-Europa-ASEM (1995)	Iniciativa de Seguretat sobre la Proliferació - PSI (2003)
	Fons de desenvolupament tecnològic conjunt per al finançament de projectes de R+D (Singapur-Suècia, 1994)	Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional (2002)	Organització per al Desenvolupament Energètic de la Península de Corea - KEDO (1995)	
	Memoràndum d'entesa de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i Suècia (1994)	Declaració Conjunta de la Xina i l'ASEAN sobre la Cooperació en Aspectes No Tradicionals de Seguretat (2002)	ASEAN+3 (1998)	
	Acord per al manteniment de la seguretat entre Austràlia i Indonèsia (1995)	II Declaració de Concòrdia de l'ASEAN (2003)	Declaració per a la incorporació de Singapur al programa "Joint Strike Fighter" dels Estats Units i el Regne Unit (1999)	
	Acord de cooperació en matèria de defensa entre Malàisia i Nova Zelanda (1996)	Declaració per a la Cooperació a la Subregió del Gran Mekong (2004)	ASEAN+3 (1998)	
	Acord sobre les forces de visitació entre les Filipines i els Estats Units (1998)		Declaració per a la incorporació de Singapur al programa "Joint Strike Fighter" dels Estats Units i el Regne Unit (1999)	
	Acord marc estratègic entre Singapur i els Estats Units (2005)		Diàleg Shangri-La (2002)	
			Declaració Conjunta dels Estats Units i ASEAN sobre la Cooperació per a la Lluita contra el Terrorisme Internacional (2002)	
			Converses a sis bandes (2003)	
			Converses d'alt nivell sobre la no-proliferació a l'Àsia-ASTOP (2003)	
			Declaració Conjunta de la UE i l'ASEAN sobre la cooperació per a la lluita contra el terrorisme (2003)	
			Diàleg Àsia-Orient Mitjà-AMED (2005)	

Font: elaboració pròpia a partir d'EMMERS, R., *Op. cit.* 2005.

En segon lloc, el màxim activisme xinès va coincidir amb la pèrdua del monopoli estatal en la construcció de l'ordre regional en matèria de seguretat. Lluny de disminuir la capacitat d'actuació o de debilitar els canals oficials per a la gestió de la seguretat regional, tanmateix, l'aparició de nous actors i, amb aquests, de noves iniciatives multilaterals desenvolupades en el marc del *second track* va permetre a la Xina diversificar i augmentar la implicació en el procés de construcció de l'ordre regional.¹¹¹ En aquest sentit, l'ampliació i la diversificació dels canals de participació van intensificar el viratge iniciat per la Xina des de final dels anys vuitanta, i va promoure el seu comportament com a *refermador actiu* de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat i fins i tot es va convertir en una peça clau per a la consolidació de l'ordre regional.¹¹² La figura 4 il·lustra el desenvolupament, al llarg dels anys noranta, d'aquesta segona via.

Figura 4. Reunions sobre qüestions de seguretat celebrades en el marc del *first track* i el *second track* (1993-2000)

El respecte dels principis, normes i institucions de l'ordre regional per part de la República Popular de la Xina i la positiva contribució que ha fet al seu avenç i assentament des de final dels anys vuitanta es reflecteixen clarament en els dos canals més destacats per a la celebració de debats i la formulació de propostes en matèria de seguretat desenvolupats per actors no estatals: el Consell per a la Cooperació en Seguretat a l'Àsia-Pacífic (CSCAP) i el Diàleg de Cooperació del Nord-est Asiàtic (NEACD). El CSCAP es va crear el 1993 com una organització no governamental i multilateral arran dels vincles de cooperació existents entre diferents instituts d'estudis estratègics i equip d'especialistes a Malàisia, Singapur, Tailàndia i Austràlia. La Xina no va ser un dels estats promotors d'aquesta iniciativa, però una vegada creada s'hi

¹¹¹ JOB, B. L., *Op. cit.* 2003; BALL, D., MILNER, A., TAYLOR, B., "Track 2: Security Dialogue in the Asia-Pacific: Reflections and Future Directions", *Asian Security*, vol. 2, núm. 3, 2006, p. 174-188.

¹¹² SHAMBAUGH, D. L., "China Engages Asia: Reshaping the Regional Order", *International Security*, vol. 29, núm. 3, hivern 2004-2005, p. 64-99.

va incorporar i va participar activament en totes les reunions. L'acceptació de la participació de Taiwan en algunes reunions del consell és il·lustrativa també de la màxima benevolència amb què la Xina avalua els diferents instruments i iniciatives de seguretat regional. Avui en dia, l'organització la integren institucions especialitzades en temes de seguretat procedents de tots els països del nord-est asiàtic i de la majoria de països del sud-est asiàtic, així com altres centres d'Europa, els Estats Units, l'Àsia del sud i Oceania. Entre els seus principals èxits destaquen la creació de diferents grups de treball per a la construcció de mesures de seguretat i confiança, la cooperació en matèria de seguretat marítima al nord-est asiàtic i la lluita contra el crim transnacional, tots aquests àmbits en els quals la Xina s'ha implicat directament a través de la participació en els grups de treball, la redacció d'informes i fins i tot la celebració de conferències internacionals. L'èxit fonamental del CSCAP, no obstant això, rau a aglutinar representants de tota la regió en un fòrum de debat sobre qüestions de seguretat i a servir de complement als esforços de cooperació desenvolupats en *first track*.

La República Popular de la Xina ha actuat també com un *refermador actiu* del NEACD, un fòrum de diàleg instaurat el 1993 i hereu, en part, del Diàleg Cooperatiu de Seguretat del Pacífic Nord (NPCSD) proposat pel Canadà el 1990. Encara que la Xina no ha aconseguit que els representants de Corea del Nord s'incorporessin a les reunions del fòrum, sí que hi ha assistit regularment i ha participat activament en la seva consolidació. Pel que fa a aquest aspecte, és important esmentar que el NEACD és l'únic canal de la subregió del nord-est asiàtic que agrupa acadèmics, representants governamentals i militars a títol privat de tots els seus països, així com del Canadà, Mongòlia, Rússia i els Estats Units. Els seus èxits han estat més limitats que els del CSCAP, però la seva supervivència a les tensions que ha viscut aquesta subregió en els últims anys i la creació d'un espai per a la discussió d'assumptes convencionals i no convencionals de la seguretat són observats per diversos analistes com a mostres de la seva contribució a la gestió de la seguretat a l'Àsia oriental.¹¹³

Igualment destacada ha estat la implicació de la Xina en la Xarxa de *Think-Tanks* de l'Àsia Oriental (NEAT), una iniciativa centrada en la celebració de debats i la presentació de propostes en matèria de seguretat.¹¹⁴ Plantejada per primera vegada en la cimera de l'ASEAN+3 de 2002 i especialment encoratjada des de les institucions xineses, aquesta iniciativa va començar a funcionar a mitjan 2003. Hi participen centres d'estudi dels tretze països que integren les cimeres, i la seva finalitat principal és facilitar l'entesa i l'acostament d'actituds en temes de seguretat. En els últims anys, altres institucions com el Fòrum de l'Àsia Oriental, un canal establert per institucions sud-coreanes el 2003; el Consell sobre la Comunitat de l'Àsia Oriental, una iniciativa liderada des de 2004 per una desena d'instituts d'estudis internacionals japonesos, i diverses propostes encapçalades pel Shanghai Institute of International Affairs o l'Australian

¹¹³ FUKUSHIMA, A., *Op. cit.* 1999, p. 33-34; TAYLOR, B., TOW, W. T., *Op. cit.* 2006.

¹¹⁴ Menys destacada ha estat, per la pròpia naturalesa i l'àmbit geogràfic de la iniciativa, la participació de la Xina en la Xarxa d'Instituts ASEAN d'Estudis Estratègics i de Seguretat (ASEAN-ISIS), que també ha tingut un paper important a l'Àsia oriental. Creada el 1988 per diferents instituts d'estudis internacionals de Tailàndia, Indonèsia, Malàisia, Singapur i les Filipines, al llarg dels anys noranta també es van afegir a la iniciativa institucions del Vietnam, Cambodja, Brunei i Laos. L'objectiu fonamental és la promoció de la coordinació i la cooperació en assumptes polítics i de seguretat, una finalitat que des de 1993 ha ajudat de manera notable la institucionalització d'una reunió periòdica entre els responsables dels instituts de la xarxa i els representants governamentals en la cimera oficial de l'ASEAN.

Strategic Policy Institute també han contribuït al desenvolupament del *second track* en la gestió de la seguretat de l'Àsia oriental, i han permès la incorporació de nous actors no estatals en la construcció i la transformació de l'ordre regional en aquest àmbit material.¹¹⁵

En definitiva, l'etapa de desenvolupament de l'ordre regional de l'Àsia oriental va ser testimoni de la màxima participació de la Xina en el disseny i la implementació de diferents iniciatives de seguretat, tant dins de la via oficial com de la no oficial, o *second track*, i d'un canvi en la seva actitud davant els instruments dissenyats en l'etapa anterior de gestació. Aquesta nova posició respecte del procés de construcció de l'ordre regional es va identificar amb la categoria de *refermadors passius* durant la dècada dels anys setanta i principi dels vuitanta, però a partir del final d'aquesta dècada, i molt especialment des dels anys noranta, va evolucionar cap a la categoria de *refermadors actius*. A aquesta nova posició van contribuir múltiples factors: el canvi de lideratge en el Partit Comunista Xinès; la nova orientació en política exterior de Deng Xiaoping; l'ascens econòmic gradual de la Xina i el seu afermament a l'Àsia oriental; la familiarització del país amb els mecanismes multilaterals de cooperació, sobretot a les Nacions Unides; la ruptura definitiva amb la Unió Soviètica; el gradual acostament als Estats Units, i, malgrat la persistència de diferents conflictes internacionals a la regió, la seva relativa estabilitat des del final dels anys setanta.¹¹⁶ Aquests factors i processos van acompanyar també la nova actitud de la Xina respecte del multilateralisme, la inclusió de temes no convencionals de seguretat a l'agenda regional i la gradual expansió del model de gestió de l'ASEAN.

b. La difusió del multilateralisme, l'ampliació de l'agenda de seguretat i l'extensió del model ASEAN

Juntament amb les dues tendències desenvolupades en els paràgrafs anteriors, l'evolució de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat s'ha caracteritzat també per altres processos, en els quals la Xina ha tingut un paper actiu i destacat: d'una banda, l'augment gradual d'iniciatives multilaterals per a la gestió de la seguretat a la regió; de l'altra, la gradual incorporació de qüestions de seguretat no convencionals en els debats i instruments encaminats al manteniment de la pau i l'estabilitat regional, i, finalment, l'extensió del model de negociació de l'ASEAN –que, com veurem més endavant, es caracteritza per una organització flexible, d'un baix nivell de *legalization* o juridificació i el caràcter no vinculant de les decisions– a les iniciatives bilaterals i multilaterals en matèria de seguretat.

Pel que fa a l'increment del multilateralisme, aquest es va produir especialment a partir dels anys noranta i va ser promogut tant per estats, a través del *first track* o primera via, com per actors no estatals, mitjançant les iniciatives del *second track* que acabem d'esmentar. En el cas de la Xina, el seu viratge cap a un augment de l'acceptació i la implicació en el desenvolupament del multilateralisme va tenir lloc en el context de reajustament de la seva política exterior, a mitjan anys vuitanta. Tal com ha assenyalat Kiangwei Wang, aquest canvi d'actitud va quedar reflectit per primera vegada en l'informe governamental del líder Zhao Ziyang de

1986, en el qual va definir “la diplomàcia multilateral com la part integral de la política exterior xinesa de la independència”.¹¹⁷ A ulls de Thomas J. Christensen, aquesta nova posició és fruit de la importància que el multilateralisme ha assolit en l'ordre internacional, en general, i en l'ordre regional de l'Àsia oriental, en particular, així com de la voluntat de la Xina d'augmentar el prestigi i de mostrar-se com un actor cooperatiu en matèria de seguretat per guanyar-se la confiança dels veïns.¹¹⁸ Samuel S. Kim, d'altra banda, ha posat èmfasi en el paper socialitzador de les Nacions Unides i de les seves diferents agències i Jianwei Wang ha defensat que aquest viratge respecte de la seva posició en les dècades anteriors respon a una acceptació creixent de la idea d'interdependència per part de la Xina, la constatació del caràcter limitat del bilateralisme per fer front a tots els reptes de seguretat i la seva voluntat d'impulsar la multipolaritat a través del multilateralisme.¹¹⁹ Amb independència de quines hagin estat les seves motivacions de fons, el cert és que, si bé la República Popular de la Xina no ha renunciat al bilateralisme i normalment ha defensat un multilateralisme “més nominal que qualitatiu”, des de la primera declaració de Zhao Ziyang a favor del multilateralisme el país s'ha integrat i ha participat activament en diferents iniciatives multilaterals, liderant-ne fins i tot algunes.¹²⁰ D'acord amb Michael Leifer i Ralph Emmers, també hi ha contribuït el desig dels altres països asiàtics, especialment els del sud-est, de promoure la gradual integració de la Xina en les estructures regionals de seguretat i d'emprar-la com a contrapès a la presència dels Estats Units.¹²¹

Entre les iniciatives multilaterals en les quals la Xina ha tingut un paper important i que han contribuït a l'afermament de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat, en destaquen quatre: el Fòrum de Cooperació Econòmica d'Àsia-Pacífic (APEC), el Fòrum Regional ASEAN (ARF), el Diàleg Shangri-La i les converses a sis bandes. En una d'aquestes, l'APEC, la Xina s'ha comportat com un *refermador passiu*, ja que n'ha respectat l'avenç i no l'ha frenat, però no ha contribuït de manera significativa al seu desenvolupament. En les altres tres, tanmateix, la Xina ha desenvolupat la funció de *refermador actiu*, ja que n'ha respectat, compartit i promogut la gradual consolidació.

Des que es va crear, el 1989, l'actitud de la República Popular de la Xina davant l'APEC sempre ha reflectit reserves al procés, si bé el discurs oficial mai no s'hi ha oposat obertament. El motiu d'aquestes reserves és doble. D'una banda, la diversitat i el caràcter no exclusivament asiàtic d'aquest ens desperten recels entre els líders xinesos. L'APEC aglutina actualment cinc estats d'Amèrica, tres estats d'Oceania, onze estats de l'Àsia oriental i dos territoris asiàtics especials: Taiwan i Hong Kong. De l'altra, el lideratge exercit pels Estats Units en aquesta iniciativa suscita sospites entre aquests mateixos líders, que veuen en l'APEC un nou cavall de Troia nord-americà a l'Àsia oriental.¹²² Malgrat aquest doble motiu, la informalitat, les di-

¹¹⁷ WANG, J., *Op. cit.* 1999, p. 75.

¹¹⁸ CHRISTENSEN, T. J., “Pride, Pressure, and Politics: The Roots of China's Worldview”, a DENG, Y., WANG, F. L., *In the Eyes of the Dragon. China views the world*, Nova York/Londres, Rowman & Littlefield Publishers, 1999, p. 239-256.

¹¹⁹ KIM, S. S., *Op. cit.* 1991; WANG, J., *op. cit.* 1999, p. 91-93.

¹²⁰ WANG, J., *Op. cit.* 1999, p. 93.

¹²¹ LEIFER, M., “The ASEAN Regional Forum: Extending ASEAN's Model of Regional Security”, *Adelphi Paper* núm. 302, Oxford, Oxford University Press, 1996; EMMERS, R., *Op. cit.* 2005, p. 14.

¹²² CHRISTENSEN, T. J., “Chinese Reapolitik”, *Foreign Affairs*, vol. 75, núm. 5, 1996, p. 37-52; WANG, J., *Op. cit.* 1999.

¹¹⁵ *Ibid.*; TAYLOR, B., TOW, W., *Op. cit.* 2006; EMMERS, R., *Op. cit.* 2005.

¹¹⁶ KIM, S. S., *Op. cit.* 1979; DENG, Y., WANG, F. L., *In the Eyes of the Dragon. China views the world*, Nova York/Londres, Rowman & Littlefield Publishers, 1999.

mensions reduïdes dels òrgans de gestió, l'acceptació de la regla del consens per a la presa de decisions i el caràcter no vinculant de les decisions han afavorit una actitud de tolerància per part de la República Popular de la Xina, una tolerància que s'ha convertit en una participació discreta, poc entusiasta, però no boicotejadora. En ocasions la Xina fins i tot ha tingut un paper important en alguns assumptes com per exemple en l'ampliació de l'àmbit d'actuació de l'APEC en temes de seguretat no convencional, uns temes que van més enllà dels objectius inicials de promoció del comerç i les inversions, el desenvolupament econòmic i la cooperació econòmica i tècnica. En aquest sentit, els integrants de l'organització van adoptar l'any 2000 la Iniciativa de Seguretat Energètica i, tres anys més tard, van instituir la Força Especial per a la Lluita contra el Terrorisme, un grup de treball encarregat de coordinar la implementació dels compromisos adquirits per fer front a aquest fenomen transnacional i de promoure la seguretat humana.¹²³ En una direcció similar, el Fòrum va respondre al tsunami que va assolir el sud-est asiàtic el desembre de 2004 amb la creació de la Força Especial per a la Preparació en Situacions d'Emergència.¹²⁴ La Xina s'ha integrat a totes aquestes iniciatives.

Molt més actiu i constructiu ha estat el paper de la Xina, però, en el desenvolupament de l'ARF. Aquesta iniciativa ha tingut un rol més destacat en la gestió de la seguretat de l'Àsia oriental i l'assentament de l'ordre regional en aquest àmbit material. Ideat en el marc de la 26a Cimera Postministerial de l'ASEAN, el 1993, l'ARF va ser establert a través d'un acord informal un any després a Bangkok amb dos objectius fonamentals: promoure el diàleg constructiu en temes polítics i de seguretat d'interès comú i contribuir a la construcció de mesures de confiança i de diplomàcia preventiva a l'Àsia-Pacífic. Actualment, a més de la Xina, els membres que integren l'ARF són els deu països de l'ASEAN més Timor Oriental, Papua Nova Guinea, Austràlia, Nova Zelanda, l'Índia, Bangla Desh, el Pakistan, Mongòlia, Corea del Sud, Corea del Nord, el Japó, els Estats Units, el Canadà, Rússia i la Unió Europea. Alguns crítics han indicat que, malgrat les seves pretensions inicials, aquest Fòrum no ha aconseguit desenvolupar mecanismes de diplomàcia preventiva ni ha afrontat amb efectivitat els reptes a la seguretat regional i que, per tant, la implicació de la Xina no ha comportat grans avenços en la capacitat de l'ARF de gestionar la seguretat regional.¹²⁵ Referent a això convé assenyalar, tanmateix, que des que va néixer aquesta ha estat l'única iniciativa capaç de reunir entre els seus 26 membres tots els països de l'Àsia oriental i que sí que ha aconseguit avançar notablement en la construcció de mesures de confiança.¹²⁶ Així doncs, tot i les limitacions, els representants de la Xina en les diferents reunions de l'ARF han aconseguit situar a l'agenda de discussió diversos temes

¹²³ Pàgina web de la Força Especial per a la Lluita contra el Terrorisme (CTTF) del Fòrum APEC: http://www.apec.org/apec/apec_groups/som_special_task_groups/counter_terrorism.html (última consulta: 7 de juny de 2007).

¹²⁴ Pàgina web de la Força Especial per a la Preparació en Situacions d'Emergència (TFEP) del Fòrum APEC: http://www.apec.org/apec/apec_groups/som_special_task_groups/emergency_preparedness.html (última consulta: 8 de juny de 2007).

¹²⁵ Sobre les crítiques rebudes pel Fòrum vegeu, entre d'altres, KATSUMATA, H., "Establishment of the ASEAN Regional Forum: constructing a 'talking shop' or a 'norm brewery'?", *The Pacific Review*, vol. 19, núm. 2, juny de 2006, p. 181-198.

¹²⁶ Els membres que integren l'ARF són els deu països de l'ASEAN més Timor Oriental, Papua Nova Guinea, Austràlia, Nova Zelanda, l'Índia, Bangla Desh, el Pakistan, la Xina, Mongòlia, Corea del Sud, Corea del Nord, el Japó, els Estats Units, el Canadà, Rússia i la Unió Europea.

centrals per a la seguretat de l'Àsia oriental. El debat al voltant dels assaigs nuclears conduïts per l'Índia i el Pakistan el 1998, l'intercanvi d'opinions sobre la disputa territorial de les illes Spratly un any després o, més recentment, l'adopció d'una declaració comuna per lluitar contra el terrorisme internacional en són bons exemples.¹²⁷

Encara que inicialment es va mostrar una mica reàcia a integrar-se a aquesta iniciativa, el paper de la República Popular de la Xina en el Diàleg Shangri-La també ha anat augmentant al llarg dels últims anys. Així, per exemple, després de diversos anys en què la delegació la integraven alts funcionaris de diferents ministeris, el 2007 la delegació xinesa va disposar de la presència dels ministres d'Assumptes Exteriors i Defensa. El diàleg, molt menys institucionalitzat que el de l'ARF, ha guanyat una posició important en la gestió de la seguretat de l'Àsia oriental des que es va crear, el 2002. A excepció de Laos i Corea del Nord, reuneix anualment per intercanviar opinions sobre seguretat els ministres de Defensa de tots els països de la regió, així com els seus homòlegs del Canadà, els Estats Units, França, el Regne Unit, l'Índia, el Pakistan, Austràlia i Nova Zelanda. A més de la diversitat i del rang dels seus integrants, entre els assoliments principals destaquen la capacitat per fomentar la confiança en un clima distès i l'atenció als reptes no tradicionals i a la seguretat, com el terrorisme internacional i la pirateria. Tot i això, les declaracions finals no són vinculants i, malgrat el finançament considerable que rep per organitzar les reunions de nombroses empreses privades, com ara Mitsubishi Corporation, The Boeing Company, Singapore Technologies Engineering, BAE Systems o el diari nipó *Asahi Shimbun*, i l'impuls de l'Institut Internacional d'Estudis Estratègics –un equip d'especialistes establert a Londres i responsable inicial de la proposta–, el Diàleg sempre s'ha caracteritzat per un nivell d'institucionalització ínfim.¹²⁸

Finalment, molt més activa i determinant ha estat la implicació de la República Popular de la Xina en les converses a sis bandes que, des de la sortida nord-coreana del Tractat de No-Proliferaçió i la represa del seu programa nuclear el 2003, reuneixen representants d'aquest país, el Japó, Corea del Sud, els Estats Units, Rússia i Corea del Nord per discutir qüestions de seguretat vinculades a la nuclearització nord-coreana. La iniciativa es construeix sobre un acord informal entre les parts i des de la seva creació ha estat subjecta a fortes tensions, però les diferents rondes de negociacions han permès a les parts mantenir oberta una línia de diàleg i han afavorit la cooperació entre les grans potències.¹²⁹ Pel que fa a la Xina, el paper de mediadors i catalitzadors desenvolupat pels seus representants a les converses ha accelerat el ritme de les negociacions i ha servit per apropar les dues posicions més extremes, que són les dels Estats Units i Corea del Nord. Recentment, a més, les tasques diplomàtiques xineses, així com les dels Estats Units i les dues Corees, han permès assolir un punt d'inflexió en les rondes cinquena i sisena i, després de diversos anys d'estancament o avenços limitats, aquestes tasques han culminat en un acord de mínims que podria obrir les portes a la desnuclearització de la península coreana.¹³⁰ En aquest sentit, la identificació de la Xina com

¹²⁸ TAYLOR, B., TOW, W., *Op. cit.* 2006; BALL, D., MILNER, A., TAYLOR, B., *Op. cit.* 2006, especialment p. 176 i 184.

¹²⁹ PARK, J. S., "Inside Multilateralism: The Six-Party Talks", *The Washington Quarterly*, vol. 28, núm. 4, tardor de 2005, p. 75-91.

¹³⁰ La versió anglesa d'aquest acord, expressat com a declaració conjunta, es pot trobar a la pàgina web del Departament d'Estat dels Estats Units: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/february/80479.htm> (última consulta: 9 de juny de 2007).

un *refermador actiu* en el desenvolupament de l'ordre regional de seguretat a l'Àsia oriental resulta especialment evident en el context de les converses a sis bandes.

La implicació activa de la República Popular de la Xina en aquestes quatre iniciatives conviu amb la participació d'aquesta en altres apostes multilaterals en el marc del *first track*, que també han inclòs a l'agenda qüestions relacionades amb la seguretat de l'Àsia oriental. Entre aquestes destaca l'activisme en el marc de l'ASEAN+3, un fòrum de diàleg que des de 1997 aglutina els ministres d'Economia i Finances dels països membres de l'ASEAN i els seus homòlegs xinès, sud-coreà i japonès. L'objectiu principal del Fòrum és la promoció de la cooperació econòmica, comercial i financera entre els diferents membres, però l'agenda també inclou temes polítics i de seguretat. En aquest sentit, la creació de diferents grups d'estudi sobre la seguretat alimentària, la seguretat energètica o la (in)seguretat associada a la inestabilitat dels mercats financers de la regió resulta especialment il·lustrativa.¹³¹ La Xina participa en tots aquests grups, tot i que ha tingut una implicació més important en els dos últims, especialment en el de seguretat energètica.¹³²

Totes aquestes iniciatives multilaterals, d'altra banda, conviuen amb nombrosos instruments bilaterals en què la Xina no ha tingut un paper destacat (vegeu el quadre 2). En primer lloc, tots els tractats bilaterals que integren el sistema de San Francisco s'han mantingut en vigor o, com en el cas del Tractat de Defensa i Cooperació Mútues entre els Estats Units i el Japó, revisat el 1996, han estat renovats mantenint les mateixes obligacions. En segon lloc, els últims vint anys han estat testimoni del desenvolupament d'un nou conjunt d'iniciatives bilaterals, majoritàriament exercicis militars conjunts i memoràndums de cooperació que insten a l'intercanvi d'informació i a la coordinació dels cossos policials. Són il·lustratius d'aquest desenvolupament els memoràndums signats per Malàisia amb l'Índia, França, Itàlia i Xile i les maniobres militars Balikpapan entre els exèrcits dels Estats Units i les Filipines. Referent a això, és important destacar que, malgrat la seva absència en aquests tractats bilaterals, l'actitud de la Xina actual respecte a aquests memoràndums ha trencat amb la dura crítica i, en ocasions, el rebuig frontal dels anys cinquanta i seixanta i s'ha caracteritzat per la tolerància o la crítica moderada, i ha donat així mostres de més dosis de pragmatisme en la seva política exterior i de seguretat.

En paral·lel a aquesta tendència, i com acabem d'observar en referir-nos al paper que ha tingut la Xina a l'ASEAN+3, la implicació i l'activisme d'aquest país en el desenvolupament de l'ordre regional de l'Àsia oriental al llarg dels últims anys també s'han vist acompanyats per la gradual incorporació d'aspectes no convencionals de la seguretat a l'agenda de diàleg. Aquest procés es va veure potenciat al final de la Guerra Freda com a conseqüència de la desaparició de l'enfrontament entre blocs i la intensificació de moviments insurgents o separatistes a l'inte-

¹³¹ TAYLOR, B., TOW, W., *Op. cit.* 2006; EMMERS, R., *Op. cit.* 2005. També BUSTELO, P., "Regionalismo y relaciones económicas en Asia oriental", a SPOOR, M., GOLDEN, S., *Op. cit.* 2006, p. 61-79 i HEW, D., ANTHONY, M. C., "ASEAN and ASEAN+3 in Postcrisis Asia", *NIRA Review*, vol. 7, núm. 4, tardor de 2000, p. 21-26.

¹³² ZHAO, S. (ed.) *Chinese Foreign Policy. Pragmatism and Strategic Behavior*, Armonk, Nova York, M. E. Sharpe, 2004.

rior d'alguns països de l'Àsia oriental. Posteriorment, altres fenòmens i processos han anat transformant les percepcions estatals de la seguretat i han impulsat l'ampliació dels debats de seguretat en dimensions diferents de la militar i en àmbits diferents de l'estatal; entre els quals destaca l'agreuament de la pol·lució aèria arran de la desforestació a Indonèsia i dels problemes mediambientals derivats de la contaminació del riu Mekong, la dura crisi econòmica que va afectar el sud-est asiàtic a final dels anys noranta i l'assentament de diversos grups terroristes en aquesta mateixa subregió després de la guerra de l'Afganistan el 2001.¹³³

Aquesta evolució pot observar-se tant en el marc dels instruments bilaterals liderats pels Estats Units com, de manera més evident, en les diferents iniciatives multilaterals que hi ha avui a l'Àsia oriental. En el marc de les primeres, en què la Xina no ha tingut cap paper com a conseqüència de la seva absència en la majoria d'acords, l'èmfasi nord-americà en la creació d'un centre per a la lluita contra el terrorisme a Malàisia i els esforços desplegats després del tsunami del desembre de 2004 són il·lustratius del viratge cap a aspectes no militars de la seguretat.¹³⁴ En el context de les segones, en les quals la Xina sí que ha participat activament i freqüentment, els debats promoguts per diverses iniciatives multilaterals del *second track* o els grups especials ja esmentats sobre aspectes no militars de la seguretat creats per l'APEC i l'ARF constitueixen una mostra evident de l'ampliació de l'agenda de seguretat de l'Àsia oriental. Igualment reveladores de l'augment de la implicació xinesa i del seu nou paper com a *refermador actiu* de l'ordre regional són la Declaració Conjunta de la Xina i l'ASEAN sobre la Cooperació en Aspectes No Tradicionals de Seguretat el 2002 i la Declaració per a la Cooperació a la Subregió del Gran Mekong, aprovada el 2004 per la Xina, el Vietnam, Cambodja, Laos, Birmània i Tailàndia. La transformació i l'ampliació de l'agenda de seguretat a l'Àsia oriental al llarg dels últims anys no s'ha d'interpretar, tanmateix, com un assentament gradual de la noció de seguretat humana ni a la Xina ni a gran part dels països de la regió. Fins ara, a l'Àsia oriental només el Japó sembla haver reconegut un paper important a aquest concepte en la determinació de la seva política de seguretat, encara que aquest reconeixement no ha estat exempt de limitacions i reptes.¹³⁵

Finalment, el respecte per part de la Xina dels principis, institucions i normes de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat i la contribució amb actuacions per al seu assentament es pot observar també en l'última tendència que ha caracteritzat l'evolució d'aquest ordre en les últimes dues dècades: l'extensió del model ASEAN, o *ASEAN way*, a les iniciatives bilaterals i multilaterals.¹³⁶ Fei-Ling Wang ha assenyalat que és en el marc d'aquesta ten-

¹³³ EMMERS, R., *Op. cit.* 2005, p. 15-22; TOW, W., THAKUR, R., HYUN, I. T. (ed.), *Asia's Emerging Regional Order: Reconciling Traditional and Human Security*, Nova York, United Nations University Press, 2000, especialment la introducció i el capítol I, p. 1-10 i 12-32 respectivament.

¹³⁴ ACHARYA, A., TOW, W., *Op. cit.* 2006, p. 28. Entre les mesures i les declaracions esmentades destaca també la Declaració Conjunta dels Estats Units i l'ASEAN sobre la Cooperació per a la Lluita contra el Terrorisme Internacional, adoptada el 2002.

¹³⁵ GARCÍA, C., "Seguridad humana y política exterior japonesa: contexto, concepto y aplicación" i GRASA, R., "Los vínculos entre seguridad, paz y desarrollo: la evolución de la seguridad humana", tots dos a *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, núm. 76 (Seguridad Humana: conceptos, experiencias y propuestas), 2007, p. 79-95 i 9-46 respectivament.

¹³⁶ LEIFER, M., *Op. cit.* 1996.

dència en què resulta més evident l'acceptació, per part de la Xina, de "l'orientació ideològica bàsica d'Occident" en la construcció de l'ordre regional.¹³⁷ En aquest sentit, les accions i les omissions de la República Popular de la Xina durant les últimes dues dècades han posat de manifest la gradual marginalització de la visió maoista de l'ordre que hem observat anteriorment i la consolidació d'una visió igualment igualitària però més pragmàtica, menys centrada en la noció de lluita i més conciliadora i favorable respecte dels principis, normes i institucions fonamentals de l'ordre regional. El model de gestió ASEAN constitueix el senyal d'identitat d'aquesta organització des de la seva creació, el 1967, i es caracteritza bàsicament per una elevada flexibilitat, un baix nivell de formalització i el caràcter no vinculant de les decisions. Entre el conjunt d'iniciatives desenvolupades per la Xina a partir de principi dels vuitanta i impregnades pel model ASEAN destaquen tant la Declaració per a la Cooperació a la Subregió del Gran Mekong de 2004 com les ja esmentades Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional i Declaració Conjunta de la Xina i l'ASEAN sobre la Cooperació en Aspectes No Tradicionals de Seguretat.

Com a conclusió, els paràgrafs anteriors posen en relleu l'augment del respecte de la Xina envers els principis, les normes i les institucions de l'ordre regional en matèria de seguretat, així com la positiva contribució que aquest país ha fet al seu avenç i assentament entre el conjunt d'actors que incideixen i sobre el qual opera aquest ordre. Aquesta posició d'actor *refermador*, inicialment més *passiu* i gradualment més *actiu*, s'ha pogut observar en el context de les cinc tendències que han avançat simultàniament durant les últimes dècades: 1) la incorporació d'altres països, diferents dels Estats Units, a la construcció de l'ordre, 2) la ruptura amb el monopoli estatal i la diversificació del nombre d'actors internacionals no estatals involucrats en aquest procés, 3) l'augment de les iniciatives multilaterals per a la gestió de la seguretat, 4) l'ampliació de l'agenda de seguretat a través de la inclusió d'aspectes no convencionals i 5) la gradual extensió i implantació del model de negociació de l'ASEAN.

---

¹³⁷ WANG, F. L., "Self-Image and Strategic Intentions: National Confidence and Political Insecurity", a DENG, Y., WANG, F. L. *In the Eyes of the Dragon. China views the world*, Nova York/Londres, Rowman & Littlefield Publishers, 1999, p. 21-45.

B

**LA XINA I LA
CONFLICTIVITAT
MARÍTIMA A
L'ÀSIA ORIENTAL**

B1. EL CONFLICTE DEL MAR DE LA XINA MERIDIONAL

B1.1. ASPECTES GENERALS

La regió del mar de la Xina Meridional és una subregió de l'Àsia oriental en la qual es dona un elevat nivell de conflictivitat territorial fruit de l'existència de múltiples reivindicacions de sobirania territorial. Recentment, el significat i el valor polític d'aquestes reivindicacions s'han vist alterats per la seva connexió amb altres conflictes territorials i no territorials, regionals i internacionals. Malgrat que és un conflicte de llarga durada i de baixa intensitat, en les dues últimes dècades la conflictivitat tradicional s'ha incrementat a causa dels descobriments i les estimacions al voltant del potencial econòmic de les seves aigües, especialment sobre les reserves d'hidrocarburs. Tot i que és una zona de confluència de múltiples conflictes territorials es tracta, alhora, d'un espai caracteritzat per la cooperació.

El mar de la Xina Meridional no constitueix per si mateix una regió sociopolítica diferenciada del conjunt regional de l'Àsia oriental. És un mar semitancat –el 90% del perímetre està envoltat de terra–, part de l'oceà Pacífic, comprès entre els estrets de Malacca i de Taiwan. Els estats i els territoris riberecs són Brunei, Cambodja, la Xina, les Filipines, Indonèsia, Malàisia, Singapur, Tailàndia, Taiwan i el Vietnam. Comprèn una àrea d'aproximadament 3.500.000 km² i unes dues-centes illes, a més de centenars d'illots submergits, niells, atols, bancs i esculls, que formen quatre arxipèlags: les illes Dongsha, el Zongsha Qundao (o Macclesfield Bank), les illes Paracel i les illes Spratly. Aquestes, que formen l'arxipèlag més gran, tenen un total de només 5,1 km² de superfície emergida.

El conflicte del mar de la Xina Meridional és en realitat una suma de conflictes territorials que afecten els territoris compresos en aquest mar. Alguns d'aquests conflictes tenen un caràcter bilateral (els conflictes per la sobirania de les illes Paracel, les illes Dongsha i el Zongsha Qundao) i el principal és de naturalesa multilateral (el conflicte per la sobirania de les illes Spratly). Els estats i els territoris riberecs que reclamen totalment o parcialment les illes del mar de la Xina Meridional o part de les aigües són sis:¹³⁸ Brunei, la Xina, Filipines, Malàisia, Taiwan i el Vietnam.

¹³⁸ Alguns autors inclouen la disputa entre Singapur i Malàisia per les illes Pisang i Pulau Batu Puteh, situades als estrets de Malacca i Singapur, com a part dels conflictes del mar de la Xina Meridional, tot i que no és la tendència majoritària. Vegeu JOYNER, C. C., "The Spratly Island Dispute in the South China Sea: Problems, Policies and Prospects for Diplomatic Accommodation", setembre 2004 <http://community.middlebury.edu/~csc/pub.html>. Un altre conflicte proper, però generalment exclòs del que ens ocupa, és el de les illes Natuna. Aquestes illes indonèsies estan incloses a la "línia de nou punts" de la Xina. Aquesta demarcació unilateral considera aquestes aigües com a pròpies del mar de la Xina Meridional. Encara que actualment Indonèsia no n'és part, ni exerceix cap reclamació en aquest conflicte, la pretesa inclusió de les Natuna al mar de la Xina Meridional les convertiria en seves, perquè s'encavalcarien les rei-

Encara que les parts lluiten per la sobirania territorial sobre els territoris esmentats, en realitat és un conflicte amb ramificacions, ja que la qüestió de la sobirania sobre les illes no resolndria per si mateixa el problema de la delimitació del territori marítim corresponent. D'altra banda, com veurem a continuació, la seva existència afecta diferents dimensions de la seguretat regional i la seva resolució està condicionada per l'existència d'altres conflictes regionals (especialment pel contenciós de Taiwan).

B1.2. IMPORTÀNCIA GEOPOLÍTICA I GEOECONÒMICA DEL MAR DE LA XINA MERIDIONAL

El contenciós que analitzem és un conflicte territorial en el qual les parts pugnen per aconseguir la sobirania de les illes que es troben al mar de la Xina Meridional i que enfronta gairebé tots els estats i territoris riberecs. La majoria de les illes en disputa no tenen terra habitable, ja que són massa petites perquè l'ésser humà s'hi assenti permanentment, i molt poques tenen aigua potable. Per tant, no és el valor geoestratègic el que les converteix en territoris desitjats, sinó que són més aviat les consideracions geopolítiques i geoeconòmiques les que mouen les parts a disputar-se-les. El valor que tenen està vinculat als drets derivats de la propietat, que atorgaria als estats la base jurídica per reclamar jurisdicció sobre les aigües circumdants i els recursos pesquers i d'hidrocarburs que contenen les illes. Sobre això, es pot assenyalar que són aquests últims els que desperten més ambicions malgrat la incertesa de la magnitud de les reserves existents, especialment de les petrolíferes.

La majoria de dades actualment disponibles són estimacions, ja que quasi no s'hi han fet prospeccions a causa de l'elevat cost de les perforacions en les profundes aigües del mar de la Xina Meridional i de la inseguretat jurídica vinculada a la falta de resolució de la qüestió de la sobirania dels territoris, que acaba tenint efectes dissuasius sobre les empreses petrolíferes. De moment, la majoria de les exploracions s'han fet en les àrees costaneres d'alguns estats riberecs i es desconeix la situació de la resta del mar de la Xina Meridional en general i de les Spratly en particular. Les Filipines i Brunei no han dut a terme exploracions més enllà de les aigües costaneres. Tanmateix, les exploracions i les explotacions que han dut a terme Malàisia i Indonèsia en les plataformes continentals respectives, així com les de les Filipines al Reed Bank, fan creïbles les especulacions sobre l'existència de nombrosos recursos energètics.¹³⁹ A més, la regió també és rica en estany, manganès, coure, cobalt, níquel i altres matèries primeres.¹⁴⁰

vindicacions xineses amb la zona econòmica exclusiva (ZEE) indonèsia definida segons els criteris establerts per la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar (CNUDM). Encara que la Xina les inclou dins de la seva ZEE, no ha fet cap moviment per impedir que Indonèsia hi dugui a terme exercicis militars ni per frenar les perforacions en els camps de gas. En contradicció oberta amb els seus mapes territorials, la Xina ha assegurat a les autoritats indonèsies que no té problemes fronterers amb aquest país al mar de la Xina Meridional. Vegeu DJALAL, H., "South China Sea Island Disputes", *The Raffles Bulletin of Zoology*, suplement núm. 8 (*The Biodiversity of the South China*), 2000, p. 9-2, <http://rmbn.nus.edu.sg/exanambas/rbzs8-scs/djalal.html>.

¹³⁹ Un estudi de l'Institut Rus de Geologia de Països Estrangers, de 1995, estimava les reserves de l'àrea de les Spratly en uns 6.000 milions de barrils, dels quals un 70% seria gas natural. Les fonts xineses són més optimistes: en els mitjans de comunicació xinesos es parla eufòricament d'"el segon golf Pèrsic" i de 130.000 milions de barrils de petroli i gas natural (SNYDER, S., "The South China Sea Dispute. Prospects for Preventive Diplomacy", United States

L'exploració dels recursos del mar de la Xina Meridional és urgent a causa de les necessitats energètiques dels països de la zona que, a mitjà i llarg termini, exigiran els elevats ritmes de desenvolupament. Les necessitats xineses seran amb diferència les més importants. El 2003 la demanda xinesa de petroli va assolir els 5,62 milions de barrils diaris. El 2005 va substituir el Japó com a segon consumidor mundial, i segueix molt de prop el primer, els Estats Units. Es calcula que, a aquest ritme, el 2020 la Xina necessitarà importar més de 500 milions de tones de petroli i aproximadament 100.000 milions de metres cúbics de gas (el 40% de les seves necessitats).¹⁴¹

Per això, mentre no es resol la qüestió territorial, es planteja la necessitat de cooperar per explotar conjuntament els recursos.¹⁴² Fins ara, la cooperació no ha estat fàcil entre estats enfrontats ideològicament, amb desconfiances històriques, aferrats a un concepte de sobirania territorial westfaliana i amb una concepció realista de les relacions internacionals.

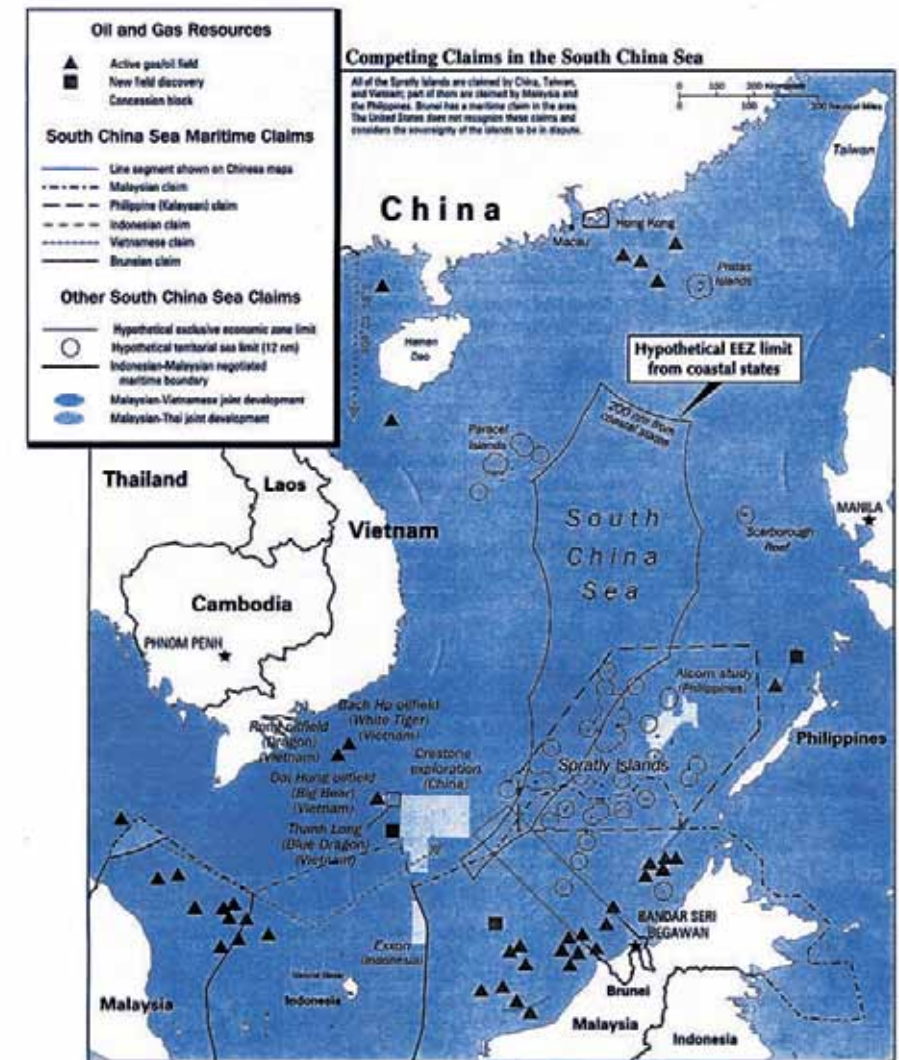
Institute for Peace, Special report, núm. 18, 1996. http://www.usip.org/pubs/specialreports/early/snyder/south_china_sea1). També s'estima l'existència de 370.000 tones de fòsfor i 105 milions de barrils de petroli a l'àrea del nord de Borneo (SNYDER, C., "The implications of Hydrocarbon Development in the South China Sea", Centre for International and Strategic Studies Joint Centre for Asia Pacific Studies, Universitat de York, Toronto, 1996. <http://faculty.law.ucb.ca/scs/hyd.htm>). Un estudi més recent de l'Energy Information Administration (del Departament d'Estat dels Estats Units), del setembre de 2003, estima les reserves del mar de la Xina Meridional en 7.000 milions de barrils de petroli, amb una estimació de la producció de 2,2 milions de barrils de petroli diaris i unes reserves de 3,2 bilions de peus cúbics de gas anuals amb una producció de 3,2 mil milions de peus cúbics (ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, *South China Sea Tables and Maps*, setembre de 2003, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/schinatab.html>). El Vietnam estima les reserves de les zones costaneres explorades en 550 milions de barrils de petroli (amb una producció anual de 195.000 barrils per dia).

¹⁴⁰ MACDONALD, E. H., "Offshore Minerals other than Hydrocarbons in Southeast Asia", a CHIE LIEN SIEN, MACANDREWS, C. (ed.), *Southeast Asian Sea: Frontiers of Development*, Singapur, McGraw Hill, 1981, p. 56 (cf. *ibid.*)

¹⁴¹ ZOU KEYUAN, "China's Governance over Offshore Oil and Gas Development and Management", *Ocean Development and International Law*, vol. 35, 2004, p. 339-364 (p. 339).

¹⁴² Com a mar semitancat, la base jurídica per solucionar el conflicte territorial es troba en l'article 123 de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar, que fa una crida a les parts riberenques de qualsevol mar tancat o semitancat: a cooperar i a coordinar-se per a la gestió, la conservació, l'exploració i l'exploració dels recursos vius del mar; a coordinar els drets i els deures respecte a la protecció i la preservació del medi ambient marítim; a coordinar les polítiques de recerca científica i a desenvolupar, quan siguin pertinents, programes conjunts de recerca, i finalment convidar les parts, altres estats interessats o organitzacions internacionals a cooperar-hi en la promoció de les provisions de l'article.

Mapa 1: El conflicte del mar de la Xina Meridional

Font: Energy Information Agency, The South China Sea, disponible a: http://www.eia.doe.gov/cabs/South_China_Sea (última consulta: 7 de febrer de 2009).

D'altra banda, el context geopolític del mar de la Xina Meridional ha canviat amb el final de la Guerra Freda, i el conflicte adquireix ara una dimensió geopolítica vinculada al nou paper de la Xina, potència emergent del sistema internacional, en l'espai regional de l'Àsia oriental. Els anys vinents seran decisius per a la reordenació de les relacions entre les potències regionals i les extraregionals. El creixement xinès és vist amb temor per les autoritats nord-americanes¹⁴³ i amb certa desconfiança pels països veïns, que interpreten la modernització d'un exèrcit absolutament obsolet com una escalada en la militarització regional. Tanmateix, els especialistes en política exterior xinesa i en la regió insisteixen que les prioritats del país continuen depenent del desenvolupament econòmic i que qualsevol altra acció hi està supeditada. Hi afegeixen, a més, que malgrat la modernització naval, la Xina no té capacitat per desenvolupar una política marítima expansiva ni a l'estret de Taiwan ni al mar de la Xina Meridional.¹⁴⁴ Els mateixos experts relativitzen també el 12% de la despesa militar sobre el PIB, assolida el 2004 en el context del creixement global de l'economia xinesa.

El conflicte del mar de la Xina Meridional no és l'únic de la regió. L'Àsia oriental és una regió marcada per una forta conflictivitat territorial i és molt difícil desvincular-ne i aïllar-ne els conflictes existents, perquè el resultat de tots i cadascun pot tenir repercussions sobre la configuració del nou ordre geopolític regional. L'existència de conflictes tan importants com els del nord-est asiàtic, que afecten directament (Taiwan) o indirectament la Xina (península de Corea), condiciona la posició i l'actitud xineses en el conflicte que ens ocupa. Així, alguns autors afirmen que el conflicte del mar de la Xina Meridional només es podrà resoldre després de la resolució del conflicte de Taiwan i del de Corea, ja que la Xina no vol que cap moviment que faci, especialment si suposa una cessió, pugui ser interpretat com a precedent en la qüestió de Taiwan.¹⁴⁵

Finalment, tot i ser un conflicte estrictament regional (totes les parts són estats i territoris riberencs), la resolució és vital per als interessos i la seguretat de molts altres països no riberencs i extraregionals. Com a segona via marítima en importància per al transport de matèries primeres (petroli i carbó, especialment),¹⁴⁶ la pervivència del conflicte afecta moltes qüestions que van més enllà de la sobirania territorial i fins i tot de l'explotació dels recursos naturals. La manca de resolució d'aquesta qüestió central, la sobirania, limita la de múltiples qüestions associades a la seguretat no convencional que incumbeixen la comunitat internacional en conjunt: el deteriorament mediambiental provocat per les fuites de petroli i els accidents marítims; la depredació d'espècies marines a causa de la falta de control sobre

¹⁴³ Declaracions d'alguns membres de l'administració Bush insistien a fer ressaltar l'amenaça imminent que la Xina representa per a Taiwan. Així, Porter Goos, director de la CIA, cridava l'atenció sobre la millora de les capacitats militars xineses advertint que no només amenacen Taiwan, sinó les forces nord-americanes al Pacífic occidental. ROSENBERG, D., "Dire Straits: Competing Security Priorities in the South China Sea", *Znet*, Japó, 13 d'abril de 2005, http://www.zmag.org/content/print_article.cfm?itemID=7632&section.

¹⁴⁴ SNYDER, C., "Maritime Security in the South China Sea", *Journal of Conflict Studies*, vol. 24, estiu 2004, p. 97-119.

¹⁴⁵ Aquesta és la posició que manté Amitav Acharya, analista del Singapore Institute for Defense and Strategic Studies (SIDSS). Cf. HUTCHINSON, J. R., "The South China Sea: Confusion in Complexity", *Critique*, primavera 2004, p. 103-125 (p. 106). <http://iilt.ilstu.edu/critique>.

¹⁴⁶ Per les seves aigües transita la quarta part del volum del trànsit marítim mundial (50.000 vaixells anuals, especialment vaixells de càrrega), inclosos 11 milions de barrils de petroli diaris.

les pesques (pesca furtiva, pesca amb mètodes prohibits que provoca la destrucció dels esculls de coral, l'enverinament de l'aigua, la desaparició de determinades espècies i la modificació dels patrons migratoris d'algunes espècies com la tonyina del Pacífic sud); la persistència de la pirateria (aquesta és una amenaça molt greu per a països com el Japó i Corea del Sud, molt dependents de les importacions de petroli, un 80% de les quals arriben a través del mar de la Xina Meridional); el contraban, i el terrorisme.

La seguretat i la llibertat de navegació són qüestions fonamentals per als estats regionals i no regionals. Tant és així que alguns autors afirmen que el transport d'energia a través del mar de la Xina Meridional és actualment més important que els recursos energètics de les seves aigües.¹⁴⁷ Com veurem més endavant, la urgència d'algunes d'aquestes qüestions fa que la gestió conjunta, en espera d'una resolució del conflicte, sigui avui més necessària que fa deu anys. D'altra banda, mantenir l' statu quo sense una resolució de conjunt incrementaria el risc de confrontació a mesura que el volum de les activitats militars i comercials augmentessin a l'àrea.¹⁴⁸ Cal arribar a un acord regional per al sistema en conjunt, però encara més per als estats i els territoris de la regió, perquè, d'una altra manera, és probable que augmenti la tendència que ja es manifesta avui de la interferència extraregional per part de la superpotència nord-americana.¹⁴⁹ El mar de la Xina Meridional és vital per als Estats Units, perquè és la ruta més curta entre l'oceà Índic i el Pacífic i és essencial per al trànsit dels navilis nord-americans, comercials i militars. Tot i que encara és aviat per saber de quina manera el nou president dels Estats Units, Barack Obama, reorientarà l'estratègia de la "guerra contra el terrorisme global" propugnada pel seu predecessor, és probable que en el cas que no es trobi una solució regional, almenys en una primera fase de la nova Administració, continuïn les iniciatives unilaterals per combatre el terrorisme. Fins ara, aquestes han suposat, entre altres intrusions, la presència d'autoritats nord-americanes als ports dels països de la zona destinades exclusivament a protegir els navilis amb destinació als Estats Units.¹⁵⁰

B1.3. ACTORS PRINCIPALS I REIVINDICACIONS TERRITORIALS

Com hem indicat els estats i els territoris riberencs que reclamen totalment o parcialment les illes del mar de la Xina Meridional o part de les aigües són sis: Brunei, la Xina, les Filipines, Malàisia, Taiwan i el Vietnam. Les reclamacions més ambicioses són les de la Xina, que inclouen la totalitat dels territoris del mar de la Xina Meridional: les illes Spratly (*Nasha* en xinès); les Paracel (*Xisha* en xinès), que inclouen com a part de la província l'illa de Hainan; les illes Dongsha, i Zongsha Qundao. Les reivindicacions xineses, igual com les vietnamites, es basen en raons històriques. En el cas xinès, la presència naval a la zona està molt ben docu-

¹⁴⁷ ROSENBERG, D., "Dire Straits...", *Op. cit.*

¹⁴⁸ Hull feia una afirmació similar ja el 1996, quan algunes de les tendències actuals eren tan sols incipients. Vegeu HULL, R. E., "The South China Sea: Future Source of Prosperity or Conflict in South East Asia?", *Strategic Forum*, núm. 60, febrer de 1996, http://www.ndu.edu/inss/strforum/SF_60/forum60.html.

¹⁴⁹ En una visita recent al sud-est asiàtic, Donald Rumsfeld insistia el Govern tailandès perquè millorés la seguretat marítima a l'estret de Malacca juntament amb Indonèsia i Singapur. "Recent Attacks Prompt International Pressure to Secure Malacca Straits", *JINSA Online*, 15 de juliol de 2005, <http://www.jinsa.or/articles/print.html/documentid/3054>.

¹⁵⁰ Entre 2002 i 2004, els Estats Units van iniciar a la regió tres grans iniciatives unilaterals, la Container Security Initiative, la Proliferation Security Initiative i la Regional Maritime Security Initiative.

mentada. Existeixen textos històrics que es refereixen a les expedicions navals de la dinastia Han el segle II, de la Sung el XII, de la Ming el XV i de la Qing el XVII, i a l'activitat dels pescadors xinesos pescant a les aigües del mar de la Xina Meridional. Resulta més difícil demostrar l'ocupació de les illes, condició necessària per al reconeixement jurídic de la seva sobirania. Les autoritats xineses intenten basar els seus arguments en el descobriment de restes arqueològiques de dubtosa veracitat. Els segles XIX i XX la Xina va reafirmar la seva sobirania sobre les Spratly i les Paracel, que durant la Segona Guerra Mundial van ser ocupades pel Japó. Des de 1947 la Xina les inclou als seus mapes territorials,¹⁵¹ i actualment ocupa vuit de les illes Spratly i totes les Paracel.

Les reclamacions de Taiwan són similars a les de la Xina i es basen en els mateixos principis. Malgrat el contenciós que les separa, totes dues parts s'han donat suport mútuament al llarg de la història pel que fa a aquest conflicte. Així, Taiwan ocupa l'illa d'Itu Aba, la més gran de l'arxipèlag de les Spratly, des de fa dues dècades, així com les illes Dongsha, i la Xina sempre ha tolerat aquesta ocupació. El raonament de la Xina és que Taiwan és una "província rebel" que malgrat la seva rebel·lia forma part de la Xina i, per tant, una vegada culminada la inevitable reunificació, els territoris sota la sobirania de Taiwan passaran automàticament a la de la Xina. És una qüestió de temps, per la qual cosa no cal obrir un altre front diplomàtic i encara menys militar. D'altra banda, el ministre de Defensa de Taiwan va oferir suport a la Xina el 1998, durant la batalla contra el Vietnam,¹⁵² interpretant que la causa de la Xina era en el fons la seva pròpia causa. Avui dia, com veurem més endavant, hi ha indicis de coordinació de totes dues posicions en les reunions del grup de treball informal dirigit per Indonèsia.

El Vietnam reclama, sobre la base de raons històriques i del principi de la plataforma continental, la sobirania sobre la totalitat de l'arxipèlag de les Spratly (*Truong Sa* en vietnamita), la seva plataforma continental i una àrea bastant extensa, però mal delimitada, del mar de la Xina Meridional. Igual com la Xina, recorre a indicis arqueològics –igualment dubtosos– per donar suport a les seves reivindicacions. També reclama les Paracel (*Hoang Sa* en vietnamita), que ocupava abans que, el 1974, la Xina les hi arrabassés. Actualment ocupa una vintena d'illes i esculls de les Spratly.

Les Filipines només participen en el conflicte multilateral de les Spratly i reclamen, sobre la base dels principis de proximitat i de descobriment, el 1956, la sobirania sobre les illes de Kalayaan (Freedomland). Les Filipines, que les reivindiquen oficialment des de 1971, argumenten que aquestes illes no són part de l'arxipèlag de les Spratly i que mai no havien pertangut a ningú quan van començar a demanar-les. El 1972 les va declarar part de la

¹⁵¹ El 1947 la Xina va elaborar el mapa de situació de les illes del mar de la Xina Meridional (*Nanhai zhudao weizhi tu*), en el qual nou línies discontinues delimitaven els territoris al mar de la Xina Meridional, dins d'aquest perímetre s'inclouen les illes Dongsha, les Paracel, les Spratly i el Zongsha Qundao). La "línia de nou punts" és una línia arbitrària que no té coordenades precises ni s'ha traçat a partir del territori terrestre o de les línies de base. La Xina reclama els territoris però no la totalitat de les aigües dins del perímetre dibuixat per la "línia de nou punts". Vegeu LI JINMING, LIDEXIA, "The Dotted Line on the Chinese Map of the South China Sea: A note", *Ocean Development & International Law*, vol. 34, 2003, p. 287-295.

¹⁵² Vegeu ROY, D. *China's Foreign Relations*, Lanham/Nova York/Londres, Rowman & Littlefield Publishers, 1998, p. 185.

província de Palawan i les va ocupar. Malgrat que les seves coordenades són més precises que les xineses, no estan mesurades des de punts terrestres, sinó sobre punts fixos del mar que semblen haver estat escollits arbitràriament.¹⁵³ En la reclamació total, la Xina inclou els camps de gas natural de Malampaya i Camago, explotats per les Filipines, tot i que mai no s'ha oposat a les activitats d'explotació d'aquests.

Malàisia, també implicada en el conflicte de les Spratly, basa les seves reivindicacions en el principi de la plataforma continental de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar de 1982 (d'ara endavant, CNUDM) i defineix les seves coordenades amb precisió. Els camps de gas natural a les costes de Sarawak són reclamats per la Xina, que tampoc en aquest cas no s'ha oposat al seu desenvolupament. Malàisia ocupa tres illes d'aquestes. Les reivindicacions de Brunei, sisena part del conflicte multilateral, es basen en la delimitació de la zona econòmica exclusiva (ZEE) d'acord amb la CNUDM, encara que les línies fronteres estan simplement traçades en perpendicular des dels dos punts extrems de les costes. A la ZEE, definida el 1984, s'hi inclou el Louisa Reef.¹⁵⁴

B1.4. EVOLUCIÓ DEL CONFLICTE

En l'evolució del conflicte podem observar algunes tendències generals: la primera és el predomini de les accions unilaterals de les parts; la segona és la coexistència d'una posició reivindicativa xinesa molt ambiciosa, reflectida en una política declaratòria molt dura, amb una inacció política condescendent amb les accions d'algunes de les parts (no amb les del Vietnam, amb qui s'enfronta en molts altres temes); la tercera és la inhibició de l'organització regional per excel·lència, l'ASEAN, malgrat que quatre dels seus membres són part del conflicte. Només a partir dels anys noranta s'observa una implicació reactiva en el conflicte per part de l'organització, i finalment, la quarta, és la inclusió de la Xina i el Vietnam en les vies negociadores multilaterals, també en aquesta dècada.

Sobre les accions unilaterals es poden fer dues generalitzacions: la primera és que els nombrosos incidents entre les parts no han donat lloc a conflictes armats, llevat de dues excepcions (i van ser conflictes de baixa intensitat); la segona és que pràcticament tots els incidents han estat bilaterals. Finalment, quant als actors podem destacar que la Xina i les Filipines han estat els que més incidents han protagonitzat –vegeu el quadre 3–, seguits del Vietnam tant en l'àmbit militar com en el de les disputes polítiques i diplomàtiques per les perforacions i exploracions, així com per qüestions pesqueres.

En el conflicte contemporani es poden establir quatre etapes:

Primera: etapa de les reivindicacions latents (des del final de la Segona Guerra Mundial fins als anys setanta). Encara que ja hi havia reclamacions històriques sobre aquests territo-

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ El juliol de 2002 un nou descobriment petrolífer a 100 milles de la costa de Sabah, a l'illa de Borneo, va reactivar la disputa entre Malàisia i Brunei sobre la delimitació de la jurisdicció marítima (encara que no sigui pròpiament una disputa pels territoris del mar de la Xina Meridional).

ris, la qüestió de la sobirania sobre les illes del mar de la Xina Meridional va romandre pràcticament ignorada fins als anys setanta, moment en què “es va despertar” a causa de la crisi energètica. Va ser aleshores quan les companyies multinacionals van començar a interessar-s’hi com a objecte de noves prospeccions necessàries per diversificar l’oferta davant de la inestabilitat dels preus del petroli del Golf i, en paral·lel, quan els estats i territoris riberencs van adquirir consciència del seu valor econòmic.

Segona: etapa d’intensificació del conflicte (1973-1988). Un punt d’inflexió clau en aquesta etapa va tenir lloc el 1982, data de la conclusió de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar (CNUDM). Si la crisi energètica va despertar les ambicions territorials adormides dels estats riberencs, la CNUDM les va estimular en establir estàndards de delimitació dels límits jurisdiccionals per a l’explotació de recursos. Durant els anys vuitanta va prevaler la dinàmica conflictiva en les relacions entre les parts i hi va haver una intensa activitat d’ocupació i posicionament al mar de la Xina Meridional. Es va disparar una frenètica carrera per ocupar de facto les illes disputades: totes les parts, excepte Brunei, van construir fortificacions, instal·lacions, fites o estructures en gran part submergides sobre les diferents illes, illots, bancs de sorra i esculls. També van desplaçar alguns destacaments militars a les illes que van aconseguir ocupar. L’ocupació es va dur a terme aleatòriament, sense cap patró de conducta clar per cap de les parts. Aquestes activitats es van acompanyar de l’ús de la força en nombroses ocasions: escaramusses, tiroteigs, abordatges i detencions de vaixells pesquers. Alguns d’aquests enfrontaments van provocar víctimes, però, llevat de dues ocasions excepcionals, no van derivar en conflictes armats. El 1974 la Xina va envair les illes Paracel, fins llavors sota sobirania vietnamita. El 1988 l’enfrontament entre navilis xinesos i vietnamites al Fierry Cross Reef, pertanyent al conjunt de les Spratly, va acabar amb l’enfonsament de diversos vaixells vietnamites i la mort de setanta mariners.

Tercera: etapa d’inici de la gestió multilateral del conflicte (1988-1995). En aquesta etapa la persistència de la dinàmica conflictiva de l’etapa anterior va provocar una reacció cooperativa.¹⁵⁵ El gir es va operar a partir de la crisi de 1988, moment en què es van adoptar per primera vegada mesures multilaterals de gestió del conflicte, es van posar en funcionament els mecanismes no oficials –de què ens ocuparem més endavant– i es van iniciar les discussions sobre els desenvolupaments conjunts. Encara que alguns autors afirmen que aquests han estat un fracàs a la pràctica, n’admeten l’èxit com a mecanismes creadors de confiança, amb evidents repercussions sobre la reducció de la tensió en el conflicte.¹⁵⁶

Aquesta etapa va coincidir amb el final la Guerra Freda en el sistema internacional i amb el final de la guerra d’Indoxina. La resolució del conflicte cambodjà el 1990 va semblar crear un

¹⁵⁵ Tot i que alguns autors afirmen que l’etapa dels noranta es caracteritza per un increment dels enfrontaments, són més els autors que destaquen la introducció de la dinàmica cooperativa i la desescalada del conflicte. EMERS, R., “The De-escalation of the Spratly Dispute in Sino-Southeast Asian Relations”, *Working Paper* núm. 129. S. Rajaratnam School of International Studies, Singapur, juny 2007.

¹⁵⁶ SWANSTRÖM, N., “Conflict Management and Negotiations in the South China Sea: The ASEAN Way?”, a SNIDAL, K. (comp.), *Perspectives on the Conflict in South China Sea, Workshop Proceedings*, Oslo, Center for Development and the Environment, Universitat d’Oslo, abril de 1999.

Quadre 3: Enfrontaments militars i no militars al mar de la Xina Meridional des de 1970

Any	Estat	Acció militar
1974	Xina, Vietnam	La Xina va prendre les illes Paracel al Vietnam, amb 18 soldats morts en enfrontaments en una de les illes.
1988	Xina, Vietnam	Vaixells xinesos i vietnamites es van enfrontar al Johnson Reef (illes Spratly). Es van enfonsar diversos vaixells vietnamites i van morir-hi més de 70 mariners.
1992	Xina, Vietnam	El Vietnam va acusar la Xina d’haver desplegat tropes al Da Luc Reed. La Xina va capturar gairebé 20 vaixells de càrrega vietnamites que transportaven mercaderies des de Hong Kong entre el juny i el setembre.
1994	Xina, Vietnam	La Xina i el Vietnam van mantenir diversos enfrontaments navals dins de les aigües territorials reconegudes internacionalment del Vietnam, en relació amb les exploracions petrolíferes de Tu Chinh – blocs 133, 134 i 135. La Xina reclama aquesta àrea com a part del bloc Wan’ Bei (WAB-21).
1995	Xina, Filipines	La Xina va ocupar el Mischief Reef, reclamat per les Filipines. L’exèrcit filipí va expulsar els ocupants xinesos el març i va destruir les marques de delimitació xineses.
1995	Taiwan, Vietnam	L’artilleria taiwanesa va disparar a un vaixell de subministraments vietnamita.
1996	Xina, Filipines	El gener, navilis xinesos van mantenir un enfrontament de 90 minuts amb un canoner de la marina filipina a prop de l’illa de Capone, a poca distància de la costa occidental de Luzon, al nord de Manila.
1997	Xina, Filipines	La marina filipina va ordenar a una llanxa ràpida i dos vaixells de pescadors xinesos que abandonessin Scarborough Shoal l’abril. Posteriorment, la marina filipina va treure les marques de delimitació xineses i va hissar la seva bandera. La Xina va enviar tres vaixells de guerra a vigilar les illes de Panat i Kota, ocupades per les Filipines.
1998	Filipines, Vietnam	El gener, soldats vietnamites van disparar a un vaixell pesquer filipí a prop del Tinent (Pigeon) Reef.
1999	Xina, Filipines	El maig, un vaixell pesquer xinès es va enfonsar en col·lidir contra un vaixell de guerra filipí. El juliol, un altre pesquer xinès es va enfonsar en les mateixes condicions.
1999	Xina, Filipines	El maig, vaixells de guerra xinesos van ser acusats d’atacar un vaixell de la marina filipina després que aquest s’encallés a prop de les Spratly.
1999	Filipines, Vietnam	L’octubre, tropes vietnamites van obrir foc contra un avió de reconeixement de les forces aèries filipines a les Spratly.
1999	Malàisia, Filipines	L’octubre, fonts de la defensa filipina van informar que dos avions de combat malais i dos avions de reconeixement de la força aèria filipina gairebé entaulen combat sobre un escull de les illes Spratly ocupat per Malàisia. El ministre de Defensa malai va afirmar que no es va tractar d’un enfrontament.
2000	Xina, Filipines	El maig, tropes filipines van obrir foc contra pescadors xinesos, amb el resultat d’una persona morta i set d’arrestades.
2001	Xina, Filipines	En els tres primers mesos, la marina filipina va abordar 14 vaixells pesquers amb bandera xinesa, els va confiscar la captura i els va expulsar de territoris disputats a les Spratly.
2001	Xina, Filipines	El març, les Filipines van enviar un canoner a Scarborough Shoal per “protegir-se de qualsevol intent de la Xina d’erigir estructures a la roca”.
2002	Filipines, Vietnam	L’agost, tropes vietnamites van llançar trets d’advertència contra avions militars de reconeixement filipins que feien voltes al voltant de les Spratly.

Font: Energy Information Administration (Department of Energy, USA) www.iea.doe.gov

escenari més favorable a la cooperació. Aquest clima més propici es va alternar amb dues accions unilaterals xineses, que van fer augmentar la tensió i van acabar urgint la cooperació: la publicació, el febrer de 1992, de la Llei xinesa del mar territorial i la zona contigua, en la qual s'insistia en la reclamació sobre les Paracel i les Spratly, i la concessió d'una llicència a la Cretone Oil Company per dur a terme exploracions en una àrea allunyada de la Xina i de les Spratly. La consternació produïda per aquests fets va acabar amb la inhibició de l'ASEAN, que va fer un gir copernicà cap a una política més compromesa, però també reactiva, respecte al conflicte del mar de la Xina Meridional. Una altra acció que va provocar una nova crisi es va produir el febrer de 1995, quan les Filipines van descobrir l'ocupació xinesa del Mischief Reef, com a resposta a la concessió filipina d'una exploració petrolífera a la zona. L'incident va ser simbòlicament important, ja que era la primera vegada que la Xina ocupava un territori reclamat per un país de l'ASEAN. Podia haver influït en l'atreviment de la decisió xinesa la retirada de la presència militar nord-americana de les Filipines, element abans dissuasiu. En aquest cas la reacció de l'ASEAN va ser més ràpida i efectiva.

Quarta etapa: etapa d'intensificació de la gestió multilateral (1995-actualitat). L'incident del Mischief Reef va iniciar un procés nou de negociacions multilaterals que culminaria el 2002 amb la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional. L'etapa es caracteritza, a més, per dos canvis generals en la conducta dels actors regionals i extraregionals del conflicte, tots dos relacionats amb la reconfiguració geopolítica de l'Àsia oriental i amb la integració plena de la Xina en el sistema internacional: en primer lloc, la participació xinesa en els mecanismes multilaterals de gestió i, en segon lloc, més implicació regional de potències extraregionals. El 1996 es va produir també la ratificació xinesa de la CNUDM, que es va interpretar com a signe de bona voluntat i de suport a la via cooperativa.

Però el moviment pendular que ha caracteritzat aquest conflicte ha continuat també durant aquesta etapa, i en els últims anys han persistit els incidents, que en ocasions han implicat l'ús de la força sense donar lloc a conflictes armats.¹⁵⁷ Quantitativament, aquestes accions conflictives no van ser més significatives que les accions cooperatives que es van desenvolupar en paral·lel (iniciatives diplomàtiques de cooperació, projectes comuns d'exploració, etc.). En cap cas no van ser greus. Per contribuir a l'equilibri del pèndol, el 2005 la Xina i les Filipines van iniciar relacions cooperatives en l'àmbit militar: les Filipines van enviar observadors militars als exercicis navals que la Xina va fer a la tardor de 2005. Aquest gest és especialment significatiu, perquè el Govern filipí és conscient que pot despertar recels al seu aliat nord-americà.

¹⁵⁷ Pràcticament tots els incidents que han tingut lloc al llarg del conflicte han estat bilaterals. Els actors que més incidents han protagonitzat han estat la Xina i el Vietnam, tant en l'àmbit militar com en el de les disputes per les perforacions i les exploracions. La tipologia d'incidentes és molt variada: activitats pesqueres no autoritzades, captura de vaixells i detencions de pescadors en aigües disputades, exercicis navals, atacs armats a vaixells i aeronaus, desplegament de tropes, construccions unilaterals (unitats administratives, petits aeroports), incidents diplomàtics (notes de protesta, acusacions), organització unilateral d'activitats turístiques en territori disputat, etc. Per a una visió detallada i analítica d'aquestes actuacions entre el 2000 i 2002, vegeu SONG, Y. H., "The Overall Situation in the South China Sea in the New Millenium: Before and After the September 11 Terrorist Attacks", *Ocean Development & International Law*, vol. 34, 2003, p. 229-277 (p. 239-245). Per al seguiment posterior, podeu consultar: <http://daily-news.muji.com/cc/english/11388.shtml> i <http://lateline.muji.net>

D'altra banda, hi ha altres indicis d'un augment de la dinàmica cooperativa: des de la signatura d'un acord tripartit el 2005, les companyies petrolieres nacionals de la Xina, les Filipines i el Vietnam (China National Offshore Oil Corporation –CNOOC–, Philippine National Oil Company i PetroVietnam) han treballat conjuntament en les exploracions sísmiques en una àrea d'aproximadament 143.000 km², que inclou les illes Spratly. Els costos del projecte (15 milions de dòlars dels EUA) han estat compartits entre les tres companyies nacionals. Destaca, a més, perquè no hi ha cap precedent, l'alt nivell d'informació compartida entre aquestes companyies. L'abril de 2007 tres companyies xineses (CNOOC, China Petroleum & Chemical Corporation i China National Petroleum Corporation) van anunciar que al començament de 2008 iniciarien perforacions exploratòries a les aigües de les Spratly.¹⁵⁸ Aquest acord tripartit va ser altament simbòlic perquè va superar els anteriors esquemes bilaterals i els acords amb companyies extraregionals.

En definitiva, en el moment actual, fins i tot sense resoldre's, el conflicte ha perdut virulència i hi ha més indicis de cooperació. Hi pot haver contribuït, després del final de la Guerra Freda, la progressiva presència i implicació d'actors extraregionals al mar de la Xina Meridional, que fins llavors no eren significatius en aquest conflicte.

B1.5. ACTORS EXTRAREGIONALS I FACTORS POTENCIADORS DE LA DINÀMICA COOPERATIVA

El final de la Guerra Freda a l'Àsia és, sens dubte, un factor clau en l'adopció d'una ruta més cooperativa en el conflicte que ens ocupa. El final de l'ordre bipolar a l'Àsia va alliberar tensions vinculades a la rivalitat entre les superpotències, però també va obrir espais per al reposicionament geopolític d'actors extraregionals importants com l'Índia, el Japó, Rússia i els Estats Units, amb conseqüències indirectes per al conflicte del mar de la Xina Meridional. En els dos primers casos es tracta de països que per primera vegada entren a considerar aquesta àrea com a part de les seves prioritats estratègiques. Els dos segons són casos oposats entre si: d'una banda, Rússia es retira d'aquest escenari i, de l'altra, els Estats Units augmenten la presència i intervenció a la regió.

L'Índia. A principi del segle XXI l'Índia va articular una estratègia naval d'expansió cap al sud el desenvolupament de la qual podria implicar estendre les seves operacions a l'est, cap al mar de la Xina Meridional i el Pacífic Rim; a l'oest, cap al mar Roig i el canal de Suez, vorejant la Mediterrània, i cap al sud, a la riba més meridional de l'oceà Índic i, potencialment, al voltant del cap de Bona Esperança, a l'Atlàntic.¹⁵⁹ Si bé no es tracta de plantejaments dirigits específicament contra cap part del conflicte que ens ocupa, la voluntat india de desenvolupar una política naval més ambiciosa és percebuda com a potencialment amenaçadora per la Xina. A més, en aquesta estratègia naval més ambiciosa s'afegeix la millora substancial de les fredes relacions que han mantingut els Estats Units i l'Índia en els últims quaranta anys, que inclou la represa

¹⁵⁸ *Country Analysis Briefs. South China Sea*, Energy Information Administration, març de 2008.

¹⁵⁹ Aquest pla va ser confirmat pel ministre de Defensa indi, George Fernandes, el setembre de 2000. SONG, Y. H., "Overall Situation in the South China Sea in the New Millenium...", *Op. cit.* p. 230

de la venda d'armes nord-americanes a l'Índia (autoritzada el 2002) i la signatura del recent acord sobre usos pacífics de l'energia (octubre de 2008), i això fa que els motius d'inquietud xinesa augmentin. En paral·lel, l'Índia ha fet moviments polítics per millorar les relacions amb els membres de l'ASEAN, el Japó i la Federació Russa. En aquest sentit, la seva estratègia naval és part d'un projecte de reubicació geopolítica més ampli. La Xina observa amb ressentiment l'acostament de l'Índia als països amb què manté el conflicte del mar de la Xina Meridional i la seva reacció ha anat en la direcció d'intentar reforçar les relacions bilaterals amb l'Índia.

El Japó. A partir de l'any 1997 el Japó ha experimentat dues transformacions que poden repercutir en el conflicte que analitzem: ha reforçat les seves forces d'autodefensa¹⁶⁰ i les ha dotat de capacitat per actuar a llarg abast, alhora que s'ha esforçat a tenir un paper més actiu en la cooperació al voltant de les qüestions de seguretat marítima al mar de la Xina Meridional. Encara que no té cap ambició territorial, per al Japó la llibertat de navegació i la seguretat al mar de la Xina Meridional és vital per a la seva seguretat energètica, ja que gran part del subministrament de petroli li arriba a través de les aigües del mar de la Xina Meridional; d'aquí li sorgeix el desig d'incrementar la capacitat d'intervenció a la zona. L'aprovació el 1999 de la Llei relativa a les mesures per a la preservació de la pau i la seguretat del Japó en cas d'eventualitats a les seves zones circumdants permetria l'extensió de les activitats de les forces d'autodefensa a àrees perifèriques, en les quals s'inclouria el mar de la Xina Meridional.¹⁶¹ El Japó també està fent exercicis militars conjunts amb els països del sud-est asiàtic i de l'Àsia meridional, així com amb els Estats Units i altres països asiàtics.

Rússia. Un tercer actor extraregional els moviments del qual poden tenir repercussions sobre la conducta dels actors del conflicte del mar de la Xina Meridional és Rússia. La Xina havia considerat tradicionalment Rússia una amenaça per l'ús de la base naval vietnamita de Cam Ranh. Aquesta preocupació ha desaparegut, no només per la decisió vietnamita de no prolongar l'arrendament de la base que expirava el 2004, sinó, especialment, per la millora de les relacions sinorusses. La fita en aquest procés de canvi la va suposar la signatura, el 2001, del Tractat de Bon Veinatge i Cooperació Amistosa entre la República Popular de la Xina i la Federació Russa. Una vegada retirades les tropes de la regió, no sembla que Rússia tingui intencions de tornar-hi en un futur immediat, de la qual cosa es pot deduir que no exercirà un paper militar rellevant en la seguretat regional.

Els Estats Units. En l'extrem contrari al de Rússia, els Estats Units han passat d'una política de "neutralitat activa" a una política d'"interès actiu".¹⁶² Aquest gir, que es va iniciar l'any 2000,¹⁶³ es va veure intensificat a partir dels atacs terroristes de l'11 de setembre de 2001. A partir del final

¹⁶⁰ El 1997 es van aprovar les "Noves directrius per a la cooperació Japó-EUA en matèria de seguretat", que van donar lloc, en els anys següents, a les lleis relatives a les eventualitats bèl·liques que han permès modificar l'actuació de les Forces d'Autodefensa. Vegeu MOTOFUMI, A., "The Bush Strategy and Japan's War Contingency Laws" (<http://japanfocus.org/article>). Sobre la redefinició dels objectius i l'increment quantitatiu i qualitatiu de les Forces d'Autodefensa, vegeu JAPAN DEFENSE AGENCY, *Overview of Japan's Defense Policy, 2005* i *Japan Self-Defense Forces, 2005* (disponibles a <http://www.jda.go.jp>).

¹⁶¹ Segons Motofumi, partint de les noves directrius de 1997 i de la llei de 1999, el Japó podria veure's implicat en accions militars en àrees pròximes al mateix país, fins i tot en absència d'un atac armat. *Ibid.*

¹⁶² SONG, Y. H., "Overall Situation in the South China Sea in the New Millenium...", *Op. cit.* p. 236.

¹⁶³ En la setena cimera de l'ASEAN Regional Forum, celebrada el juliol de 2000, els Estats Units van proposar que s'incloués a l'agenda la qüestió del mar de la Xina Meridional.

de la Guerra Freda, després d'un primer moment en què es va plantejar la possibilitat d'una retirada parcial de l'Àsia delegant costos i funcions en altres països aliats, els Estats Units han anat augmentant la seva presència a la zona. Per a aquest país l'emergència de la Xina com a potència regional i, en l'àmbit econòmic, mundial, és un repte. Hi ha hagut una tendència pronunciada, entre cercles governamentals i acadèmics, a enfocar-lo com una amenaça, modulada o intensificada segons les diferents administracions i els diferents moments. Sigui com sigui, els Estats Units han estret les relacions amb els seus aliats tradicionals a fi de garantir-los la seguretat i de demostrar a la Xina la seva voluntat de continuar exercint una influència significativa. Els nombrosos exercicis militars duts a terme al mar de la Xina Meridional en solitari o amb alguns dels països de l'ASEAN (les Filipines, Tailàndia, Singapur) tenen com un dels seus objectius dissuadir la Xina. Aquesta orientació s'ha pronunciat després dels atemptats terroristes de l'11 de setembre, ja que per als Estats Units la regió de l'Àsia oriental ha esdevingut una peça clau per a la contenció del terrorisme islamista. El control de la via marítima del mar de la Xina Meridional és vital per a la seguretat nord-americana per diversos motius, que ja han estat exposats al llarg d'aquest treball, però, actualment, la lluita antiterrorista ha passat a ocupar un lloc central. Les conseqüències d'aquests moviments encara s'han de veure, però, sens dubte, la presència de nous actors i la retirada d'altres serà un element que s'haurà de considerar en els càlculs polítics i estratègics dels països de la regió.

Entre els factors potenciadors dels avenços negociadors del conflicte, en primer lloc, es poden esmentar els que estan vinculats a les transformacions de l'ordre internacional: el final de la Guerra Freda i de l'ordre bipolar i l'augment del terrorisme transnacional.

1) El final de l'ordre bipolar va obrir noves possibilitats negociadores i cooperatives entre actors abans separats per la cotilla ideològica de la Guerra Freda alhora que va augmentar, tant en els actors regionals com en els extraregionals, el sentiment de necessitat de resituarse tan aviat com es pogués i com més bé millor al nou escenari mundial i regional. Com que es van fer possibles unes aliances que abans eren impensables, van augmentar els temors d'alguns actors i això els va fer adoptar posicions més cooperatives per minimitzar els costos de la seguretat.

2) Els atemptats islamistes de l'11 de setembre i els que els van seguir en altres llocs del planeta van crear un escenari d'inseguretat global que, en el cas de l'Àsia oriental, va implicar més presència dels Estats Units a la regió per tal d'iniciar, també des d'allà, la "guerra contra el terror" i intentar interceptar les connexions d'al-Qaida amb grups islamistes regionals com Abu Sayyaf i la Gamaa Islamiya.

En segon lloc, hi ha una sèrie de factors que provenen de l'ordre regional:

3) Directament relacionat amb l'acabament de la Guerra Freda, el final del conflicte de Cambodja ha permès que l'agenda de seguretat regional, que fins llavors estava dominada per aquest conflicte, es pogués centrar en la disputa del mar de la Xina Meridional.¹⁶⁴

¹⁶⁴ HYER, E., "The South China Sea Disputes: Implications of China's earlier Territorial Settlements", *Pacific Affairs*, vol. 68, núm. 1, primavera 1995, p. 34-54.

4) La creixent interdependència del sud-est asiàtic i l'augment de la influència política i econòmica de l'ASEAN.¹⁶⁵

5) La consolidació com a potència econòmica i els canvis interns de la Xina. La consolidació de la Xina com a potència econòmica mundial l'obliga a ser prudent en la gestió dels seus conflictes a fi que no interfereixin en la dinàmica econòmica expansiva. La gran obertura al món i la gran implicació regional d'aquest país, imprescindibles per als seus objectius econòmics, aconsellen una actitud dialogant que repercuteix positivament en el conflicte del mar de la Xina Meridional.

6) El canvi de percepció dels estats del sud-est asiàtic respecte a l'amenaça xinesa que deriva del gir d'aquest país des d'una política revisionista a una política pro-statu quo. Des de 1995 la política exterior xinesa s'ha caracteritzat per l'autocontrol i l'acomodació.¹⁶⁶ La Xina, a més, ha mostrat proves clares d'aquest canvi de to polític: participa en els mecanismes multilaterals de gestió del conflicte, ha impulsat els mecanismes de desenvolupament conjunts i, des de 2003, és el primer país extra-ASEAN que ha signat el Tractat d'Amistat i Cooperació. En aquest sentit la Xina continua essent fidel al lema clàssic de la política exterior xinesa ("rigidesa en els principis, flexibilitat en l'aplicació"), ja que mentre verbalment continua proclamant la predisposició a utilitzar la força per defensar les seves reivindicacions territorials, alhora mostra signes evidents de bandejar la qüestió de la sobirania i sembla considerar l'establiment d'un règim de desenvolupament conjunt.

Un altre element important en aquest canvi de percepció és la debilitat del poder naval xinès més enllà de les seves aigües territorials. Encara que la construcció de la flota meridional –lenta i gradual– preocupa especialment el Vietnam i les Filipines, en realitat la Xina no ha augmentat significativament la capacitat de projecció naval.

7) La inclusió del Vietnam a l'ASEAN. El fet que el Vietnam en sigui membre ha transformat la disputa en una qüestió multilateral tractada en l'àmbit de les relacions ASEAN-la Xina. El Vietnam i les Filipines, els dos països que juntament amb la Xina han protagonitzat molts dels enfrontaments en la disputa, han estat dinamitzadors actius de les negociacions per elaborar el codi de conducta que hem esmentat.

D'altra banda, la incorporació del Vietnam a l'ASEAN ha impulsat la Xina a millorar les seves relacions bilaterals en un intent d'evitar l'"aseanització" del Vietnam i de quedar-se al marge d'un ordre regional emergent al sud-est asiàtic.¹⁶⁷

8) La reducció en els últims anys del caràcter nacionalista de les reivindicacions de la Xina i el Vietnam, que convertia la qüestió en un tema de política interna associat al prestigi i l'orgull nacional i n'impedia la flexibilitat negociadora.¹⁶⁸ Això no significa que el discurs nacionalista hagi desaparegut del tot, ja que continua tenint un paper fonamental en les reclamacions de sobirania, però ha deixat de ser extrem, a fi que possibles concessions no tinguin un cost polític intern ni puguin ser interpretades regionalment en clau de debilitat.

¹⁶⁵ HUTCHINSON, J. R., "The South China Sea: Confusion in Complexity", *Critique*, primavera 2004, p. 103-125.

¹⁶⁶ EMMERS, R., *Op. cit.* p. 13

¹⁶⁷ HYER, *Op. cit.* p. 51.

¹⁶⁸ *Ibid.*, p. 16.

B2. EL CONFLICTE DEL MAR DE LA XINA ORIENTAL

B2.1. ASPECTES GENERALS

El mar de la Xina Oriental és una subregió marítima de l'Àsia oriental que, igual com el mar del Sud, té un caràcter semitancat i s'integra a l'oceà Pacífic. Parcialment assetjat per la República Popular de la Xina, el Japó, Corea del Sud i Taiwan, el mar té una extensió aproximada d'1.243.000 km² i comprèn diversos esculls, atols i illots submergits que, en total, amb prou feines superen els 10 km². El conjunt més destacat el formen les que els japonesos denominen illes Senkaku, també conegudes com Diaoyu a la República Popular de la Xina o Diaoyutai a Taiwan.¹⁶⁹ Les vuit illes estan situades a la zona meridional del mar, en un espai enquadrat entre les línies de latitud 25°40'N i 26°00'N i les línies de longitud 123°25'E i 124°45'E. En termes de distància, les illes es troben a uns 200 quilòmetres al nord-est de Taiwan, a uns 300 quilòmetres a l'oest de la prefectura japonesa d'Okinawa i a uns 400 quilòmetres a l'est de les costes de la República Popular de la Xina. Totes vuit ocupen, a més, una extensió geogràfica agregada de 6,3 km² i assolixen el punt més elevat, 383 metres sobre el nivell del mar, a l'illa Uotsuri, o Diaoyu.¹⁷⁰

El que es coneix com el conflicte del mar de la Xina Oriental comprèn, en realitat, dues disputes diferents: una de relativa a la sobirania de les illes Senkaku, Diaoyu o Diaoyutai i una altra, més recent, referent a la delimitació marítima d'aquesta subregió. Les dues disputes estan inextricablement lligades perquè totes dues enclouen un enfrontament pels recursos naturals i energètics del mar de la Xina Oriental i, de manera molt més concreta, perquè alguns dels actors implicats empenen una presumpta sobirania sobre les illes per reforçar els arguments a favor de fixar la línia de delimitació marítima en unes determinades coordenades. Com veurem més endavant, tanmateix, la disputa al voltant de la sobirania de les illes té més complexitat i ocupa una posició més destacada en les agendes dels actors principals en conflicte, és a dir, la República Popular de la Xina, el Japó i Taiwan.

¹⁶⁹ El conjunt de les illes Senkaku, Diaoyu o Diaoyutai comprèn vuit illes de petites dimensions, que en la transcripció Pinyin són conegudes com a: Diaoyu, amb una extensió aproximada de 4,3 km²; Bei Xiaodao, Nan Xiaodao, Feilai Dao, Danan Xiaodao/Chong Nanyan, Dabei Xiaodao/Chong Beiyan, Huangwei Dao i Chiwei Dao.

¹⁷⁰ SUGANUMA, U., *Sovereign Rights and Territorial Space in Sino-Japanese Relations: Irredentism and the Diaoyu/Senkaku Islands*, Honolulu, University of Hawaii Press, 2000, p. 11 i 12; ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, *Country Analysis Brief: East China Sea*, març de 2008, disponible a www.eia.doe.gov (última consulta: 8 de febrer de 2009).

B2.2. IMPORTÀNCIA GEOPOLÍTICA I GEOECONÒMICA DEL MAR DE LA XINA ORIENTAL

Com passa en el conflicte del mar de la Xina Meridional, les disputes que envolten el mar de l'est de la Xina s'han vist alimentades per diversos factors geoeconòmics, geopolítics i geoestratègics en les últimes dècades. Durant segles, les poblacions pesqueres de la República Popular de la Xina, el Japó i, sobretot, Taiwan pescaven a les aigües d'aquest mar per obtenir aliments i altres matèries primeres naturals per a la fabricació de productes derivats. Aquesta explotació compartida va donar lloc a alguns enfrontaments puntuals entre pesquers, però en general el to de les relacions entre si va ser de cordialitat fins ben entrat el segle xx. A aquesta cordialitat va contribuir també l'escàs valor intrínsec de les illes Senkaku: mai no s'hi han fixat assentaments humans, quasi no hi ha terra habitable, la vegetació es limita a diverses palmeres, algunes figures de moro i diversos arbusts, i només a l'illa més grossa es pot trobar aigua potable.¹⁷¹

Aquesta situació va canviar radicalment el 1969 amb la publicació d'un informe de la Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a l'Àsia i l'Extrem Orient (UNECAFE), que suggeria la possible existència de recursos hidrocarburs importants a sota de les aigües del mar de la Xina Oriental i, en particular, a sota i al voltant de les illes Senkaku.¹⁷² Des de llavors els governs de la República Popular de la Xina, Taiwan i el Japó van començar a interessar-se seriosament pels drets de propietat d'aquestes illes i de l'espai limítrof, i la coincidència de les seves pretensions va motivar un conflicte de complexa resolució sobre el qual incideixen diferents factors: interessos econòmics associats als recursos energètics i marins que coexisteixen al mar de la Xina Oriental, consideracions geopolítiques i geoestratègiques, motivacions de contingut simbòlic lligades a sentiments nacionalistes.

Des de la perspectiva dels interessos econòmics, en primer lloc, la possible riquesa del mar en petroli i gas natural s'uneix a les creixents necessitats energètiques dels actors limítrofs. Si bé no existeixen prospeccions concloents, els informes elaborats per diferents companyies xineses i japoneses han tendit a confirmar les conclusions de la UNECAFE. El 1970, un estudi nipó va xifrar en 0,2 trilions de metres cúbics el volum de les reserves de gas natural al mar de la Xina Oriental. Una estimació posterior del Ministeri d'Economia, Comerç i Indústria japonès, feta el 1994, va corregir aquesta dada a l'alça situant el volum de les reserves de petroli i gas natural a la zona nipona d'aquest mar en 500 milions de quilolitres. Més generós encara va ser el resultat d'un altre estudi dut a terme el 2005 per companyies xineses, les quals van fixar entre 5 i 6 trilions de metres cúbics el volum de les reserves de gas de tot el mar.¹⁷³ Els informes elaborats per altres companyies no asiàtiques també apunten la riquesa en petroli del mar de la Xina Oriental, que estimen en uns 100 bilions de barrils.¹⁷⁴ Les autoritats nipones

¹⁷¹ SUGANUMA, U., *Op. cit.* 2000, p. 12.

¹⁷² Una còpia d'aquest informe s'inclou a l'obra col·lectiva d'EMERY, K. O. *et al.* "Geological Structure and Some Water Characteristics of the East China Sea and the Yellow Sea", *UNECAFE/CCOP Technical Bulletin*, núm. 2, 1969, p. 3-43.

¹⁷³ Com a il·lustració comparativa, els Estats Units tenen unes reserves probables de gas de 3,3 trilions de metres cúbics, i les de l'Àrabia Saudita ascendeixen a 0,6 trilions de metres cúbics. DRIFTE, R., "Japanese-Chinese territorial disputes in the East China Sea – between military confrontation and economic cooperation", *Working Paper, Asia Research Centre*, Londres, London School of Economics and Political Science, 2008.

¹⁷⁴ Les reserves de petroli de l'Àrabia Saudita arriben als 261,7 bilions de barrils, i les nord-americanes s'estimen al voltant dels 22 bilions de barrils.

són una mica més optimistes amb relació a les reserves de petroli i parlen de l'existència d'un volum de 94,5 bilions de barrils només en les proximitats de les illes Senkaku.¹⁷⁵

Aquestes xifres agafen més rellevància si es consideren les necessitats energètiques del Japó i la República Popular de la Xina. Malgrat haver reduït la dependència energètica de l'Orient Mitjà des dels anys setanta, el Japó destina més de 25 bilions de dòlars cada any a les importacions de petroli i continua sent el tercer consumidor mundial de petroli, només per darrere dels Estats Units i la Xina. A més, amb un volum del 40% respecte del total d'importacions, és el màxim importador mundial de gas natural líquat. La Xina, per la seva part, es va convertir el 2003 en el segon consumidor mundial de petroli i, si bé actualment el seu consum de gas amb prou feines constitueix un 3% del consum energètic total, aquest ha experimentat un important creixement en els últims anys com a conseqüència de la política nacional encaminada a reduir el consum de carbó, més contaminant i nociu per al medi ambient. Així, des de 2007 el Govern de Pequín va començar a importar gas natural líquat.¹⁷⁶ Com hem observat anteriorment, en analitzar el conflicte del mar de la Xina Meridional, la previsió és que aquestes necessitats, lluny de disminuir, augmentin considerablement en les dècades vinents.

D'altra banda, el mar de la Xina Oriental acull un ric ecosistema marí, en el qual, malgrat la creixent explotació humana des de mitjan dècada dels cinquanta, encara hi ha una reserva pesquera notable. A tall d'il·lustració, l'any 2000 les captures de pesca en aquesta subregió marítima van assolir els 3,8 milions de tones, un 4% del volum mundial (94,8 milions de tones).¹⁷⁷ Bona part d'aquestes captures es va fer al voltant de les illes Senkaku, característica que precisament expressen les denominacions Diaoyu i Diaoyutai (literalment, "plataforma pesquera"). En termes econòmics, aquest volum de pesca es converteix en importants ingressos per a les poblacions costaneres de Taiwan, de la prefectura nipona d'Okinawa, de Xangai i les províncies xineses de Fujian, Zhejiang i Jiangsu. Aquests territoris també són els beneficiaris principals d'activitats industrials que, com l'ús de recursos marins per a l'elaboració de productes farmacèutics i cosmètics, han incrementat la rendibilitat i han guanyat pes en les economies nacionals al llarg de l'última dècada.

En segon lloc, les consideracions geopolítiques i geoestratègiques també tenen un paper destacat en les disputes del mar de la Xina Oriental. D'una banda, els governs de la República Popular de la Xina i el Japó analitzen aquestes disputes en el marc més ampli dels conflictes territorials respectius i, en conseqüència, temen que qualsevol cessió referent a la sobirania de les illes Senkaku o la delimitació del mar de la Xina Oriental pugui desembocar en una pèrdua de legitimitat davant dels seus conciutadans o en una relaxació de les seves reivindicacions territorials davant d'altres actors. De l'altra, les illes es troben relativament a prop de les costes de

¹⁷⁵ DRIFTE, R., *Op. cit.* 2008; ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, *Op. cit.* 2008; HARRISON, S. S., "Seabed petroleum in Northeast Asia: Conflict or Cooperation?", *Asia Program*, Washington, DC, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2005.

¹⁷⁶ DRIFTE, R., *Op. cit.* 2008; SUGANUMA, U., *Op. cit.* 2000, p. 13.

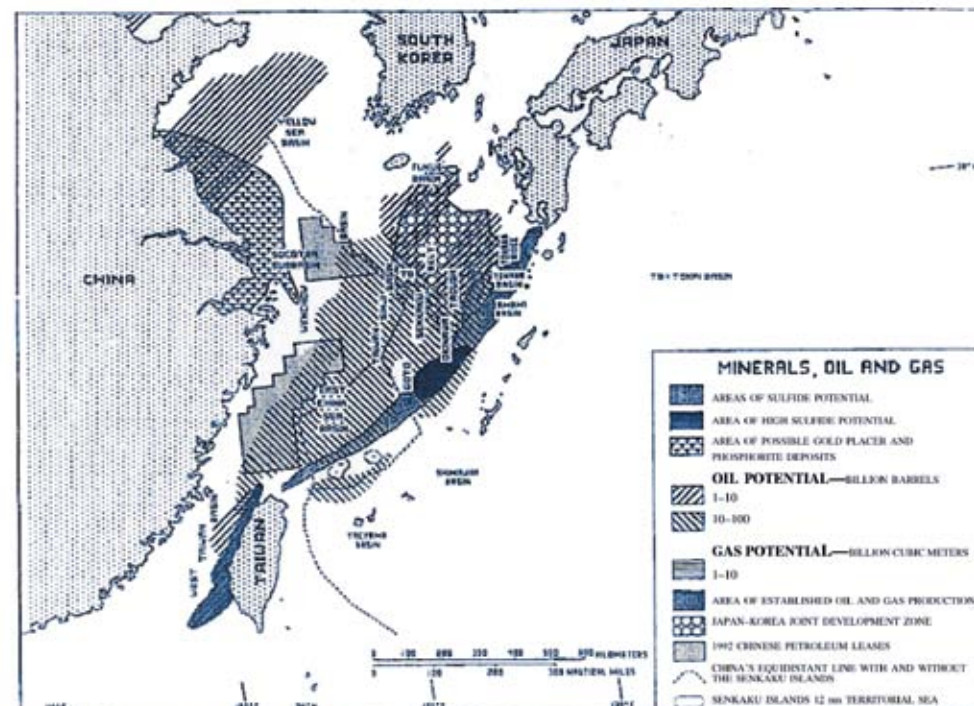
¹⁷⁷ Per a la Xina, per exemple, el volum de pesca al mar de la Xina Oriental ha suposat històricament el 50% del volum total de pesca, tot i que en els últims anys aquest percentatge s'ha reduït i se situa al voltant del 40%. Qu, J. *et al.*, *Global International Waters Assessment, East China Sea, GIWA Regional Assessment 36*, Kalmar, Suècia, University of Kalmar/United Nations Environment Programme, 2005, p. 25 i p. 40-41.

tots dos països i encara que fins ara els polítics xinesos i japonesos no hagin fet gaires referències al potencial de les illes Senkaku com a base militar, això no implica que aquest càlcul sigui irrelevant. A més, la desconfiança ha presidit les seves relacions bilaterals durant diversos segles i encara ara impregna molts dels seus contactes. Per si no n'hi hagués prou, la publicació d'articles que suggereixen la intenció d'una part i de l'altra d'estudiar les possibilitats d'establir un sistema de radar, una base submarina o una base per al llançament de míssils incrementa els seus recels i dificulta la conclusió d'acords.¹⁷⁸ Finalment, la concurrència de diverses vies de navegació al mar de la Xina Oriental i la centralitat de les importacions energètiques per al desenvolupament econòmic de la República Popular de la Xina i el Japó n'augmenten el valor geoestratègic a ulls dels responsables governamentals de Pequín i Tòquio.

A les consideracions anteriors se sumen, en tercer i últim lloc, altres motivacions de contingut simbòlic lligades a sentiments nacionalistes. Alguns autors han suggerit que aquestes motivacions, menys tangibles que els interessos energètics, són subjacents a qualsevol altre factor i que, en aquest sentit, constitueixen la pedra angular sobre la qual s'assenten les reivindicacions dels diferents actors implicats.¹⁷⁹ A la Xina, durant les dues últimes dècades el nacionalisme i l'impuls econòmic han substituït la ideologia comunista com a fonts principals de legitimació del partit comunista. En el cas de les disputes pel mar de la Xina Oriental aquesta transformació resulta especialment observable des de mitjan anys noranta, quan, en resposta a la construcció d'un far per part del grup activista japonès Nihon Seinensha en una de les illes Kuriles el juliol de 1996, les autoritats de Pequín van encoratjar la creació d'un ampli "moviment de defensa de Diaoyu" (Baodiao Yundong).

Al Japó, les apel·lacions al nacionalisme han constituït històricament una font important de legitimitat governamental, que, en el cas particular d'aquestes illes, s'ha vist sobredimensionada per l'activisme del grup conservador esmentat. Aquest ha fet de la reivindicació territorial de les Senkaku un dels punts principals de la seva agenda política i, en vista de les dificultats d'obtenir majories folgades en els comicis parlamentaris nipons, en els últims anys ha gaudit de certa influència sobre les propostes electorals dels principals partits polítics.¹⁸⁰ A aquestes circumstàncies cal sumar, a més, les rivalitats històriques entre tots dos països i, molt especialment, els seus enfrontaments en les guerres de 1895 i 1937. Segons el parer d'Unryu Suganuma, el record d'aquests dos conflictes és un dels nutrients principals de l'"ir-redemptisme" que caracteritza l'actitud d'un país i de l'altre pel que fa a les disputes del mar de la Xina Oriental.¹⁸¹

Mapa 2: Recursos energètics al mar de la Xina Oriental

Font: LUDWING, N. A.; VALENCIA, M. J., "Oil and Mineral Resources of the East China Sea: Prospects in Relation to Maritime Boundaries", *Geojournal*, vol. 30, núm. 4, 1993, p. 381-387.

¹⁷⁸ SUGANUMA, U., *Op. cit.* 2000, p. 13; ZHONGQI PAN, "Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu/Senkaku Islands: The Pending Controversy from the Chinese Perspective", *Journal of Chinese Political Science*, vol. 12, núm. 1, 2007, p. 71-92 (p. 72).

¹⁷⁹ CHUNG, C. P., "Resolving China's Island Disputes: A Two-Level Game Analysis", *Journal of Chinese Political Science*, vol. 12, núm. 1, 2007, p. 49-70; SUGANUMA, U., *Op. cit.* 2000.

¹⁸⁰ CHUNG, C. P., *Op. cit.* 2007, p. 75.

¹⁸¹ SUGANUMA, U., *Op. cit.* 2000, p. 13-16.

B2.3. ACTORS PRINCIPALS I REIVINDICACIONS TERRITORIALS

Els tres actors principals en les disputes del mar de la Xina Oriental són, com ja s'ha anat apuntant, la República Popular de la Xina, Taiwan i el Japó. Des dels anys seixanta del segle passat les reivindicacions d'aquests actors amb prou feines han variat i cap d'aquests ha renunciat a obtenir la sobirania de les illes Senkaku i a ampliar al màxim el seu espai marí. Tanmateix, el perfil del conflicte ha estat considerablement baix i cap de les parts no ha volgut fer d'aquestes disputes un problema més gros que pogués perjudicar les seves relacions amb els altres països i territoris. No en va, en aquest període de temps no s'ha produït cap enfrontament militar directe com a conseqüència d'aquestes disputes i la signatura d'acords com el Comunicat Conjunt Sinojaponès, el Tractat Sinojaponès de Pau i Amistat i la Declaració Conjunta Sinojaponesa posa en relleu la voluntat de les parts de no activar aquest conflicte.

Respecte de la disputa per la sobirania de les illes Senkaku, Diaoyu o Diaoyudao, en primer lloc, els tres actors reivindiquen la totalitat del conjunt insular. La República Popular de la Xina i Taiwan s'emparen en els mateixos arguments. D'una banda, el descobriment i, en conseqüència, la possessió d'un dret millor a exercir-ne la sobirania territorial. Per sustentar-ho, les autoritats de Pequín i Taipei reivindiquen l'existència de diversos textos de caràcter històric que, ja des de final del segle XIV, situaven geogràficament aquestes illes i n'al·ludien l'ús com a guia de navegació. De l'altra, el reconeixement històric per part del Japó de la sobirania xinesa sobre les illes i, després de la conquesta mitjançant la guerra de 1895 i l'ocupació fins al final de la Segona Guerra Mundial, la seva devolució a la República Popular de la Xina a través de diferents tractats al començament dels anys cinquanta del segle XX. Els mapes japonesos del segle XVIII i de gran part del segle XIX no incloïen les illes Senkaku com a part del proper regne nipó de Ryukyu, per la qual cosa, segons el parer de les autoritats xineses i taiwaneses, existia un reconeixement tàcit del Japó de la sobirania xinesa. El conjunt de vuit illes va passar a integrar-se a l'imperi nipó a partir de 1895, quan, després de ser derrotada a la guerra, la Xina va cedir Taiwan i les illes limítrofes mitjançant el Tractat de Shimonoseki. La conquesta i l'ocupació colonial de les Senkaku durant cinc dècades van permetre al Japó obtenir la titularitat de la sobirania, però la va perdre posteriorment. Així, després de la capitulació japonesa a la Segona Guerra Mundial, el país va acceptar la devolució de Taiwan i les illes limítrofes a la República Popular de la Xina mitjançant la signatura del Tractat de Pau de San Francisco de 1951 i del Tractat Sinojaponès de 1952.¹⁸²

La reivindicació japonesa de la sobirania sobre les illes Senkaku té el suport, d'altra banda, de quatre arguments principals. En primer lloc, davant les al·legacions de descobriment i dret preferent, les autoritats de Tòquio sostenen que el Japó va dur a terme diverses incursions a les illes el 1885, abans de la guerra sinojaponesa de 1895, i que llavors aquestes constituïen *terra nullius*, perquè la Xina no les havia ocupat. En segon lloc, aquestes autoritats al·leguen que el Tractat de Shimonoseki no va incloure una referència expressa a les illes precisament perquè eren considerades nipones i que, en conseqüència, aquest acord només feia referència a la cessió de Taiwan per part de la Xina. En aquest sentit, els tractats dels anys cinquanta només van revertir el títol de sobirania sobre l'illa de Formosa i les seves illes limítrofes, però no

¹⁸² DAI TAN, J. D., "The Diaoyu/Senkaku Dispute: Bridging the Cold Divide", *Santa Clara Journal of International Law*, vol. 5, núm. 1, 2006, p. 134-168 (p. 142); SUGANUMA, U., *Op. cit.* 2000, p. 45.

sobre les illes Senkaku. En tercer lloc, reivindiquen l'ocupació efectiva de les illes durant gairebé un segle, temps suficient per conferir-li el títol de sobirania. Des de 1885 fins a passats els anys seixanta del segle XX les illes van ser explotades i temporalment habitades per ciutadans japonesos, les quals van arribar el 1909 a una població de 248 persones. Finalment, les autoritats nipones esgrimeixen que el Tractat de Pau de San Francisco de 1951 no inclou una menció expressa a les illes Senkaku, per la qual cosa només hi ha dues interpretacions: o bé que les illes quedessin sota la tutela dels Estats Units i, en conseqüència, tornessin a mans japoneses després de la devolució de les illes d'Okinawa el 1971, o bé que les illes mai no fossin cedides i sempre estiguessin sota la sobirania del Japó.¹⁸³

Els arguments defensats per la República Popular de la Xina, Taiwan i el Japó per fixar la delimitació del mar de la Xina Oriental també són de naturalesa contradictòria encara que, com veurem més endavant, les parts han mostrat una actitud molt més cooperativa en la gestió d'aquesta disputa. La República Popular de la Xina i el Japó van ratificar la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar de 1982 el juny de 1996, dos anys després de la seva entrada en vigor, el novembre de 1994. D'acord amb aquesta Convenció, els estats riberencs tenen dret a reclamar l'extensió de la seva jurisdicció marítima fins a una distància de 200 milles marines, comptades des de les línies de base a partir de les quals es mesura l'amplada del mar territorial basant-se en l'existència d'una zona econòmica exclusiva o d'una plataforma continental (articles 57 i 76).

Com que la distància que separa les costes de la República Popular de la Xina i el Japó a través del mar de la Xina Oriental mai no supera les 400 milles, les reclamacions de tots dos estats necessàriament es juxtaposen i, en conseqüència, resulta necessari arribar un acord sobre la frontera emprant els diferents mecanismes de delimitació marítima que recull la Convenció. És precisament aquest punt, l'elecció dels mecanismes, el que motiva les principals friccions entre els països, que es reflecteixen en el mapa 3. La República Popular de la Xina reivindica que la plataforma continental del mar de la Xina Oriental és l'extensió natural del territori continental xinès, que aquesta plataforma s'estén des de les seves costes fins a la depressió d'Okinawa i que el país gaudeix del títol de sobirania sobre la seva totalitat, incloent-hi els recursos naturals i energètics que poguessin existir-hi.

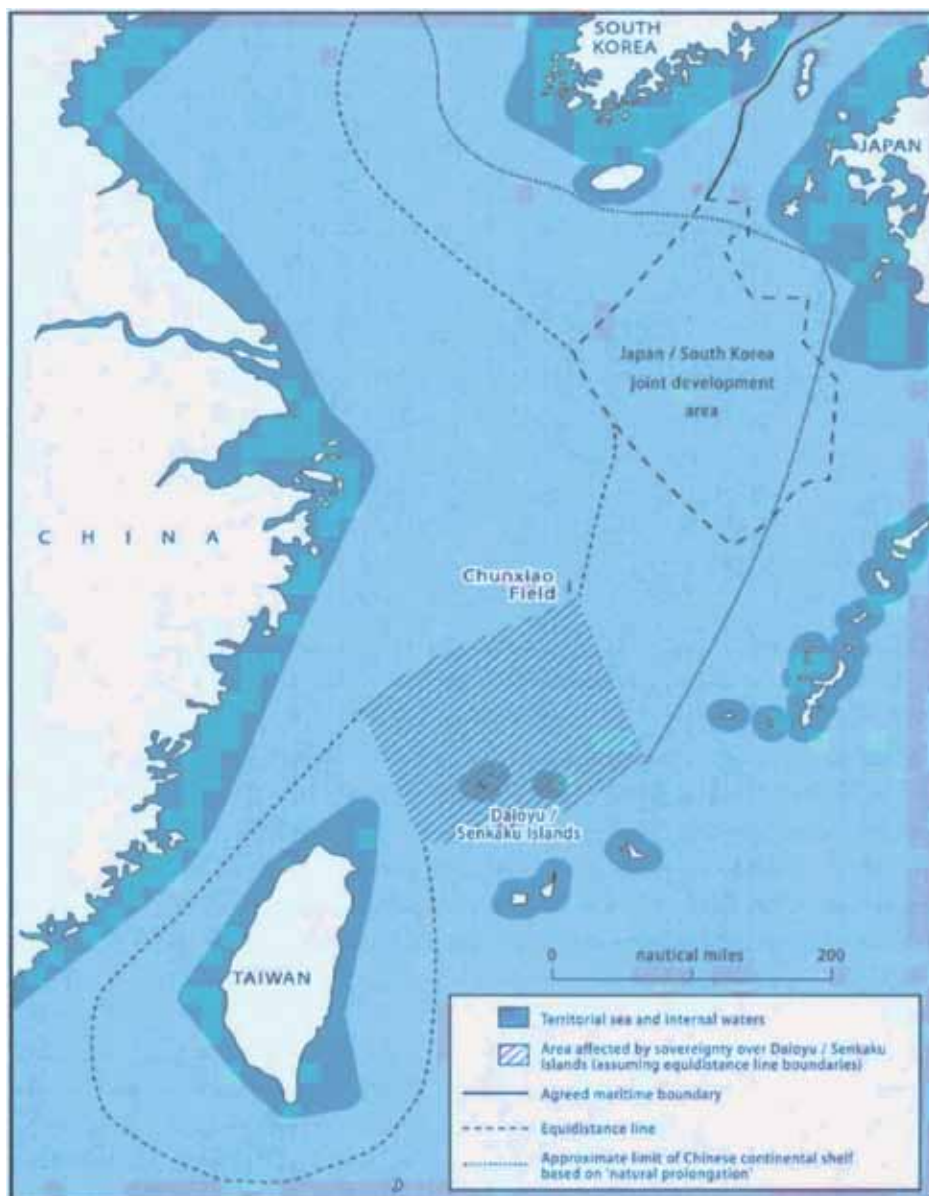
Així mateix, davant dels qui sostenen la fixació de la frontera en una línia mitjana o equidistant entre tots dos estats, les autoritats de Pequín defensen que aquesta línia és un mecanisme de delimitació més, no l'únic, i que el seu país ha reiterat en diverses ocasions la seva oposició que s'apliqui sense que hi hagi un acord previ entre les parts implicades. No obstant això, davant de la falta d'un acord definitiu sobre aquesta qüestió, la República Popular de la Xina ha respectat aquesta línia i ha limitat la posada en marxa d'explotacions petrolíferes i de gas a la porció de plataforma compresa entre la línia i la seva costa, entenen, d'altra banda, que la resolució d'aquesta disputa requereix un acord previ sobre la sobirania de les illes Senkaku.¹⁸⁴ El Japó considera, contràriament, que tots dos estats comparteixen la platafor-

¹⁸³ DAI TAN, J. D., *Op. cit.* 2006, p. 145-148.

¹⁸⁴ JUN WU, P., "Way Out: The Possibility of a Third Party Settlement for the Sino-Japanese Maritime Boundary Dispute in the East China Sea", *China: An International Journal*, vol. 6, núm. 2, setembre de 2008, p. 187-207.

ma continental del mar de la Xina Oriental, que la depressió d'Okinawa no constitueix la línia divisòria i que la delimitació d'aquesta subregió marítima ha de fer-se atenent el criteri de la línia mitjana o equidistant que, *de facto*, ja hi opera actualment.

Mapa 3: Delimitació del mar de la Xina Oriental i illes Senkaku/Diaoyui/Diaoyudao

Font: International Boundaries Research Unit, Durham University.

B2.4. EVOLUCIÓ DEL CONFLICTE

Tal com hem apuntat a l'inici d'aquest apartat, el conflicte del mar de la Xina Oriental tanca dues disputes de diferent naturalesa i amb orígens diversos. La disputa contemporània per la sobirania de les illes Senkaku, Diaoyu o Diaoyudao i els espais limítrofs es remunta al final dels anys seixanta amb la publicació, el 1969, de l'informe de la UNECAFE. La discussió més recent per la delimitació del mar de la Xina Oriental neix, en canvi, al començament dels anys noranta amb l'entrada en vigor de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar i, de manera més precisa, amb la seva ratificació per part de la República Popular de la Xina i el Japó el juny de 1996. En l'evolució de totes dues disputes es poden identificar, no obstant això, tres tendències generals: en primer lloc, el predomini de les accions unilaterals de les parts, que igual com al mar de la Xina Meridional no s'han convertit en conflictes armats; en segon lloc, la preferència dels actors per la via bilateral per discutir i, si escau, cercar solucions conjuntes, i finalment, en tercer lloc, la coexistència d'unes reivindicacions fermes per part dels principals actors implicats amb unes accions pragmàtiques orientades a avançar en l'explotació dels recursos d'aquest mar. En l'evolució, a més, es poden identificar les etapes següents:

Primera: etapa de les reivindicacions latents de sobirania sobre les illes Senkaku (des del final de la Segona Guerra Mundial fins al 1968). Com ja hem assenyalat, la controvèrsia al voltant de la sobirania d'aquestes illes existeix des que el 1895 el Japó va derrotar la Xina en la primera guerra sinojaponesa i es va annexionar les illes a través del Tractat de Shimonoseki. Tanmateix, durant la primera meitat del segle xx els actors li van atorgar una importància residual i, malgrat la presència efectiva per part del Japó, la incidència sobre les seves relacions bilaterals va ser pràcticament nul·la. La situació va canviar lleugerament amb la derrota del Japó a la Segona Guerra Mundial i la signatura, el 1951 i el 1952 respectivament, del Tractat de Pau de San Francisco i del Tractat Sinojaponès. La República Popular de la Xina va entendre que aquests acords implicaven la devolució de les illes i, en canvi, el Japó va comprendre, en no contenir una referència inequívoca, que la seva sobirania sobre les illes no es veia afectada en cap moment. Per a més complexitat, els Estats Units es van fer càrrec de l'administració d'Okinawa durant les dècades següents, i així van contribuir a l'ambigüitat entorn del seu legítim propietari.

Segona: etapa d'intensificació de la disputa per la sobirania de les illes Senkaku (1969-1978). La controvèrsia entorn de la sobirania sobre el conjunt d'illes va assolir un punt d'inflexió el 1969 com a conseqüència, d'una banda, de la publicació de l'informe de la UNECAFE, que suggeria l'existència d'importants recursos d'hidrocarburs sota les aigües del mar de la Xina Oriental, i, de l'altra, de la publicació d'un comunicat conjunt per part dels Estats Units i el Japó en el qual anunciaven la posada en marxa de negociacions per revertir el Tractat d'Okinawa, subscrit per tots dos països els anys cinquanta. En un context internacional marcat per l'increment gradual dels preus del petroli, l'al·lusió d'aquest comunicat al desig de les parts de situar les illes Senkaku sota sobirania nipona va generar la irada reacció de Taipei i Pequín, així com de la comunitat xinesa als Estats Units.¹⁸⁵ Al començament de 1970 Taiwan va anunciar el propòsit d'explotar els recursos d'hidrocarburs

¹⁸⁵ ZHONGQI PAN, *Op. cit.* 2007, p. 73.

situats al voltant de les illes, un anunci a què el Japó va respondre el juliol d'aquell mateix any reafirmant la seva sobirania. Així mateix, diversos parlamentaris taiwanesos van visitar les illes i un grup d'activistes van col·locar-hi diverses banderes de Taiwan. Uns mesos més tard, el desembre, la República Popular de la Xina –que encara no mantenia relacions diplomàtiques ni amb els Estats Units ni amb el Japó– va declarar que les illes constituïen part del seu territori i en va prohibir qualsevol tipus d'explotació per part de qualsevol altre país.

Aquesta tensa situació es va mantenir durant els dos anys següents com a conseqüència de la conclusió del Tractat de Reversió d'Okinawa, el 1971, i la devolució efectiva de les illes al Japó per part dels Estats Units, el 1972. Durant els sis anys posteriors Tòquio va enviar de manera periòdica les forces de seguretat marítima a les illes perquè expulsessin els pesquers xinesos i taiwanesos. Amb els processos de normalització de les relacions sinord-americanes i sinojaponeses de fons, i amb el consegüent distanciament de la disputa per part de Washington, no es van produir, tanmateix, enfrontaments armats entre les parts implicades. La disputa va tornar a escalar el 1978 i va assolir el punt més àlgid amb la negociació del Tractat de Pau i Amistat Sinojaponès. Alguns partits polítics nipons van exigir al Govern el cessament dels contactes fins que no es resolgués la qüestió de les illes i el grup activista Nihon Seinensha s'hi va desplaçar per construir-hi un far i reivindicar així la sobirania japonesa. La resposta de la República Popular de la Xina no es va fer esperar: es van convocar múltiples manifestacions de protesta dins i fora del país, i, mentre exigia la desvinculació de la discussió del Tractat i la disputa, el Govern va enviar una flotilla de vaixells pesquers a les illes que es va retirar molt pocs dies després. Rebaixades les tensions, tots dos actors van signar el Tractat el mes d'octubre i van fer manifesta la voluntat d'ajornar temporalment la negociació de la disputa.

Tercera: etapa de “congelació” de la disputa per la sobirania de les illes Senkaku (1979-1989). El Tractat de Pau i Amistat va dibuixar un nou marc de relacions, més cordials, entre el Japó i la República Popular de la Xina i, alhora, va relegar Taiwan a una posició menys destacada en la disputa per la sobirania de les illes. D'una banda, l'arribada al poder de Deng Xiaoping va obrir les portes a una política exterior xinesa una mica menys maximalista i més conciliadora. De l'altra, els efectes de la crisi energètica del principi de la dècada sobre l'economia nipona van fer que concentrés els esforços en l'àmbit domèstic i minimitzés el risc de conflictes amb els veïns. Juntament amb aquests factors, la incertesa del nou escenari internacional (Segona Guerra Freda) va contribuir també a una entesa millor entre Pequín i Tòquio. En el marc de la disputa per la sobirania de les illes Senkaku, la construcció d'un mínim sentiment de confiança mútua entre les parts es va reflectir en la “congelació” de les posicions respectives i en l'ajornament de qualsevol negociació.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Referent a això resulten especialment il·lustratives les paraules de Deng Xiaoping de l'octubre de 1978: “És veritat que les dues parts mantenim posicions diferents sobre aquesta qüestió (...). No importa si la qüestió és ajornada durant un temps, diguem-ne, uns deu anys. La nostra generació no és prou sàvia per trobar un llenguatge comú en aquesta qüestió. La generació vinent serà indubtablement més sàvia. Sens dubte, ells trobaran una solució acceptable per a tothom.” Fragment citat a CHI-KIN, L., *China's Policy toward Territorial Disputes: The Case of the South China Sea Islands*, Londres, Routledge, 1989, p. 171-172.

Quarta: etapa d'increment de tensió en la disputa per la sobirania de les illes Senkaku i la gestació de la disputa per la delimitació marítima (1990-1996). El final de la Guerra Freda va implicar un altre increment de tensió en la disputa per la sobirania de les illes Kuriles. El 1990 la concessió d'un permís al grup Nihon Seinensha per part del Govern japonès per reconstruir el far va ser rebuda amb agror a la República Popular de la Xina i Taiwan, on van tenir lloc diferents manifestacions en les quals es van cremar banderes del Japó. Després de diverses setmanes de fortes tensions, les parts van intentar rebaixar-les relegant la disputa a un pla secundari. Quasi dos anys després, tanmateix, la inclusió de les illes en la Llei de la República Popular de la Xina sobre el mar territorial i la zona contigua va motivar una enèrgica protesta per part del Japó i va elevar novament el nivell de crispació.

Un efecte semblant va tenir una altra acció unilateral el 1996, en aquesta ocasió protagonitzada pel Govern nipó. Emparant-se en la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar, Tòquio va declarar una zona econòmica exclusiva el juny d'aquell any al voltant de les illes Senkaku. Simultàniament, els activistes de Nihon Seinensha es van desplaçar a les illes per reconstruir el far. Tots dos fets van disparar les crítiques de Taipei i Pequín, que va fer una crida a la ciutadania xinesa perquè es manifestés i va alimentar la creació del Moviment per a la Defensa de Diaoyu (Baodiao Yundong). El resultat van ser alguns enfrontaments no armats entre grups activistes de les diferents parts i la mort d'un jove xinès quan intentava nedar des d'un vaixell cap a una de les illes.¹⁸⁷

Pel que fa a la disputa per la delimitació del mar de la Xina Oriental, d'altra banda, el lapse comprès entre 1990 i 1996 va ser testimoni de l'entrada en vigor de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret del Mar, el novembre de 1994, i de la seva ratificació per part de la República Popular de la Xina i el Japó dos anys més tard. Durant aquests anys els actors van anar concretant les seves pretensions i els arguments sobre la divisió d'aquest mar i, encara que no van institucionalitzar cap mecanisme de diàleg específic per resoldre les seves diferències, sí que van mantenir alguns contactes informals i es van mostrar favorables a la negociació.¹⁸⁸

Cinquena: etapa de dissociació de les disputes: continuïtat en la disputa per la sobirania de les illes Senkaku i posada en marxa i institucionalització de la gestió bilateral de la disputa per la delimitació marítima (1997-actualitat). L'etapa més recent del conflicte ha estat testimoni de la gradual dissociació de les dues disputes objecte d'anàlisi.

Pel que fa a l'enfrontament per la sobirania de les illes Senkaku, els últims dotze anys s'han caracteritzat, en primer lloc, per la negativa dels actors implicats a negociar i, en conseqüència, per l'absència de qualsevol mecanisme de gestió. Conscients de les seves necessitats energètiques i de la dificultat d'assolir un acord, d'una banda, i desitjosos de millorar les relacions comercials, de l'altra, tots es mantenen fermes en les seves reivindicacions territorials i

¹⁸⁷ WEI SU, S., “The Territorial Dispute over the Tiaoyu/Senkaku Islands: An Update”, *Ocean Development & International Law*, vol. 36, núm. 1, 2005, p. 45-61 (p. 47); ZHONGQI PAN, *Op. cit.* 2007, p. 74-75.

¹⁸⁸ JUN WU, P., *Op. cit.* 2008, p. 188.

es mostren reacis a emprendre un diàleg amb escasses probabilitats d'èxit. Aquest període de temps s'ha caracteritzat, en segon lloc, per una recrudescència dels discursos de totes dues parts i per l'increment de la seva presència a les illes. Tant la República Popular de la Xina com el Japó han insistit que les accions de l'altra part a les illes Senkaku constitueixen una violació de la seva sobirania i una amenaça a la seguretat, i tots dos han enviat diversos grups de científics amb l'objectiu de donar suport a les reivindicacions respectives. Finalment, aquesta cinquena etapa s'ha caracteritzat també per un augment dels enfrontaments entre activistes, vaixells de pesca i autoritats policials. Les proclames nacionalistes xineses i nipones han alimentat les reivindicacions i les accions dels grups activistes i, en conseqüència, el clima de tensió ha anat augmentant a l'entorn de les illes. Al seu torn, això ha provocat que les forces policials japoneses adoptin una posició menys permissiva i actuïn amb més contundència davant els vaixells de pesca xinesos que s'endinsen a les aigües de les Senkaku. Tot i això, la conflictivitat sempre ha mantingut un perfil baix i les escaramusses mai no han desembocat en xocs armats o en crisis diplomàtiques importants.¹⁸⁹

Quant a la disputa per la delimitació del mar de la Xina Oriental, d'altra banda, la gradual institucionalització d'un mecanisme de gestió bilateral ha conviscut amb la posada en marxa de diferents projectes unilaterals d'explotació dels recursos d'hidrocarburs i, de manera més recent, d'alguns projectes conjunts. Després de gairebé una dècada de contactes informals i escassos avenços, l'octubre de 2004 la República Popular de la Xina i el Japó van celebrar la primera ronda de consultes i van reiterar, una vegada més, el ferm compromís de resoldre les diferències per la via pacífica. Un any després van tenir lloc la segona i la tercera ronda, en les quals totes dues parts van acceptar l'explotació conjunta dels recursos sense concretar de manera precisa les zones i l'extensió. Aquestes reunions van anar incrementant la confiança entre les parts i a partir de 2006 la freqüència de les trobades i el volum dels acords van anar augmentant gradualment. Així, fins avui els equips negociadors de Tòquio i Pequín han assistit a una dotzena de rondes.¹⁹⁰ En paral·lel a aquests progressos, que poden titllar-se de discrets, les empreses de tots dos països han impulsat diferents projectes unilaterals d'explotació dels recursos d'hidrocarburs al mar de la Xina Oriental, no exempts d'algunes controvèrsies. És en aquest context que s'han d'entendre la desena de projectes empresos en l'última dècada per les companyies xineses Shanghai Petroleum and Natural Gas Company Limited, China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) i China Petroleum and Chemical Cooperation (Sinopec), així com per la japonesa Teikoku Oil Company.

Des de l'any 2008, a més, la República Popular de la Xina i el Japó han posat en funcionament un projecte d'explotació conjunta entre CNOOC i aquesta última en el disputat jaciment de Chunxiao (o Shirakaba) i actualment estan negociant la possibilitat d'emprendre altres projectes en el jaciment de Longjing (o Asunaro). A diferència del que succeeix en la disputa per la sobirania de les illes Kuriles, aquestes iniciatives posen de manifest la voluntat de cooperació de les parts i l'anteposició dels interessos particulars a consideracions de

tipus simbòlic o històric. En una direcció similar, si bé no han posat fi a la disputa per la delimitació del mar de la Xina Oriental, aquestes iniciatives sí que han permès rebaixar l'històric sentiment de desconfiança existent entre les parts.

B2.5. ACTORS SECUNDARIS I FACTORS POTENCIADORS DE LA DINÀMICA COOPERATIVA

La República Popular de la Xina, Taiwan i el Japó són els actors que més han influït en l'evolució i la gestió de les disputes del mar de la Xina Oriental, però no són els únics que ho han fet.

Corea del Sud. En el marc regional, Corea del Sud no ha renunciat plenament a la pretensió d'ampliar la seva jurisdicció sobre determinats espais d'aquest mar, encara que no reivindica cap títol de sobirania sobre les illes Senkaku. Com els veïns, el país atorga una elevada importància a les vies de navegació que travessen el mar de la Xina Oriental i vol els seus recursos pesquers i d'hidrocarburs. No en va, amb uns recursos energètics propis molt limitats, el país és el cinquè importador net de petroli i un dels importadors de gas natural líquid més importants.¹⁹¹ És, a més, un dels consumidors principals de peix i, des de mitjan anys noranta, n'és un dels importadors del planeta més important. Malgrat aquesta dependència, des de fa dècades el Govern de Seül ha donat mostres de la seva voluntat de cooperar i de rebaixar tant com sigui possible els nivells de conflictivitat. És en aquest sentit que s'han d'entendre, entre altres accions, la creació d'una zona de desenvolupament conjunt per part de Corea del Sud i el Japó el gener de 1974, l'entrada en vigor de la qual es va produir el juny de 1978 per un període de 50 anys (vegeu mapa 3), i la signatura de diversos acords de pesca entre tots dos països que permeten als seus pescadors pescar en les aigües disputades que envolten les illes Dodko, o Takeshima.¹⁹² A aquesta actitud conciliadora ha contribuït, d'una banda, la percepció dels governants coreans de la inferioritat militar respecte de la República Popular de la Xina i el Japó i, de l'altra, la plena consciència de l'elevat grau d'interdependència existent entre les economies respectives.¹⁹³

Els Estats Units. En el marc global, els Estats Units també han tingut un paper notable en l'evolució de les disputes del mar de la Xina Oriental, que en bona mesura respon a la lògica de la bipolaritat pròpia de la Guerra Freda. Entre 1945 i 1971 la superpotència nord-americana, responsable de l'administració d'Okinawa, va vincular políticament les illes Senkaku a les nipones illes Ryukyu i, en conseqüència, va contribuir a reforçar les tesis defensades pel Japó, el seu principal aliat a l'Àsia. Aquest clar posicionament inicial es va transformar en una actitud molt més ambigua al començament dels anys setanta, coincidint amb la signatura del Tractat d'Okinawa, el juny de 1971, i la celebració, un mes després, de la primera reunió secreta entre el nord-americà Henry Kissinger i el xinès Zhou Enlai, que va obrir la porta a la normalització de les relacions sinonord-americanes. Així, malgrat la insistència de la delegació nipona d'incloure una referència explícita a les illes Senkaku al Tractat, la dele-

¹⁸⁹ ZHONGQI PAN, *Op. cit.* 2007, p. 76-77.

¹⁹⁰ ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, "Country Analysis Brief: East China Sea", *Op. cit.* 2008.

¹⁹¹ ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, *Country Analysis Brief: South Korea*, juny de 2007, disponible a www.eia.doe.gov (última consulta: 9 de febrer de 2009).

¹⁹² VALENCIA, M. J., "The East China Sea Dispute: Context, Claims, Issues, and Possible Solutions", *Asian Perspective*, vol. 31, núm. 1, 2007, p. 127-167 (p. 141-150).

¹⁹³ VALENCIA, M. J., *Op. cit.*, 2007, p. 144.

gació nord-americana va optar per una formulació més ambigua i va limitar la menció a les illes Daito i Ryukyu.¹⁹⁴

Des de llavors, el Govern de Washington ha reiterat en diferents ocasions que les disputes del mar de la Xina Oriental constitueixen qüestions bilaterals entre els diferents actors asiàtics i ha defensat la seva neutralitat. Malgrat els esforços, no ha pogut mantenir-se completament al marge de les disputes, com a conseqüència del seu anterior posicionament a favor del Japó, el complex paper en el conflicte sinotaiwanès i la transformació de les seves relacions econòmiques i de seguretat amb els països del nord-est asiàtic en les últimes dècades. En aquesta delicada posició ha contribuït també la presència de la seva flota a l'oceà Pacífic i l'existència de diferents interpretacions al voltant de l'abast geogràfic dels acords subscrits per Washington i Tòquio en matèria de seguretat.¹⁹⁵ I per això, juntament amb els seus esforços per mantenir un perfil baix en aquestes disputes, els Estats Units han centrat les seves escasses declaracions en la necessitat de buscar solucions consensuades.

La propensió a la cooperació que han manifestat en els últims anys Corea del Sud i els Estats Units i, en part, també la República Popular de la Xina, Taiwan i el Japó, s'ha vist propiciada per diferents fenòmens regionals i globals:

1) Igual com al mar del Sud, el desmembrament de la Unió Soviètica i el consegüent final de la Guerra Freda van alterar l'escenari de seguretat al mar de la Xina Oriental i van facilitar el diàleg. A diferència del sud-est asiàtic, tanmateix, el nord-est asiàtic no va ser testimoni de l'emergència d'una organització regional que reunís els actors principals per discutir i resoldre les qüestions de seguretat. Aquesta manca respon principalment a la desconfiança històrica que impregna les seves relacions i a la preferència, especialment marcada en el cas de la República Popular de la Xina, pel bilateralisme. Tot i això, el nou escenari de la postguerra freda ha assistit a l'augment dels contactes oficials entre els diferents actors implicats en les disputes, a la lenta però gradual construcció d'un mínim sentiment de confiança i a l'aparició d'institucions i organitzacions no governamentals que, en línia amb el *second track* del sud-est asiàtic, volen agilitar el diàleg, estudiar possibles solucions i potenciar la cooperació.

2) Un segon fenomen d'indubtable transcendència és l'ascens de la República Popular de la Xina en les relacions internacionals contemporànies i, en paral·lel, l'augment de pragmatisme de la seva política exterior. Tal com hem observat en analitzar el conflicte anterior, en l'última dècada aquest país ha donat mostres de més flexibilitat en les negociacions internacionals; ha manifestat el seu compromís de cercar solucions pacífiques a les controvèrsies territorials existents mitjançant diferents acords, majoritàriament no vinculants, i no en poques ocasions ha subscrit acords d'explotació conjunta de recursos energètics en zones disputades aparquant temporalment les controvèrsies entorn de la seva sobirania. Aquesta "nova

¹⁹⁴ BLANCHARD, J. M. F., "The U. S. Role in the Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu (Senkaku) Islands, 1945-1971", *The China Quarterly*, núm. 161, març de 2000, p. 95-123. Cal assenyalar, no obstant això, que en alguns documents preparatoris del tractat les illes Senkaku sí que hi eren incloses i s'associaven a les illes Ryukyu.

¹⁹⁵ VAN DYKE, J. M., "North-East Asian Seas – Conflicts, Accomplishments, and the Role of the United States", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 17, núm. 3, 2002, p. 397-421 (p. 416-419).

diplomàcia" respon a múltiples factors d'índole interna i internacional i és objecte d'un intens debat acadèmic entre els que la perceben com a part d'una estratègia de domini xinès a mitjà o llarg termini i els que l'entenen com a resultat d'una transformació de les percepcions, els objectius i les maneres dels dirigents xinesos.¹⁹⁶ El que sí que resulta inqüestionable de moment és que aquest procés de canvi facilita l'assentament de la dinàmica de cooperació.

3) Finalment, un tercer fenomen que també ha contribuït a rebaixar les tensions entre els actors implicats en les disputes del mar de la Xina Oriental és la seva creixent interdependència econòmica. El Japó és, darrere dels Estats Units, el soci comercial principal de la República Popular de la Xina, amb un volum de negoci de 236 bilions de dòlars el 2007, un 13,9% més que l'any anterior. Aquell mateix any, les exportacions xineses al Japó van superar els 102 bilions de dòlars, i les importacions procedents del país veí van ascendir a 134 bilions de dòlars. Respecte als nivells de l'any anterior, el 2006, aquestes xifres van suposar un increment de l'11,4% i el 15,8%, respectivament. Taiwan, d'altra banda, és el cinquè soci comercial de la República Popular de la Xina, amb un volum de negoci proper a 125 bilions de dòlars el 2007, un 15,4% més que el 2006. Les importacions procedents de l'illa de Formosa són, a més, les terceres més importants per a la Xina: el 2007 van experimentar un creixement interanual del 16% i van ascendir més de 101 bilions de dòlars.

Per al Japó, la República Popular de la Xina és des de fa diversos anys l'origen de bona part de les seves importacions i també un dels principals destinataris de les seves exportacions; no en va, el 2007 va reemplaçar els Estats Units com a principal soci comercial. Relativament menor és el pes de Taiwan en el seu comerç exterior, encara que l'illa de Formosa s'ha consolidat com una de les cinc destinacions principals de les exportacions nipones i com un dels deu importadors més importants al Japó. Per a Taiwan, finalment, la República Popular de la Xina i el Japó són els socis comercials més destacats i, juntament amb els Estats Units, els orígens principals de les seves importacions i destinataris de les seves exportacions. Quant a la inversió estrangera directa, les inversions nipones i taiwaneses tenen a la República Popular de la Xina la seva destinació principal i ocupen les posicions tercera i sisena en el total d'inversions rebudes per aquest país.¹⁹⁷

Els tres actors principals implicats en les disputes del mar de la Xina Oriental són plenament conscients d'aquesta interdependència i del dany que comportaria per a les seves economies un augment del nivell de la conflictivitat. Aquesta constatació ajuda a comprendre per què des de fa diversos anys han intentat encarrilar les seves divergències per la via dels contactes diplomàtics i per què el to crispant d'algunes de les seves reivindicacions no s'ha vist acompanyat d'accions hostils.

¹⁹⁶ MEDEIROS, E. S., FRAVEL, M. T., "China's New Diplomacy", *Foreign Affairs*, vol. 82, núm. 6, novembre-desembre de 2003, p. 22-35.

¹⁹⁷ THE US-CHINA BUSINESS COUNCIL, *US-China Trade Statistics and China's World Trade Statistics*, disponible a: <http://www.uschina.org/statistics/tradetable.html> (última consulta: 8 de febrer de 2009); WORLD TRADE ORGANIZATION (WTO), *International Trade Statistics 2008*, Ginebra, WTO, 2008, disponible a: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2008_e/its08_toc_e.htm (última consulta: 8 de febrer de 2009).

B3. LA XINA I LA GESTIÓ DE LA CONFLICTIVITAT MARÍTIMA A L'ÀSIA ORIENTAL

Tradicionalment, la República Popular de la Xina s'ha mostrat poc inclinada a la internacionalització dels conflictes en què ha estat una de les parts implicades i a la intervenció de tercers actors o institucions regionals com a mitjancers. El principal motiu és que qualsevol mecanisme de gestió multilateral en menysprea la posició privilegiada quan tenen lloc negociacions bilaterals amb els altres actors, generalment molt més febles, i, en conseqüència, això resulta menys atractiu per a la consecució efectiva dels seus interessos.¹⁹⁸ Tenint en compte aquesta inèrcia, i observant que els conflictes que involucren els mars de la Xina Oriental i Meridional no són els únics als quals ha de fer front Pequín, ni els que més el preocupen, es podria esperar que el bilateralisme s'hagi convertit en la via vertebral per a la gestió dels dos mars. No obstant això, si bé es podria afirmar que són conflictes secundaris des de la perspectiva dels interessos geopolítics xinesos, un conflicte i l'altre estan adquirint una importància creixent en termes geoeconòmics a causa, sobretot, de la necessitat d'explotar els recursos de les aigües en disputa (recursos vius i hidrocarburs) i, en menor mesura, de la urgència de garantir la llibertat de navegació i la seguretat no convencional de la zona.

Aquests factors, juntament amb la particular idiosincràsia regional, expliquen per què la República Popular de la Xina ha acceptat, i fins i tot encoratjat de vegades, la consolidació del model cooperatiu conegut com *ASEAN way* o model ASEAN durant les dues últimes dècades, tot i que, com veurem, amb evidents diferències en un conflicte i l'altre. En general, els conflictes dels mars de la Xina Oriental i Meridional s'han caracteritzat per uns baixos nivells de violència, sense que s'avanci en la resolució. Igual com en la majoria de conflictes de la zona, l'enfrontament bipolar va actuar com a fre per a la resolució, però, a més, la connexió d'aquests amb altres conflictes territorials (Xina-Taiwan, per exemple) ha actuat com un llast afegit.

B3.1. LA XINA I LA COOPERACIÓ INFORMAL A L'ÀSIA ORIENTAL: LA REGIONALITZACIÓ DEL MODEL ASEAN

L'adopció de mecanismes informals ha estat una característica del *modus operandi* dels països de l'ASEAN al llarg de la Guerra Freda. És una via que ha donat fruits i ha servit objectius determinats (prevenir l'esclat de conflictes armats, contenir el comunisme i les rebel·lions internes i afavorir el creixement econòmic dels estats membres), encara que no hagi pogut solucionar definitivament alguns conflictes, com el que ens ocupa.

¹⁹⁸ SWANSTRÖM, N., *Op. cit.* 1999, p. 107.

Aquesta via informal respon tant a una idiosincràsia regional modelada per factors interns i externs, regionals i internacionals com al que denominarem la paradoxa de la reivindicació de la sobirania i la gestió conjunta de recursos i problemes vinculats a la seguretat no convencional. Si bé aquesta via no serveix actualment per resoldre el problema de la sobirania dels territoris dels mars de la Xina Oriental i Meridional, continua sent útil i necessària per avançar, mentrestant, en les qüestions col·laterals, que són les més urgents.

La comprensió de l'origen, la naturalesa i l'abast dels mecanismes posats en marxa per les parts implicades per gestionar els conflictes marítics estudiats requereix recuperar en aquest punt algunes de les característiques del sistema de l'Àsia oriental i dels components essencials de l'ordre regional que hem vist en el primer i el segon capítol. En termes generals, la regió de l'Àsia oriental es pot caracteritzar com un conjunt de països que combinen una gran heterogeneïtat amb una certa homogeneïtat, en què la divisió i l'estabilitat es compatibilitzen, i en què no hi ha cap líder regional reconegut com a tal.¹⁹⁹ Els països integrants d'aquesta regió són en gran manera heterogenis,²⁰⁰ tant en termes territorials com socioeconòmics, i, no cal dir-ho, també són diversos ètnicament, cultural, lingüística, religiosa, etc. Alhora, a l'Àsia oriental tenen lloc alguns elements rellevants d'homogeneïtat: la inserció de la majoria de països en el sistema internacional a través del colonialisme o la intervenció estrangera; el paper central de l'Estat en l'economia, un paper molt diferent que el dels estats del món occidental; l'abundància de règims autoritaris i poca tradició democràtica; unes economies molt dinàmiques immerses en un cicle d'expansió accelerada, i l'alta conflictivitat territorial, política i ètnica, que difícilment acaba en conflictes armats, els quals, en qualsevol cas, són d'intensitat baixa o mitjana.

Juntament amb aquestes característiques, es pot destacar la convivència d'elements de divisió i d'estabilitat a la regió. L'ordre bipolar establert després de la Segona Guerra Mundial va augmentar les divisions existents a la regió i va crear fronteres polítiques i psicològiques infranquejables entre països comunistes i països capitalistes. La regió va patir particularment els estralls de la confrontació est-oest, tot i que les superpotències van evitar qualsevol moviment que pogués provocar un altre esclat de violència armada. La conseqüència va ser el manteniment ferm de posicions, l'estabilització regional i la pervivència dels conflictes en estat latent per evitar qualsevol canvi en l'equilibri de poder que pogués conduir a un nou conflicte armat, tot i que interposat, entre les superpotències.

¹⁹⁹ Els estudis sobre regionalisme utilitzen dues concepcions diferents de *regió*. Segons la primera, la regió pot ser definida com el conjunt o la unitat geogràfica formats per entitats polítiques, econòmiques i socials geogràficament properes que mantenen nivells d'interacció elevats i constants. La proximitat geogràfica i la densitat de les relacions solen comportar certes afinitats culturals, socials, polítiques que diferencien els membres dels no-membres: així, els membres comparteixen un sentiment de pertinença regional que procedeix del fet geogràfic, que és l'essència de la regió. La regió és, en aquest sentit, una entitat natural. Vegeu PALMER, N. D., *The New Regionalism in Asia and the Pacific*, Lexington, Lexington Books, 1990, p. 6-7. La segona concepció, més en la línia dels corrents constructivistes de la teoria de les relacions internacionals, i per la qual ens decantem, defineix *regió* com una construcció social creada i modelada pels processos polítics. El fet geogràfic no és el factor determinant, sinó la voluntat política de construir una regió. Vegeu KATZENSTEIN, P. J., "Regionalism in Asia", *New Political Economy*, vol. 5, núm. 3, 2000, p. 353-368; HURRELL, A., "Regionalism in theoretical perspective", a FAWCETT, L. (ed.), HURRELL, A. (ed.), *Regionalism in World Politics: Regional Organizations and International Order*, Nova York, Oxford University Press, 1994, p. 41.

²⁰⁰ Vegeu la descripció de *diversitat regional* feta per KENBERRY, J. G., MATSUNDUNO, M., *International Relations Theory and the Asia Pacific*, Nova York, Columbia University Press, 2003.

Finalment, és rellevant destacar que la regió no ha tingut cap líder regional des del final de la Segona Guerra Mundial. Mentre que l'URSS es va veure limitada per les relacions conflictives amb la Xina, els Estats Units es van convertir en el líder extraregional que va dissenyar l'ordre regional d'una part de l'Àsia oriental, amb el paper d'hegemònic per invitació²⁰¹ d'una manera més accentuada que a Europa. Mentre que a Europa la reconciliació francoalemanya i la integració europea van ser impulsades pels Estats Units, a l'Àsia, la política radial de relacions bilaterals (*hub and spokes*) va mantenir les divisions i les desconfiances històriques.²⁰² D'aquesta manera, els Estats Units es van convertir, als ulls dels estats prooccidentals de la regió, en el gendarme capaç de contenir l'imperialisme japonès i l'avenç del comunisme. No hi va haver cap ordre regional autèntic entès com a conjunt de relacions estables basades en l'acceptació de regles de comportament entre els estats, visions compartides sobre la legitimitat i assumpcions comunes sobre les relacions entre els estats regionals i extraregionals. L'ordre existent va ser el resultat de l'acceptació o el rebuig de la *pax americana*.²⁰³

En part com a conseqüència d'aquests factors condicionants, el model de cooperació regional a l'Àsia oriental s'ha allunyat de les tendències predominants en les relacions internacionals contemporànies almenys en tres aspectes que, en part, hem tractat quan parlàvem de les institucions fonamentals de l'ordre regional en matèria de seguretat. En primer lloc, ha predominat la tendència a recórrer als acords polítics i a evitar la juridificació²⁰⁴ (o a optar per una juridificació molt baixa), que en el marc regional ha donat lloc a l'anomenat *ASEAN way*.²⁰⁵ El sistema internacional de la post-Segona Guerra Mundial, especialment en les últimes dècades del segle xx, s'ha caracteritzat per una tendència creixent a la juridificació de les relacions internacionals.

Tanmateix, la regió de l'Àsia oriental no s'ajusta a aquesta tendència. Al contrari, es caracteritza per l'absència d'institucionalització i de juridificació. Les regles formals i les obligacions jurídiques són molt limitades (absència d'obligació). En lloc d'aquestes, abunden els codis de conducta i les declaracions de principis generals (absència de precisió). En la gestió dels conflictes hi ha hagut una aversió manifesta a recórrer a la intervenció de terceres parts (absència de delegació). Fins i tot les organitzacions internacionals regionals han evitat la juridificació o l'han anat introduint a un ritme extremadament lent en comparació amb les organitzacions internacionals d'altres regions. El *soft law* ha estat el fenomen normatiu amb més acceptació en la cooperació regional de l'Àsia oriental. La preferència per mecanismes informals o molt poc formalitzats no ha desaparegut amb el creixement econòmic, l'estabilitat de les fronteres,

²⁰¹ KENBERRY, J. G., "La ambición imperial de Estados Unidos", *Foreign Affairs en español*, tardor-hivern de 2002, a <http://www.foreignaffairs-esp.org>.

²⁰² Wei Kiat Yip manté que els Estats Units tenien por del regionalisme perquè aquest afavoriria el creixement econòmic i això permetria que s'incrementés la militarització, la qual cosa provocaria finalment l'augment de les rivalitats i la desestabilització a la regió. WEI KIAT YIP, "Prospects for a closer economic integration in East Asia", *Stanford Journal of East Asian Studies*, vol. 1, primavera 2001, p. 106-111.

²⁰³ YAHUDA, M., *The international Politics of the Asia Pacific*, Oxon/Nova York, RoutledgeCurzon, 2003 (1a edició, 1996).

²⁰⁴ KAHLER, M., "Legalization as Strategy: The Asia Case", *International Organization*, vol. 54, núm. 3, estiu 2000, p. 549-571.

²⁰⁵ CAPIE, D., EVANS, P., "The ASEAN Way", a SIDDIQUE, S. (comp.), KUMAR, S. (comp.), *The 2nd ASEAN Reader*, Singapur, Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 45-51.

la consolidació de les institucions i la democratització, sinó que aquest model cooperatiu regional es reproduïx i persisteix en el temps.

L'*ASEAN way* és el resultat dels complexos problemes dels estats membres i de la seva recent trajectòria com a països independents. És un model cooperatiu governamental i informal que respon a la fórmula "socialització *versus* institucionalització". Els trets més destacables d'aquest model, com ja hem vist, són els següents: a) el rebuig dels compromisos jurídics; b) el minimalisme organitzatiu; c) la construcció del consens com a mecanisme de presa de decisions; d) una pràctica diplomàtica inclusiva que afavoreix la unió per damunt de les diferències ideològiques i que es basa en l'esperit de tolerància i de socialització, i e) els mecanismes de resolució pacífica de controvèrsies, que han ajudat a contenir els conflictes territorials existents entre les parts, tot i que no a resoldre'ls.

En segon lloc, les potències han preferit el bilateralisme davant del multilateralisme en la gestió dels assumptes regionals (el cas de la Xina) o la inhibició en fòrums multilaterals d'àmbit mundial (el cas del Japó). Hem assenyalat l'empremta de la divisió ideològica bipolar i l'absència d'un lideratge regional com dos condicionants principals de les dinàmiques de conflicte. Igualment, aquests dos factors han influït en l'articulació d'un model cooperatiu determinat a causa dels interessos i, sobretot, de les pors de les potències regionals. La Xina ha defugit els fòrums multilaterals en què els països no comunistes podien ser majoria i, per tant, ha preferit sempre els contactes bilaterals en què tenia més capacitat negociadora que l'adversari. El Japó, després de la derrota a la Segona Guerra Mundial, es va replegar sobre si mateix i va defugir qualsevol implicació en els conflictes polítics regionals, concentrant-se en el propi creixement econòmic. Aquesta manca d'impuls multilateral per part dels líders regionals potencials ha influït, sens dubte, en el model cooperatiu regional. Pel que fa al Japó, la desconfiança que genera en els països de la regió ha limitat o dificultat qualsevol intent d'implicar-se més políticament en els assumptes regionals.

En tercer lloc, en l'àmbit de la cooperació i la integració regionals la regionalització s'ha imposat al regionalisme. En els processos d'integració econòmica regional s'ha observat una preferència nítida per la regionalització²⁰⁶ sense regionalisme,²⁰⁷ al contrari del que passava a l'Europa occidental o Amèrica. Els projectes regionalistes no apareixeran a l'Àsia oriental fins als anys noranta, l'època de l'anomenat "nou regionalisme" o "regionalisme obert".²⁰⁸

²⁰⁶ La regionalització és la realitat d'aproximació, d'intensificació de facto de les relacions cooperatives entre els actors d'una regió que opera sense que existeixi cap projecte ni estratègia política que la guiï. És un procés econòmic guiat per les forces del mercat que no desemboca ni en compromisos segellats pels estats ni en institucions que afavoreixin o protegeixin les relacions cooperatives. La distinció entre regionalització i regionalismes és utilitzada, entre d'altres, per DOSH, J., "The post-Cold War development of regionalism in East Asia", a LIU, Fu-Kuo (ed.), REGNIER, P. (ed.), *Regionalism in East Asia...*, *Op. cit.*, p. 30; KATZENSTEIN, P. J., "Regionalism in Asia", *Op. cit.*; MUNAKATA, N., "Regionalization and regionalism: the Process of a Mutual Interaction", *RIETI Discussion Paper Series*, Tòquio, Research Institute of Economy, Trade and Industry, 04-E-006, gener 2004, p. 41.

²⁰⁷ El regionalisme és el procés de cooperació o integració *de jure*, el procés polític que modela les estratègies dels governs, les empreses i una gran varietat d'actors socials a favor de la cooperació i la integració. També s'utilitza el terme per descriure el resultat d'aquest procés: la cooperació provoca una sèrie d'acords jurídics vinculants i les relacions s'institucionalitzen. Vegeu, entre d'altres, TAYLOR, P., "Regionalism: the thought and the need", a GROOM, A. J. R., TAYLOR, P., *Frameworks for International Cooperation*, Londres, Pinter Publishers, p. 149-171 (p. 149).

²⁰⁸ Vegeu GARCIA SEGURA, C., "El regionalismo en Asia oriental", *Op. cit.*

L'Àsia oriental sembla que desafia les explicacions funcionalistes basades en la demanda d'un increment de regulació generada per la intensificació de relacions, perquè, tot i que ha augmentat la integració econòmica i la interdependència en matèria de seguretat, la demanda de juridificació s'ha mantingut inalterable. La diversitat regional i el pluralisme de cultures jurídiques i institucionals de la majoria de societats asiàtiques qüestionen així mateix els arguments explicatius basats en els "valors asiàtics".²⁰⁹

Els raonaments basats en la idiosincràsia nacional d'aquests països sembla que ofereixen arguments més sòlids: l'homogeneïtat d'una història compartida de rebuig de l'ordre colonial i de règims autoritaris poc respectuosos amb les normes jurídiques i la gran heterogeneïtat (diversitat de règims polítics) han fet que els estats es neguin a acceptar institucions formals i obligacions jurídiques que els suposin alguna minva en la sobirania.²¹⁰ Aquesta explicació es complementa amb la que, segons Kähler, és més plausible: la que entén l'elecció del model ASEAN en termes estratègics i instrumentals,²¹¹ i que d'aquesta manera explica la tendència recent dels actors de l'Àsia oriental a acceptar obligacions jurídiques internacionals fora de la regió²¹² i que està començant a relativitzar la fins ara monolítica resistència.

Els complexos problemes geopolítics de la zona han fet impossible aïllar els conflictes dels mars de la Xina Oriental i Meridional d'altres factors que han augmentat la ja *per se* difícil resolució. En aquest context, la via ASEAN no s'ha enfrontat a la resolució, sinó que s'ha centrat a contenir les disputes mentre s'esperava un moment (intern i internacional) més propici. Paradoxalment, aquesta via que ha conduït a l'*impasse* en la qüestió territorial ha contribuït a la creació d'un clima de confiança entre les parts que avui resulta productiu per avançar en la imprescindible gestió conjunta dels recursos de la zona i dels problemes vinculats a la seguretat no convencional.

La urgència d'aquests dos grups de qüestions, pels motius que ja hem argumentat, fa que resulti impossible mantenir-les congelades mentre s'espera que es resolgui la qüestió territorial. El fet de no gestionar-les probablement faria que augmentés la violència a la zona i la intromissió de les potències extraregionals. Els estats membres dels dos conflictes, especialment la Xina, no poden ignorar els recursos dels dos mars mentre augmenten les necessitats econòmiques i energètiques. Seria probable que les accions unilaterals es contestessin, fins i tot amb l'ús de la força, per les altres parts si s'obris la cursa per l'apropiació il·legal dels recursos. D'altra banda, els estats extraregionals no voldran assistir de manera impassible a la

²⁰⁹ Sobre la qüestió dels "valors asiàtics", vegeu, entre d'altres, KONG, C. O., "Asian Values: the Debate Revisited"; INOBUCHI, T., NEWMAN, E., "Asian Values and Democracy in Asia", a *Asian Values and Democracy in Asia. Proceedings of A Conference Held in Shinzoka*, Tòquio, United Nations University Press, 1997 (www.unu.edu/unupress/asian-values.html).

²¹⁰ Kähler ho denomina "síndrome postcolonial" i afirma que incrementa el que Abbot i Snidal denominen "costos de sobirania". KAHLER, M., "Legalization as Strategy...", *Op. cit.*, p. 561.

²¹¹ *Ibid.*, p. 562

²¹² Per exemple, en el marc de l'OMC: en els onze anys de funcionament, els estats asiàtics han fet reclamacions en 42 casos sotmesos al mecanisme de solució de controvèrsies (13% del total). D'altra banda, en la gestió de disputes territorials fora del mar del sud de la Xina, el 1994, Singapur i Malàisia van sotmetre les seves diferències sobre l'illa de Pulau Batu Puteh/Pedra Branca a la Cort Internacional de Justícia; el mateix van fer, el 1996, Malàisia i Indonèsia per solucionar la disputa sobre les illes Sipadan i Ligitan.

proliferació de les amenaces a la lliure navegació de dues de les vies marítimes mundials més importants per al transport de mercaderies i hidrocarburs, a la persistència de la pirateria que els posa en perill els subministraments i els ocasiona enormes pèrdues econòmiques, i a l'extinció de les espècies altament migratòries. Tampoc no permetran que la zona es converteixi, per falta de control d'una autoritat legítima, en un objectiu fàcil del terrorisme islamista.

Evitar el conflicte armat continua sent un objectiu central de totes les parts implicades, en general, i de la República Popular de la Xina, en particular. Així, l'estabilitat és una condició *sine qua non* per a la continuïtat dels processos d'industrialització i el manteniment de les elevades taxes de creixement econòmic. Evitar la interferència de potències estrangeres, d'altra banda, és una obsessió tradicional dels països de la zona que continua inalterada. Per això, mentre s'esperen solucions definitives, es va estenent pel que fa a la gestió dels recursos l'ús d'aquests mecanismes de *soft law* i de cooperació informal, flexibles i poc institucionalitzats, que han estat insuficients per resoldre els conflictes.

B3.2. BILATERALISME I MULTILATERALISME EN LA GESTIÓ DE LA CONFLICTIVITAT MARÍTIMA

Des del final dels anys seixanta, els mecanismes multilaterals, polítics, informals i amb elements de *soft law* que hem definit com *ASEAN way* eren comuns als països del sud-est asiàtic. Aquest no era el cas del Japó que, malgrat tot, des del final dels anys vuitanta va començar a donar mostres d'un activisme creixent en la política exterior, d'un compromís inequívoc amb el multilateralisme i de l'augment de l'acceptació dels mecanismes esmentats. La Xina i Taiwan també van ser aliats a aquests mecanismes i al multilateralisme fins al final de la Guerra Freda. A partir de l'inici dels anys noranta, el marge que aquest fenomen va deixar per a la reordenació geopolítica de l'Àsia oriental i la necessitat xinesa d'inserció plena en el sistema internacional van portar aquest país a reorientar la política exterior, obrint-la a la via multilateral. Aquesta obertura seria aconsellable, no solament per a la solució dels conflictes territorials, sinó també per als interessos econòmics de Pequín. No obstant això, el pes de la tradició unilateral i bilateral de la política exterior xinesa és molt fort.²¹³

L'empremta de segles d'història de l'anomenat "Imperi del Centre", que menyspreava els "bàrbars" de l'exterior, de l'anomenat "segle de la humiliació", i de seixanta anys de desconfiança marxista respecte d'un sistema internacional capitalista hostil no desapareix en una dècada. Així, juntament amb els grans avenços multilaterals de la Xina en la gestió del conflicte del mar de la Xina Meridional, els anys noranta persistirà el recurs a les relacions bilaterals tant en aquest últim com en el conflicte del mar de la Xina Oriental. En certs moments aquesta pràctica semblarà una renúncia al multilateralisme recentment inaugurat, però la continuïtat de la seva participació en els mecanismes multilaterals demostrarà la compatibilitat de totes dues aproximacions en la política exterior xinesa actual.

²¹³ Vegeu ROY, D., *China's Foreign Relations*, *Op. cit.*; KIM, S. S., *China and the World. Chinese Foreign Policy Faces the New Millennium*, Boulder, Westview Press, 1998; MEDEIROS, E. S., FRAVEL, M., "China's New Diplomacy", *Foreign Affairs*, novembre-desembre 2003, p. 22-34.

Un primer pas necessari per poder gestionar aquests dos conflictes amb l'objectiu de resoldre'ls, i no només de contenir-los, és aconseguir establir el diàleg entre totes les parts implicades. Als mars de la Xina Oriental i Meridional aquesta premissa no s'ha pogut donar fins fa molt poc per dos motius: el rebuig tradicional al multilateralisme en la política exterior xinesa i el conflicte Xina-Taiwan, que automàticament exclou Taiwan de qualsevol fòrum en què hi hagi la Xina. L'evolució recent de la política exterior xinesa, i molt especialment el creixent pragmatisme, han permès superar gradualment aquests obstacles, tot i que de manera desigual i amb efectes diferents en els dos conflictes analitzats.

El conflicte del mar de la Xina Meridional. Pel que fa a aquest conflicte, en primer lloc, en l'establiment del diàleg ASEAN-Xina, el 1994, va ser una fita la política exterior, que probablement tindrà efectes a mitjà termini sobre la seva gestió. Mentre alguns analistes parlen de la transformació de la naturalesa del conflicte provocada per la inclusió de la Xina en la lògica negociadora i conciliadora de l'*ASEAN way*, d'altres, més escèptics, relativitzen els èxits d'aquest mecanisme i adueixen que si el conflicte s'hagués transformat haurien cessat totes les accions unilaterals a les illes o en les aigües disputades.²¹⁴ Segons la nostra opinió, el gir és prou important, si bé la celebració ha de ser mesurada. Com hem vist, és cert que no han cessat els incidents entre les parts, però també ho és que, des de 1988, no hi ha hagut cap altra confrontació naval de l'envergadura de la de les Paracel (1974) o de l'escull Fierry Cross (1988). De fet, hi va haver un canvi important des de 1974, l'últim any en què es van produir actes d'agressió contra illes ja ocupades per l'altra part.

El nou multilateralisme xinès no és una garantia en si mateix, especialment perquè la Xina no ha frenat les iniciatives unilaterals i les negociacions bilaterals, però tampoc no s'ha de menystenir. Ha de ser contextualitzat i valorat juntament amb altres canvis esdevinguts en el sistema regional i internacional. En l'àmbit regional, hi ha poderoses raons per a un canvi d'orientació. En el context internacional, la Xina ha hagut de vèncer la resistència nord-americana a admetre-la a l'OMC: una Xina multilateral suposava una carta millor que una Xina aïllada. En aquest sentit es pot afirmar que s'ha fet de la necessitat una virtut, però, al marge dels motius, les conseqüències poden ser positives.

De la mateixa manera que el conflicte del mar de la Xina Meridional no es pot aïllar dels factors regionals i internacionals que el condicionen, la gestió també està molt marcada per l'evolució general de les relacions entre les parts. Des de 1995, totes són membres de l'ASEAN, llevat de la Xina i Taiwan, i actualment aquesta última és l'única que està exclosa del mecanisme ne-

²¹⁴ Stein Tønneson, director del PRIO (International Peace Research Institute, Oslo) fa una anàlisi bastant crítica d'aquesta presumpta gran transformació. Reconeix l'avenç que suposa haver conduït la Xina i el Vietnam cap al camí multilateral, però li resta importància en subratllar que l'*ASEAN way* ha estat molt útil per prevenir els conflictes armats, però no per solucionar el conflicte del mar de la Xina Meridional. D'altra banda, el fet que la Xina abraçï el multilateralisme li sembla una estratègia per mantenir els Estats Units allunyats més que un verdader compromís per arribar a una solució. Per a Tønneson cal que hi hagi un canvi generacional a la Xina que permeti l'accés al poder a una nova generació, més jove, més pragmàtica i emocionalment més allunyada de les reivindicacions històriques. Tot i que són certs, aquests arguments només es refereixen al conflicte territorial i no consideren les qüestions col·laterals de la gestió dels recursos i les qüestions de seguretat no convencional. Vegeu HUTCHINSON, J. R., "The South China Sea: Confusion in Complexity", *Op. cit.*, p. 106.

gociador de l'ASEAN. La Xina ha anat acceptant formalment la gestió multilateral del conflicte en un marc general d'acostament als països ASEAN, que s'ha produït de manera progressiva i en tots els àmbits, però especialment en l'econòmic. Seguint la tendència general de la regió, primer es va produir la intensificació de relacions de facto en l'àmbit comercial i posteriorment es va estendre la cooperació a l'àmbit polític.

Des de la segona meitat dels noranta, la Xina s'ha anat integrant a les diferents negociacions regionals: el 1994 va iniciar un diàleg informal, el 1996 va consolidar-se en l'estatus de *dialogue partner*,²¹⁵ i el 1997 es va establir l'ASEAN+3, mecanisme de diàleg i negociació informal entre l'ASEAN i els tres principals socis de l'Àsia oriental (la Xina, Corea del Sud i el Japó), que es va consolidar el 1999. Des d'aleshores la Xina ha conclòs diversos acords de cooperació i ha anat intensificant els vincles amb l'organització. En l'àmbit econòmic l'acord més rellevant és l'acord marc per a la cooperació econòmica comprensiva, signat el 2002, que preveu la creació d'una zona de lliure comerç en dos terminis (el 2010 per a la Xina i els membres tradicionals de l'ASEAN i el 2015 per als nous membres –Cambodja, Laos, Birmània i el Vietnam–). El 2002 es va signar la declaració conjunta de l'ASEAN i la Xina en l'àmbit de la cooperació no convencional i la declaració sobre la conducta de les parts en el mar de la Xina Meridional. El 2003 la Xina es va convertir en el primer *dialogue partner* que va accedir al Tractat d'Amistat i Cooperació al sud-est asiàtic. El 2004 va signar el Memoràndum d'entesa sobre la cooperació no tradicional. Tots aquests acords són de caràcter polític, però creen compromisos que es respecten.

Al llarg de la història del conflicte, i malgrat que han tingut lloc diferents tipus de reclamacions pel que fa al nombre de les parts implicades (multilaterals, bilaterals o trilaterals), els nombrosos incidents entre les parts sempre han estat de caràcter bilateral. En la majoria, un dels protagonistes ha estat la Xina (cosa normal, ja que reclama la totalitat dels territoris de l'àrea disputada). Els altres dos estats que més vegades s'han convertit en la contrapart de la Xina són el Vietnam i les Filipines. Amb el Vietnam, a més, la Xina ha tingut altres conflictes fronterers en l'àrea del golf de Tonquín, però sobretot els ha separat una gran rivalitat política vinculada al conflicte de Cambodja. Haver adoptat, juntament amb l'ASEAN, el codi de conducta de les parts en el conflicte del mar de la Xina Meridional no ha impedit a la Xina recórrer a mecanismes bilaterals per resoldre els incidents puntuals que s'han anat succeint. En cap cas el contingut dels acords bilaterals no ha diferit, ni en la forma ni en el fons, dels multilaterals. És una llicència xinesa que sembla que es deriva de la inèrcia tradicional de la seva diplomàcia, més que d'un rebuig profund al multilateralisme.

El conflicte del mar de la Xina Oriental. Pel que fa a la gestió de les disputes que afecten el mar de la Xina Meridional, la inèrcia històrica de la política exterior xinesa ha tingut més pes que la voluntat multilateral que, en general, han manifestat els dirigents durant les dues últimes dècades. Aquest pes no s'ha convertit, tanmateix, en una única estratègia xinesa per

²¹⁵ Els *dialogue partners* de l'ASEAN són actualment nou estats –Austràlia, el Canadà, la Xina, Corea del Sud, els Estats Units, l'Índia, el Japó, Nova Zelanda i Rússia– i una organització internacional –la Unió Europea–, amb els quals l'ASEAN es reuneix després de les cimeres ministerials per tal d'informar-los dels resultats, intercanviar punts de vista sobre temes d'interès comú, etc.

afrontar les dues disputes i, de fet, les maneres com Pequín ha tractat la qüestió de la sobirania de les illes Senkaku/Diaoyudo/Diaoyutai i l'assumpte de la delimitació marítima del mar de la Xina Oriental presenten notables diferències. La primera, anterior en el temps i enquistada en les relacions bilaterals entre la República Popular de la Xina i el Japó, no ha estat objecte de cap gestió específica, per la qual cosa potser seria més pertinent parlar d'una no-gestió.

Tot i que les parts han manifestat la intenció de fomentar la cooperació i de resoldre pacíficament les controvèrsies, l'ús de la força no ha estat explícitament descartat. A banda d'això, si bé Pequín i el Japó han mantingut algunes discussions informals sobre la sobirania de les illes, en què sempre s'ha exclòs Taiwan, fins ara no han posat en marxa cap mecanisme concret ni cap institució que els doni continuïtat i visibilitat. En una direcció similar, cap de les parts no ha elevat la disputa a una instància judicial internacional ni ha sol·licitat la mediació d'un altre actor. Tampoc el Fòrum Regional ASEAN, del qual tots dos països formen part des de mitjan anys noranta, no ha intercedit a favor d'una o l'altra ni els ha suggerit cap tipus de mecanisme específic. Tot això ha fet que la disputa per la sobirania persisteixi com un capítol sense resoldre, malgrat que, com hem vist anteriorment, la República Popular de la Xina i el Japó han intentat mantenir un baix nivell de conflictivitat i, llevat de casos molt puntuals, com l'enviament d'equips de recerca, s'han abtingut d'emprendre actuacions que poguessin ser enteses com una provocació per l'altra part.

La gestió de la disputa per la delimitació marítima del mar de la Xina Oriental ha estat una mica més elaborada i s'apropa més al model ASEAN, que combina una baixa institucionalització i una certa flexibilitat, tot i que la part taiwanesa també n'ha estat exclosa. Després de diversos anys de contactes informals que no responien a una agenda concreta, l'octubre de 2004 la República Popular de la Xina i el Japó es van embarcar en la primera ronda bilateral de negociacions per discutir la delimitació d'aquest mar. La reunió va tenir lloc a Pequín i, si bé no en van sorgir acords, totes dues parts van mostrar el compromís de resoldre pacíficament la disputa i de continuar les rondes bilaterals, en l'àmbit ministerial. Aquesta reunió va servir també per conèixer el detall de les reivindicacions de les parts sobre els jaciments petrolífers, unes reivindicacions que encara avui es mantenen. Des del punt de vista de Tòquio, Pequín hauria d'interrompre l'explotació del jaciment de Xihu/Okinawa fins que les parts arribin a un acord definitiu sobre la frontera marítima i hauria de facilitar un informe sísmic del jaciment. A canvi, les autoritats nipones ofereixen la possibilitat d'explotar conjuntament alguns jaciments, com els de Chunxiao i Shirakaba. Pequín, d'altra banda, reivindica la sobirania sobre el jaciment de Xihu/Okinawa i, des de 2006, suggereix aparcar la disputa per la sobirania de les illes Senkaku i avançar en l'explotació conjunta dels jaciments que les envolten.

Entre 2004 i final de 2005 cap de les propostes presentades per una part o l'altra no va ser acceptada, però les tres primeres rondes de negociació van servir per construir un clima de més confiança. En part, com a conseqüència d'això, el març de 2006 la República Popular de la Xina i el Japó van acceptar estudiar seriosament aquests suggeriments i, quatre mesos més tard, van acordar constituir un panel d'experts xinesos i japonesos que, a mitjà termini, podria presentar propostes i exercir-hi un paper moderador. Malgrat aquests avenços, a partir de 2007 les negociacions van arribar a un punt mort i, tot i que les parts van continuar reunint-se de manera periòdica per intercanviar opinions, aquestes no van desembocar en

cap acord concret. Per això, després de diverses rondes fracassades, al final d'aquell mateix any la República Popular de la Xina i el Japó van optar per interrompre temporalment aquest mecanisme, amb el compromís de continuar estudiant possibles vies d'acostament i, un cop arribat el moment, reprendre el procés. El quadre 4 recull les diferents rondes de negociació que han tingut lloc fins avui.

Quadre 4. Cronologia de les rondes de negociació de la República Popular de la Xina-Japó al voltant de la delimitació del mar de la Xina Oriental

Número	Data de celebració	Lloc de celebració	Representants de les parts
1	Octubre de 2004	Pequín	Cui Tiankai (Xina) Mitoji Yabunaka (Japó)
2	Maig de 2005	Pequín	Cui Tiankai (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
3	Octubre de 2005	Tòquio	Cui Tiankai (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
4	Març de 2006	Pequín	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
5	Maig de 2006	Tòquio	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
6	Juliol de 2006	Pequín	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
7	Març de 2007	Tòquio	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
8	Maig de 2007	Pequín	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
9	Juny de 2007	Tòquio	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
10	Octubre de 2007	Pequín	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)
11	Novembre de 2007	Tòquio	Hu Zhengyue (Xina) Kenichiro Sasae (Japó)

Font: Energy Information Agency, Op. cit. 2008.

Els èxits limitats d'aquestes rondes no han impedit, malgrat tot, que la República Popular de la Xina i el Japó posessin en marxa projectes per explotar unilateralment o conjuntament diferents jaciments petrolífers del mar de la Xina Oriental. Així, tal com hem vist en analitzar les etapes del conflicte del mar de la Xina Oriental, al llarg de l'últim lustre les empreses de tots dos països han impulsat nombrosos projectes unilaterals d'explotació dels recursos i, des de l'any passat, la xinesa China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) i la japonesa Teikoku Oil Company han posat en marxa un projecte d'explotació conjunta en el jaciment disputat de Chunxiao/Shirakaba.

B3.3. LA COMPLEMENTARIETAT DE VIES O TRACKS EN LA GESTIÓ DE LA CONFLICTIVITAT MARÍTIMA

Els instruments de l'anomenat *second track* són els instruments de cooperació que, a diferència dels oficials, es desenvolupen en l'àmbit no governamental o no oficial. Són instruments que, en principi, en no implicar les autoritats estatals, permeten una creixent flexibilitat tant en la participació com en les temàtiques tractades i segons les opinions implicades. No obstant això, la realitat ha demostrat que no en tots els casos funcionen com està previst, perquè en alguns estats la línia entre el que és governamental i el que no ho és és extremadament difusa i les autoritats estatals penetren fins i tot en els mecanismes del *second track*. La lògica subjacent a aquests instruments és la de la creació de xarxes i comunitats epistèmiques que contribueixin a la construcció de confiança, a la difusió d'informació i a l'assessorament tècnic als governs al marge de consideracions polítiques. A través d'aquests instruments es poden conèixer actituds que, encara que no siguin les oficials, poden donar pistes sobre les intencions dels altres actors.

Els mecanismes oficials i governamentals de diàleg (*first track*) en la gestió dels conflictes del mar de la Xina Oriental i Meridional han constituït la via principal per a la discussió dels espais marítics i territoris disputats entre les parts i per a l'acostament gradual de posicions. Aquests mecanismes, tanmateix, no han constituït l'única via: des de mitjan anys noranta en el cas del conflicte del mar de la Xina Meridional, i una mica més tard en el del conflicte del mar de la Xina Oriental, les dues subregions han assistit a la participació d'actors diferents dels estats en la gestió i l'articulació de mecanismes de diàleg no oficials. Altra vegada, l'experiència en un mar i l'altre ha estat clarament asimètrica.

En la gestió de les disputes del mar de la Xina Oriental, d'una banda, aquests actors no estatals s'han limitat al panel d'experts nomenats per la República Popular de la Xina i el Japó en la sisena ronda de negociacions sobre l'establiment de la frontera marítima i l'explotació dels recursos subjacents al mar. Compost per una desena d'especialistes en diferents àrees, com el dret marítim o la geologia, aquest panel ha tingut, malgrat tot, un paper marginal. La seva posada en marxa va coincidir amb l'estancament de les negociacions oficials entre tots dos països. Per si això fos poc, el panel amb prou feines disposa de recursos propis, no té un mandat precís i, sobretot, està subjecte a les pressions i al control dels governs d'una part i l'altra. Per això la seva activitat fins avui ha estat pràcticament nul·la, tot i que la mera existència ha significat la pluralització dels canals de diàleg i ha contribuït, en el marc general de millora de les relacions bilaterals sinojaponeses, a la construcció d'un mínim sentiment de confiança entre els equips negociadors.

En la gestió del conflicte del mar de la Xina Meridional, d'altra banda, el paper d'aquests actors no estatals i de l'anomenada segona via o *second track* ha estat molt més significatiu, i fins i tot alguns autors s'hi han referit com els més determinants en la construcció de confiança entre les parts i en l'avenç de les negociacions.²¹⁶ En general, el model cooperatiu de l'ASEAN aplicat al mar de la Xina Meridional ha seguit les pautes generals de l'*ASEAN way* en la gestió del conflicte territorial, amb el límit a què ja ens hem referit: la incapacitat d'anar més enllà de la contenció de l'escalada de violència. En paral·lel, les parts, a iniciativa de l'ASEAN o d'alguns dels seus membres, han obert una segona via no oficial, el principal objectiu de la qual és possibilitar la gestió conjunta dels recursos i de les qüestions de seguretat no convencional i aplanar el terreny per a la resolució definitiva del conflicte territorial.

En l'àmbit governamental l'ASEAN només ha intervingut directament en el conflicte del mar de la Xina Meridional en tres ocasions i sempre mantenint-se en el terreny de les declaracions i acords del més flexible *soft law*, sense intentar pronunciar-se sobre la qüestió de fons. Això no significa que aquest *first track* de l'ASEAN no hagi contribuït a millorar el conflicte: totes les iniciatives i els esforços paral·lels que s'han desenvolupat en altres camps i que han servit per millorar la confiança entre les parts s'han de considerar, tot i que indirectes, contribucions a la resolució.

L'ASEAN no va intervenir-hi, no va fer cap declaració ni va adoptar cap acord sobre el conflicte del mar de la Xina Meridional fins al 1992, més enllà de la seva posició general sobre la solució pacífica de controvèrsies present en acords i declaracions genèrics. La presa de posicions de 1992 va ser una reacció a l'escalada de tensió que va produir la batalla naval de 1988 i va portar l'ASEAN a elaborar la Declaració de Manila (ASEAN Declaration on the South China Sea). Aquest document *emfatitza* la necessitat de resoldre pacíficament el conflicte territorial, *apresa* les parts a limitar la conducta per crear un clima positiu per a la resolució de totes les disputes, *decideix* explorar, sense prejutjar la sobirania i la jurisdicció dels països amb interessos en l'àrea, la possibilitat de cooperar en el mar de la Xina Meridional en totes les qüestions referides a la seguretat i *recomana* l'aplicació dels principis del Tractat d'Amistat i Cooperació a l'Àsia oriental. Aquesta declaració va rebre el suport de la Unió Europea i del Moviment de Països No Alineats.

La declaració següent (*Statement by the ASEAN Foreign Ministers on the Recent Developments in the South China Sea*) també va ser reactiva i l'ASEAN la va emetre després dels incidents de 1995. S'hi expressava preocupació i es cridava les parts del conflicte a mantenir-se fidels a l'esperit de la Declaració de Manila: a resoldre pacíficament les disputes i evitar conductes que poguessin desestabilitzar la situació i reiterava l'oportunitat de continuar cooperant per augmentar la confiança i l'estabilitat. La novetat més destacable era la crida a les parts a dirigir la qüestió a diversos fòrums, incloent-hi els del *second track*. Aquest gest podia interpretar-se com el reconeixement dels límits de l'*ASEAN way* i com la voluntat de trobar una via de sortida a través de la mediació de terceres parts.

²¹⁶ En algunes ocasions hi poden participar membres governamentals (tècnics, funcionaris o fins i tot polítics) tot i que ho fan a títol personal i privat. Entre els que reivindiquen la centralitat d'aquests mecanismes destaca SWANSTRÖM, N., *Op. cit.* 1999.

Finalment, fruit de la millora substancial de les relacions de la Xina i els països ASEAN, especialment en l'àmbit econòmic, el 2002 es va signar el codi de conducta (*Declaration on the Conduct of Parts in South China Sea*). Les parts reafirmaven el compromís amb l'ordenament jurídic internacional, i s'esmentava de manera especial la llibertat de navegació reconeguda per la CNUDM; recollien els compromisos de la Declaració de Manila; especificaven els mecanismes per incrementar la confiança i l'entesa, i proposaven l'inici d'activitats cooperatives, en espera de la resolució definitiva de les disputes, en cinc àrees: la protecció mediambiental del mar, la recerca científica marina, la seguretat de navegació i comunicació, les operacions de rescat i la lluita contra el crim transnacional.

En l'àmbit del *second track* o de la via no oficial cal destacar tres iniciatives:

A. Els Managing Potential Conflicts in the South China Sea Workshops, una iniciativa indonèsia patrocinada pel Canadà. Aquest grup de treball, liderat per Indonèsia, es va reunir per primera vegada el 1990 amb l'objectiu de promoure la pau, l'estabilitat i la cooperació al mar de la Xina Meridional. El grup de treball va rebre assistència econòmica de l'Agència Canadenca de Desenvolupament Internacional fins a l'any 2001.²¹⁷

El grup de treball s'articula al voltant de cinc principis bàsics de funcionament: 1) el principi d'inclusió, que comprèn la participació de tots els estats amb interessos en el conflicte i que, a efectes pràctics, implica incloure Taiwan, un fet, sens dubte, molt rellevant,²¹⁸ ja que tradicionalment havia estat exclòs de les discussions multilaterals sobre el mar de la Xina Meridional; 2) el caràcter informal i no governamental del grup, perquè tot i que algunes personalitats que hi participen són funcionàries governamentals, ho fan a títol privat; 3) l'absència d'estructures institucionals;²¹⁹ 4) la limitació de la discussió als estats riberecs, evitant així la tan temuda "internacionalització" del conflicte,²²⁰ i 5) l'adopció d'una aproximació gradual al problema, *step by step*, que parteix del convenciment que el procés ha de ser necessàriament lent perquè es tracta de canviar mentalitats sobre temes molt sensibles (passar d'una concepció del problema merament nacional a una de regional).

²¹⁷ El suport canadenc a aquesta iniciativa va ser a causa de la intervenció del ministre indonesi d'Assumptes Oceànics i Pesca, Hasjim Djalal, impulsor de la iniciativa, que va demanar ajuda al Govern d'aquest país considerant qüestions d'oportunitat política però, sobretot, per motius personals. Havia estat ambaixador al Canadà, coneixia les polítiques canadenques a favor de la cooperació marítima global i va valorar el fet que el Canadà era un país amb uns posicionaments polítics, tant passats com presents, que no generaven cap controvèrsia a la regió. Reconeix haver considerat l'opció escandinava, especialment la noruega, i haver-la descartat per desconeixement sobre els interessos escandinaus i noruecs en la regió del mar de la Xina Meridional. Vegeu DJADAL, H., "Indonesia and the South China Sea Initiative", *Ocean Development & International Law*, vol. 32, 2001, p. 97-103 (p. 98). El Canadà va decidir retirar l'ajut econòmic al grup de treball el 2001, quan en va considerar insuficients els avenços. Malgrat això, quinze anys després de la seva creació, continua funcionant.

²¹⁸ La Xina i Taiwan van assistir al grup de treball des de la segona reunió, igual com el Vietnam (que encara no era membre de l'ASEAN). A la primera, només hi van assistir els membres de l'ASEAN.

²¹⁹ Les tasques organitzatives i de secretariat van ser confiades al Pusat Studi Asia Tenggara a Djakarta i al South China Sea Informal Working Group (SCS-IWG) de Vancouver.

²²⁰ Posteriorment es va fer alguna concessió a aquest principi i l'organitzador podia convidar persones d'origen extraregional per la seva especial rellevància científicotècnica. També es va preveure la possibilitat de convidar-hi organitzacions regionals o globals per participar en projectes específics de cooperació.

Les discussions del grup de treball s'organitzen al voltant de sis temàtiques: les qüestions territorials i jurisdiccionals, els temes polítics i de seguretat, els temes mediambientals, ecològics i de recerca científicotècnica, els temes de navegació, transport i comunicació, la gestió de recursos i els mecanismes institucionals de cooperació. Les dues primeres temàtiques, centrals però més polèmiques, van ser abandonades a partir de la cinquena reunió davant del gran desacord que suscitaven.

El grup va acceptar explorar àrees en què la cooperació fos possible, al marge de la resolució de les disputes territorials, per tal d'incrementar la seguretat regional i afavorir els interessos econòmics i mediambientals regionals i globals. El grup defensa la solució pacífica de les controvèrsies i crida les parts que s'autocontrolin per evitar empitjorar la situació. Proposa treballar conjuntament en matèria d'intercanvi d'informació i desenvolupament, fins i tot en les àrees disputades. Aquests principis serien posteriorment adaptats i inclosos en el codi de conducta sobre el mar de la Xina Meridional de l'ASEAN. A partir de la segona trobada es van establir diversos grups de treball i es van organitzar reunions de grups d'experts.²²¹

Entre els èxits d'aquesta iniciativa hi ha la contribució a l'aprofundiment d'un clima de confiança entre les parts, la concreció de programes de cooperació, l'establiment d'una base per a l'actuació d'altres iniciatives formals, del *first track* i, sobretot, el fet de ser l'únic fòrum en què s'ha permès la participació de Taiwan. Sens dubte, aquesta és la característica més destacada i la que fa singular aquest grup de treball: és l'únic espai de relació sobre les qüestions relacionades amb els recursos i la seguretat del mar de la Xina Meridional en què la Xina i Taiwan s'han assegut a discutir al voltant d'una mateixa taula.

B. La feina del Council for Security Cooperation in Asia-Pacific. El CSCAP és una de les organitzacions no governamentals més importants de la regió de l'Àsia-Pacífic que s'ha ocupat del conflicte del mar de la Xina Meridional. Es va crear el 1993 a partir d'una iniciativa del Pacific Forum CSIS i nou instituts de recerca més. Funciona sobre la base de la filiació institucional: té disset comitès membres i un membre associat.²²² Cada comitè membre reuneix analistes i experts de cada país juntament amb alguns membres del Govern, que hi assisteixen a títol privat. La categoria de membre associat es concedeix a instituts o consorcis d'instituts de recerca d'un país o territori. És una organització que respon al concepte regional d'Àsia-Pacífic, i que, per tant, inclou molts membres extraregionals respecte del mar de la Xina Meridional (també un actor totalment extern com la Unió Europea), la qual cosa en limita la capacitat d'influència a causa de les reticències tradicionals dels estats riberecs a internacionalitzar els problemes.

No obstant això, compleix una certa funció com a mecanisme d'intercanvi d'informació, manifestació de voluntats i creació d'un clima de confiança. Té cinc grups de treball que poden tractar directament o indirectament aspectes del conflicte del mar de la Xina Meridional: co-

²²¹ Per a una descripció detallada d'aquests grups, vegeu DJADAL, H., "Indonesia and the South China Sea Initiative", *Op. cit.*, p. 100-101.

²²² Els comitès membres són Austràlia, el Canadà, la Xina, Corea del Sud, Corea del Nord, els Estats Units, les Filipines, Indonèsia, el Japó, Malàisia, Mongòlia, Nova Zelanda, Rússia, Singapur, Tailàndia, la Unió Europea i el Vietnam. El membre associat és IDSA (Índia).

operació marítima, diàleg del Pacífic Nord, seguretat cooperativa i comprensiva, mesures de confiança i crim transnacional.²²³ Fins ara ha tingut un paper important en l'impuls del diàleg sobre la construcció de mesures de seguretat i confiança.

C. El taller informal sobre el mar de la Xina Meridional organitzat pel Pacific Forum/CSIS dels Estats Units i per l'Institute of Strategic and Development Studies (ISDS) de les Filipines. Aquest grup de treball ha estat polèmic, ja que com que és una iniciativa bilateral dels Estats Units i les Filipines ha despertat els recels de la Xina. No se sap si amb ànim constructiu o provocador, el taller va proposar la participació de Taiwan en els seminaris sobre mesures de confiança en el mar de la Xina Meridional, cosa a què la Xina s'ha oposat obertament. En certa manera, malgrat el caràcter no governamental i no oficial, ha estat més un espai en què té lloc un *tour de force* entre els Estats Units i la Xina que un verdader mecanisme de *second track*.

El març de 2000 el Pacific Forum/CSIS (Center for Strategic and International Studies) dels Estats Units²²⁴ i l'ISDS de les Filipines van organitzar un grup de treball informal sobre la creació de mesures de confiança en el mar de la Xina Meridional. Poc després, el secretari general del CSCAP-Xina va enviar un missatge a tots els comitès nacionals del CSCAP en què manifestava la disconformitat amb qualsevol implicació extraregional en la gestió del conflicte, inclosa la iniciativa del Pacific Forum/CSIS nord-americà i de l'ISDS filipí. Aquest missatge presentava arguments en contra de la presència taiwanesa i amenaçava amb conseqüències negatives el funcionament del CSCAP. Malgrat les protestes xineses, el taller va tenir lloc i va reunir a Djakarta una trentena de participants, que actuaven a títol privat, sense representar governs ni organitzacions, i que provenien de la Secretaria de l'ASEAN, Hong Kong, Austràlia, el Canadà, Indonèsia, el Japó, Nova Zelanda, Noruega, les Filipines, Singapur, Tailàndia, Taiwan i els Estats Units. Aquesta reunió es va dotar de continuïtat i l'edició següent va tenir lloc precisament a Taipei, afavorida per l'Institute of International Relations de la National Chengchi University. Els resultats poden ser bastant qüestionats, ja que no han anat més enllà de l'enumeració dels mecanismes necessaris per enfortir i augmentar les mesures de confiança. A causa de la disputa de la Xina amb els Estats Units per la inclusió de Taiwan, no només no s'ha aconseguit crear el clima de confiança previ a la construcció de tota mesura de seguretat, sinó que ha augmentat la tensió.²²⁵

Les tres iniciatives multilaterals analitzades no han caigut en sac foradat. Tal com ha apuntat N. Swanström, la incidència que han tingut aquestes en la gestió del conflicte del mar de la Xina Meridional és més gran que la d'altres, però la seva existència només es pot entendre en el procés de desaparició gradual de la desconfiança històrica entre la Re-

²²³ Vegeu <http://www.cscap.org>.

²²⁴ El Pacific Forum CSIS, amb seu a Honolulu, és una secció autònoma per a l'Àsia-Pacífic del Center for Strategic and International Studies de Washington. Fundat el 1975, té l'objectiu d'ajudar a desenvolupar polítiques cooperatives a la regió de l'Àsia-Pacífic a través del debat i l'anàlisi en els àmbits acadèmics, governamentals i empresarials.

²²⁵ Vegeu SONG, Y.-H., "The Overall Situation in the South China Sea in the New Millennium: Before and After the September 11 Terrorist Attacks", *Ocean Development & International Law*, vol. 34, 2003, p. 229-277 (p. 248-250).

pública Popular de la Xina i els veïns del sud-est asiàtic, encoratjat des de final dels anys vuitanta per altres mecanismes del *second track* de naturalesa bilateral. Entre aquests es poden esmentar, a tall d'exemple, els grups d'experts creats per la Xina i el Vietnam per discutir els problemes territorials des del final dels anys vuitanta o les reunions informals entre militars jubilats de la Xina i les Filipines al començament dels anys noranta. Aquests mecanismes no se circumscriuen exclusivament a la gestió del conflicte del mar de la Xina Meridional, però van aconseguir trencar l'"estratègia dels tres nos" que durant la Guerra Freda va caracteritzar l'actitud oficial xinesa (no a la internacionalització del conflicte, no a les negociacions multilaterals i no a la concreció de les demandes territorials) i van obrir les portes a la multilateralització del *second track*.²²⁶

²²⁶ VALENCIA, M., "China and the South China Dispute", *Adelphi Paper*, núm. 298, Londres, Oxford University Press, 1995.

C

CONCLUSIONS

L'anàlisi desenvolupada en aquest treball permet extreure'n vuit conclusions. Quatre fan referència a l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat; una, al règim marítim internacional, i les altres tres afecten la posició de la Xina respecte d'aquests dos ordres.

PRIMERA: a l'Àsia oriental hi ha un ordre regional en matèria de seguretat que no constitueix una reproducció a petita escala de l'ordre internacional, sinó un ordre autònom i diferenciat. Tal com ha revelat l'anàlisi de la retòrica i la pràctica del principi de no-ingerència, alguns dels components d'aquest ordre són qüestionats per un estat, o més d'un, però la regió es caracteritza per l'existència d'un patró d'activitat en el qual, almenys en matèria de seguretat, les interaccions existents entre els actors internacionals que l'integren respecten unes normes de coexistència conegudes i generalment acceptades.

L'estructura constitucional de l'ordre regional està integrada per una creença hegemònica sobre l'objectiu moral de l'Estat amb una marcada influència confuciana, una concepció westfaliana rígida del principi de sobirania i una norma de justícia procedimental que posa èmfasi en el valor del consens i aglutina elements discursius i legislatius. Les seves institucions fonamentals, d'altra banda, són dues: el dret internacional, especialment en la forma de *soft law*, i el bilateralisme, tot i que en els últims anys el multilateralisme ha anat penetrant a la regió.

Finalment, el desenvolupament dels instruments de gestió de la seguretat a l'Àsia oriental s'articula a través de dues vies: una d'oficial o governamental i una altra de no oficial. Aquests principis i institucions fonamentals són diferents que els de l'ordre internacional, encara que tots dos s'han construït a partir de l'acceptació de l'Estat com la forma legítima d'organització política, reposen sobre el principi de sobirania i troben en el dret internacional, ja sigui en la modalitat de *soft law* o *hard law*, una de les seves institucions fonamentals.

Els actors que participen en cada procés també han estat diferents. Els Estats Units, com a potència hegemònica, han tingut un paper destacat en la construcció de tots dos processos, però el seu cas no pot aplicar-se als altres actors internacionals. Els països de l'Europa occidental, per exemple, van exercir un important paper en la gestació de l'ordre internacional contemporani, però la seva incidència en l'ordre regional de l'Àsia oriental ha estat i continua sent considerablement limitada.²²⁷

El reconeixement de l'autonomia i de les diferències de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat respecte de l'ordre internacional no implica, tanmateix, que tots dos ordres constitueixin realitats estanques, impermeables. El primer conviu amb altres ordres regionals i, com aquests, està incardinat al segon, d'abast universal. Així mateix, entre tots dos existeix una relació d'influència recíproca que en condiciona l'afermament i l'evolució al llarg del temps. La gradual penetració en l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat d'una institució assentada en l'ordre internacional,²²⁸ el multilateralisme, ofereix un bon exemple d'aquesta interconnexió. Així mateix, si bé és cert que l'ordre regional de l'Àsia

²²⁷ REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 576-577.

²²⁸ ALAGAPPA, M., *Op. cit.* 2003, 2004; FUKUSHIMA, A., *Op. cit.* 1999; REUS-SMIT, C., *Op. cit.* 1997, p. 576-583; TOW, W. T., *Op. cit.* 2001, 2003.

oriental en matèria de seguretat encara es troba en procés de construcció i que no és capaç d'oferir respostes davant de tots els reptes de seguretat, els seus components han contribuït a l'absència de guerres a l'Àsia oriental durant els últims trenta anys i gradualment gaudeixen de més acceptació entre els diferents actors internacionals de la regió. Pel que fa a aquest aspecte, tal com ha apuntat Muthiah Alagappa, "l'ordre de seguretat asiàtic pot tenir certs defectes, però no per això és un ordre fràgil."²²⁹

SEGONA: l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat constitueix un ordre basat en el constitucionalisme (en termes de G. J. Ikenberry), un ordre normatiu i contractual amb alguns elements d'ordre instrumental (en termes de Muthiah Alagappa) i, cada vegada més, un ordre basat en mecanismes de la gestió de la seguretat multilaterals (en termes de David A. Lake i Patrick M. Morgan).²³⁰

És un ordre basat en el constitucionalisme perquè el compliment de les normes constitueix un element fonamental i perquè les institucions que el caracteritzen –el bilateralisme i el dret internacional en la seva versió *soft law*– eviten la concentració de poders en un únic actor i redueixen els incentius perquè un d'aquests tracti de maximitzar-los en el futur. És també un ordre normatiu i contractual amb elements d'ordre instrumental perquè encara que els actors principals que participen en la seva construcció, els estats, han desenvolupat diferents vies i instruments per resoldre els problemes de col·laboració, la majoria no han renunciat a maximitzar-ne els interessos particulars, i les actuacions d'alguns d'aquests països semblen continuar inspirant-se en la recerca de poder. Així mateix, els vincles d'associació i la cohesió social existents entre els diferents actors internacionals de l'Àsia oriental encara avui presenten una intensitat moderada.

Finalment, l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat és un ordre que cada vegada s'assembla més als ordres basats en mecanismes de la gestió de la seguretat multilaterals perquè, tal com hem vist en analitzar-ne l'evolució durant les últimes tres dècades, ha estat testimoni de l'ascens gradual d'iniciatives multilaterals tant en el marc del *first track* com del *second track*.

TERCERA: la construcció de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat no respon a una lògica lineal o seqüencial. Tot i que la determinació dels principis bàsics de l'estructura constitucional de l'ordre regional es produeix anteriorment a la configuració de les seves institucions fonamentals, l'assentament d'aquests principis no precedeix necessàriament el segon procés.

En el mateix sentit, la configuració de les institucions fonamentals tampoc no és obligatòriament anterior a la creació i la generalització dels seus pilars essencials en matèria de seguretat o al desenvolupament de les vies, instruments, regles i organitzacions concretes encaminades a gestionar la seguretat a l'Àsia oriental. Aquests processos avancen simultàniament i,

²²⁹ ALAGAPPA, M., *Op. cit.* 2004, p. 24.

²³⁰ IKENBERRY, G. J., *Op. cit.* 2001, p. 21-49; ALAGAPPA, M. (ed.), *Op. cit.* 2003, p. 41-52; LAKE, D. A., MORGAN, P. M. (ed.), *Op. cit.*, especialment p. 20-42.

en estar fortament vinculats, mantenen unes interaccions més complexes de reforç i debilitament recíproc. Així, per exemple, la parcial redefinició del principi de no-ingerència durant els anys noranta per part dels països membres de l'ASEAN no només té repercussions sobre les accions i les normes d'aquesta organització, sinó que també desplega els efectes sobre el funcionament del pilar procedimental a què ens referim com a model de gestió flexible ASEAN o *ASEAN way*, la preferència dels estats de l'Àsia oriental per les normes de *soft law* o l'arrelament entre aquests del principi organitzatiu de la sobirania.

QUARTA: en l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat ha prevalgut històricament –i encara ho fa– una concepció clàssica de la seguretat. Els tractats i les iniciatives bilaterals i multilaterals de seguretat que van desenvolupar les potències extraregionals i els estats asiàtics durant les tres primeres dècades de la Guerra Freda es van construir sobre una percepció de les relacions regionals com un “dilema de la seguretat”, sobre una noció estatocèntrica i militar de la seguretat i sobre la creença que les amenaces exteriors a l'Estat constituïen la principal font d'inseguretat.

En clar contrast amb aquesta tendència, alguns instruments elaborats per aquests mateixos estats al llarg de les tres últimes dècades, especialment durant els anys noranta, han atès o s'han centrat en aspectes no convencionals de la seguretat i, en ocasions, han pres com a referència l'individu, no l'Estat. L'èmfasi de la Declaració per a la Cooperació a la Subregió del Gran Mekong en els vincles existents entre el deteriorament mediambiental i la inseguretat dels individus o les iniciatives desenvolupades pels països signants d'aquesta declaració per frenar el tràfic il·legal d'éssers humans constitueixen clars exemples d'aquesta nova tendència.

A aquesta evolució han contribuït, en part, les transformacions de la societat internacional i l'aparició de nous reptes a la seguretat i, en part, també les activitats i els debats liderats per actors no estatals en el marc del *second track*. Tot i això, aquests instruments continuen sent minoritaris amb relació als instruments relatius a la seguretat convencional. Bona part dels que es van desenvolupar en el context de la bipolaritat encara continuen en vigor i un percentatge significatiu dels més recents, que sí que ha reconegut el caràcter multidimensional de la seguretat, continua atorgant prioritat a la seguretat de l'Estat.

CINQUENA: el règim marítim internacional existent ofereix un marc per a la resolució dels conflictes marítics, però per si sol no permet resoldre les disputes dels mars de la Xina Oriental i Meridional. Aquest règim, que troba en la Convenció de les Nacions Unides de Dret del Mar de 1982 la seva pedra angular, es caracteritza per un elevat grau de formalitat i, quan no existeix un acord entre les parts implicades, tendeix a privilegiar el mecanisme de delegació a una instància judicial internacional. Aquestes dues característiques xoquen amb les reticències de la majoria d'estats asiàtics a recórrer a tribunals internacionals o unes terceres instàncies per resoldre les seves diferències i amb la informalitat que acompanya el model ASEAN.

Les reticències esmentades han estat un tret propi de la regió des de la configuració de l'ordre internacional actual, a partir de mitjan Segona Guerra Mundial, i en canvi la característica de la informalitat s'està consolidant com a model per a la gestió de controvèrsies interestatals a l'Àsia oriental. I per això, malgrat els diversos avantatges que pugui tenir, com la reducció de

la inseguretat jurídica o l'articulació d'un sistema de regles específic per resoldre els conflictes de naturalesa marítima, el règim marítim internacional actual s'ha d'interpretar com un règim necessari per resoldre la conflictivitat marítima a l'Àsia oriental, però que no és suficient.

SISENA: la República Popular de la Xina ha tingut un paper variable al llarg de les diferents etapes de la construcció de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat. Durant les primeres dècades d'aquest procés, el seu nivell d'implicació va ser baix i la seva reacció davant de la majoria d'instruments de seguretat desenvolupats per altres estats va oscil·lar entre el poc entusiasme i el rebuig frontal. La seva incidència sobre el procés va ser, en aquest sentit, certament limitada i molt allunyada de les dels Estats Units, que sempre van ocupar una posició hegemònica, quan no era imperial, en la determinació dels seus fonaments i va ser l'únic actor capaç de mantenir una influència marcada i continuada sobre la seva evolució posterior.²³¹

En aquest sentit, durant la gestació de l'ordre regional la Xina va actuar principalment com un *erosionador actiu*, sense respectar els principis, les normes i les institucions i frenant-ne l'avenç a través d'accions i omissions que reflectien importants desacords. La seva aversió als tractats internacionals amb obligacions precises i vinculants durant els anys cinquanta i seixanta en constitueix un exemple, com ho fa també la seva oposició i crítica al “sistema de San Francisco”, impulsat pels Estats Units. Gradualment, tanmateix, aquesta posició va anar evolucionant cap a la d'un *refermador passiu*. A partir de principi dels anys setanta, coincidint amb l'entrada al Consell de Seguretat i al sistema de les Nacions Unides, i, sobretot, a partir del final de la dècada, amb l'arribada al poder de Deng Xiaoping, la Xina va mostrar de mica en mica una actitud més favorable i conciliadora cap als principis, les normes i les institucions fonamentals de l'ordre impulsat pels promotors, i les seves accions i omissions ja no van actuar com a fre a l'avenç i l'assentament.

Des del principi dels anys noranta, a més, aquest viratge es va intensificar i el país va començar a actuar com a *refermador actiu* de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat, i es va convertir fins i tot en una peça clau per a la seva consolidació.²³² La incorporació al Fòrum Regional ASEAN (ARF), una participació creixent i activa en els processos i els instruments desenvolupats en el *second track* i la subscripció de la Declaració sobre la Conducta de les Parts sobre el Mar de la Xina Meridional són exemples il·lustratius que l'actual posició de la Xina no només respecta els principis, les normes i les institucions de l'ordre regional en matèria de seguretat, sinó que també contribueix positivament a l'avenç i l'assentament en el conjunt d'actors que incideixen i sobre el qual opera l'ordre esmentat. Tot i les seves limitaci-

²³¹ YAHUDA, M., *Op. cit.* 1996, p. 9-10; AGNEW, J., *Hegemony: The New Shape of Global Power*, Filadèlfia: Temple University Press, 2005, p. 10-18; INOBUCHI, T., BACON, P., “Empire, hierarchy, and hegemony: American grand strategy and the construction of order in the Asia-Pacific”, *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 5, núm. 2, 2005, p. 117-132; IKENBERRY, G. J., “Power and Liberal Order: America's Postwar World Order in Transition”, *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 5, núm. 2, 2005, p. 133-152; HURRELL, A., “Pax Americana or the Empire of Insecurity?”, *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 5, núm. 2, 2005, p. 153-176; GARCIA, C., *Op. cit.* 2006, p. 31.

²³² SHAMBAUGH, D. L., “China Engages Asia: Reshaping the Regional Order”, *International Security*, vol. 29, núm. 3, hivern 2004-2005, p. 64-99

ons, la recent gestió que ha fet la Xina dels conflictes del mar de la Xina Meridional i del mar de la Xina Oriental, i molt especialment la seva participació en projectes d'explotació conjunta dels recursos d'hidrocarburs, en són mostres clares.

SETENA: l'actual política exterior xinesa combina evidents signes de canvi amb elements de continuïtat. L'anàlisi de la seva gestió dels conflictes marítims dels mars de la Xina Oriental i Meridional posa en relleu que la Xina no ha optat per una única estratègia per defensar els seus interessos i per avançar en la resolució de les controvèrsies existents. En el cas del conflicte del mar de la Xina Meridional, considerat prioritari, el país ha acceptat la via de negociació multilateral i ha accedit a la signatura de la Declaració sobre la Conducta de les Parts al Mar de la Xina Meridional, un document que, si bé no és vinculant, sí que recull una renúncia expressa de les parts a recórrer a l'ús o l'amenaça d'ús de la força.

En el cas del conflicte del mar de la Xina Oriental, d'altra banda, la República Popular de la Xina ha mantingut la preferència històrica pel bilateralisme, en bona part com a conseqüència de la seva negativa a acceptar la participació de Taiwan en un mecanisme trilateral, i no ha subscrit cap document, vinculant o no, amb el Japó. En aquest sentit, el grau d'institucionalització fomentat i permès per Pequín en la gestió del primer conflicte ha estat més gran que el que s'ha afavorit i tolerat en la del segon. En tots dos casos, no obstant això, la República Popular de la Xina ha posat en relleu el màxim pragmatisme de la política exterior, reduint al mínim els enfrontaments i relegant a un segon pla les reivindicacions de sobirania per poder explotar, individualment o conjuntament, els recursos d'hidrocarburs subjacents a totes dues subregions marines.

VUITENA: la variable posició de la República Popular de la Xina respecte de l'ordre regional en matèria de seguretat respon tant als seus interessos com a la influència de les institucions internacionals i la seva posició en el sistema regional i global. L'avversió inicial que tenia la Xina al *hard law* impulsat pels Estats Units, per exemple, va respondre tant al traumàtic record del sistema de tractats desiguals desplegat per les potències occidentals durant la segona meitat del segle XIX i la primera del XX com a la percepció d'aquest sistema com un instrument de poder al servei de les superpotències i a la seva posició de debilitat en el sistema internacional de postguerra.

Més endavant, durant els anys setanta, vuitanta i noranta, la seva actitud més favorable cap a les iniciatives multilaterals va respondre tant a la voluntat de la Xina de tenir un paper més determinant en la seguretat regional com a l'efecte socialitzador de la seva participació en les Nacions Unides i altres organitzacions internacionals i a una posició més estable i influent en el sistema regional de l'Àsia oriental.²³³ El cas particular de la Xina il·lustra, a més, que davant les tesis que defensen la seva escassa incidència o el seu paper en les relacions internacionals contemporànies, les institucions importen i incideixen sobre els valors, els interessos i les accions dels actors internacionals.²³⁴

²³³ Sobre l'efecte socialitzador de la participació de la República Popular de la Xina en el sistema de les Nacions Unides durant els anys setanta vegeu, entre d'altres, KIM, S. S., *Op. cit.* 1979.

²³⁴ Aquesta posició crítica respecte de les institucions internacionals, la defensa, entre d'altres, MEARSHEIMER, J. J., "The False Promise of International Institutions", *International Security*, vol. 19, núm. 5, 1994-1995, p. 5-49.

La posició actual de la República Popular de la Xina respecte de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat no està encara plenament assentada. Tot i que, com hem assenyalat, en els últims anys ha exercit una funció d'afermament actiu, l'assentament definitiu dependrà de la capacitat que tinguin per oferir respostes als reptes ja existents i als que puguin anar apareixent en el futur, així com de la flexibilitat i l'adaptabilitat de l'ordre regional. L'espectacular creixement econòmic de la Xina i, en paral·lel, el seu ascens en les relacions internacionals contemporànies i el consegüent reajustament de les estructures de poder existents és probablement el factor més determinant. La Xina ha mostrat una actitud més favorable cap als principis i les institucions fonamentals de l'ordre regional de l'Àsia oriental en matèria de seguretat, però la seva gradual consolidació com la principal potència regional es podria traduir en més activisme i, alhora, en un augment de les seves pressions a favor de la modificació de determinades normes d'aquest ordre per acomodar-les als seus interessos.²³⁵

L'ascens de la Xina en el sistema regional i global no constitueix, tanmateix, l'únic factor rellevant. La gestió del conflicte amb Taiwan o la resposta a reptes com les malalties infeccioses, l'increment de les desigualtats socioeconòmiques, l'augment de la contaminació, la creixent necessitat de recursos energètics o el proveïment d'aigua també poden condicionar i alterar la posició d'aquest país davant un ordre regional que, mitjançant la contenció dels conflictes existents i la provisió de seguretat a la regió, n'ha permès el desenvolupament i l'ascens internacional al llarg de les últimes dècades.

Una vegada observades les principals conclusions d'aquest estudi de recerca, l'evolució futura dels dos conflictes analitzats es pot plantejar a través de tres escenaris possibles. El primer seria aquell en el qual es produís un gir copernicà respecte a l'evolució històrica i es resolgués la qüestió de la sobirania territorial sobre els espais disputats. Perquè això fos possible serien necessàries diverses condicions que afecten, totes, la situació geopolítica de l'Àsia oriental i que es troben estretament connectades entre si.

La primera és la resolució del conflicte entre la Xina i Taiwan, ja que mentre no es produeixi la Xina es negarà a qualsevol cessió territorial que pugui ser interpretada com a signe de debilitat. En segon lloc, és necessària la consolidació del lideratge regional a l'Àsia oriental o la normalització d'una situació de lideratge compartit entre la Xina i el Japó que redueixi la necessitat de continus posicionaments. Finalment, haurien de cessar les interferències polítiques i militars nord-americanes a la regió en forma d'acords i exercicis militars bilaterals amb les parts en conflicte, ja que creen desconfiança entre aquestes.

²³⁵ KOKUBUN, R., JISI, W. (ed.), *The Rise of China and a Changing East Asian Order*, Tòquio i Nova York, Japan Center for International Exchange, 2004, especialment el bloc "Integrative Papers on the Rise of China", p. 3-87; IKENBERRY, G. J., "The Rise of China, Power Transitions and the Western Order", text de la conferència pronunciada a la Universitat de Princeton el 4 de desembre de 2005, disponible a: http://www.princeton.edu/~gji3/Microsoft_Word_-_ikenberry-beijing-paper-January-2006-word%20doc.pdf (última consulta: 15 de juny de 2007); KONDAPALLI, S., "The Rise of China & Implications to Asia", article presentat a la conferència "The impact of the rise of China on Asian democratization", organitzada pel World Forum for Democratization in Asia i celebrada a Taipei entre el 15 i el 17 de setembre de 2005; SHAMBAUGH, D. L., *Op. cit.* 2004-2005.

El segon escenari de futur seria el de la pervivència de les disputes territorials i l'augment de les hostilitats. En aquest cas podrien aparèixer dos subescenaris: en el primer, les hostilitats es traduirien en un conflicte armat d'intensitat baixa o mitjana;²³⁶ en el segon, es mantindria una situació semblant a la històrica (successió de petites crisis i alts i baixos recurrents). En un hipotètic conflicte armat una de les parts seria, sens dubte, la Xina. Tenint en compte la relació dels últims enfrontaments, els estats que tenen més probabilitats de veure's implicats en nous incidents armats són el Vietnam i les Filipines. Dit això, i considerant la trajectòria del conflicte en l'última dècada, aquest subescenari també és poc probable. Els estats riberecs són estats concentrats en el seu creixement econòmic, i per als quals un enfrontament armat suposaria uns costos massa elevats.

El tercer escenari és aquell en què, si no es resolguessin les disputes territorials, les parts incrementarien la cooperació en les qüestions no territorials, especialment les relatives a l'explotació de recursos naturals. Les seves necessitats econòmiques, la creixent interdependència econòmica regional i el clima de confiança que ha generat més d'una dècada de diàleg bilateral i multilateral, tant governamental com no oficial, semblen apuntar en aquesta direcció.

D'acord amb el que hem exposat fins ara, els dos escenaris més versemblants serien el de la persistència de crisis recurrents que no desembocarien en conflictes armats i el de la millora dels mecanismes de gestió conjunta dels recursos i qüestions relatives a la seguretat. Considerem més probable, i molt més desitjable, l'augment dels mecanismes de gestió conjunta dels recursos per diverses raons. Primer, perquè la trajectòria evolutiva dels conflictes sembla anar en aquesta direcció (intensificació de les reunions dels grups de treball, acords de desenvolupament conjunt). Segon, perquè el desgast de les crisis i la inseguretat que generen és un llast per al desenvolupament econòmic. Tercer, perquè l'exploració dels recursos de la zona és molt costosa. Quart, perquè algunes de les amenaces a la seguretat són de caràcter transnacional (crim organitzat, tràfic d'armes, narcotràfic, terrorisme) i requereixen una gestió conjunta. I cinquè, perquè en un context de creixents necessitats econòmiques i energètiques augmentaria la probabilitat que les crisis derivin en enfrontaments armats de baixa o mitjana intensitat i això perjudicaria el creixement nacional i regional, cosa que els actors implicats volen evitar del tot.

La resolució de les dimensions no territorials del conflicte probablement aniria obrint vies per ara impossibles. Perquè aquesta evolució pugui ser una realitat és imprescindible un aprofundiment en els esquemes tradicionals del model ASEAN en un sentit més compromès i decidit: fins i tot mantenint altes dosis de flexibilitat i informalitat, seria pertinent adquirir més compromís polític que redueixi les excepcions; més utilització de les pràctiques multilaterals i l'obertura progressiva a la mediació de terceres parts, i al recurs a òrgans judicials de solució de controvèrsies. En definitiva, seria desitjable avançar en la creació d'un règim marítim inter-

nacional informal. Aquesta via no només permetria gestionar i aprofitar els recursos de la zona, sinó que, en augmentar la confiança entre les parts, aplanaria el camí per a la solució d'altres conflictes regionals. Probablement el tempo serà lent, però en conflictes de llarga durada i encara que les necessitats exigeixin rapidesa, la lentitud no és negativa en si mateixa si hi ha signes de moviment en la direcció adequada.

²³⁶ Segons Craig Snyder, malgrat la militarització d'alguns dels països riberecs, cap de les parts en el conflicte no té prou capacitat militar per ocupar la totalitat dels territoris disputats, per la qual cosa la probabilitat d'una confrontació militar a gran escala és molt baixa o nul·la. SNYDER, C., "Maritime Security in the South China Sea", *Op. cit.*

D

BIBLIOGRAFIA

- ABBOTT, K. W. [et al.]. "The Concept of Legalization". *International Organization*, vol. 54, núm. 3 ("Legalization and World Politics", 2000), p. 401-419.
- ACHARYA, A. "A Survey of Military Cooperation among the ASEAN States: Bilateralism or Alliance?". *Ocasional Paper*, 14. Toronto: Centre for International and Strategic Studies, 1990.
- "Regional Institutions and Security Order in Asia". *Second Workshop on Security Order in the Asia-Pacific*. Bali, Indonèsia, 3 de maig-2 de juny de 2000.
- *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. Londres: Routledge, 2001.
- ADLER, E. "Cognitive Evolution: A Dynamic Approach for the Study of International Relations and Their Progress". A: ADLER, E. (ed.); CRAWFORD, B. (ed.). *Progress in Postwar International Relations*. Berkeley, Califòrnia: Center for German and European Studies, University of California, Berkeley, 1991, p. 43-88.
- ADLER, E. (ed.); BARNETT, M. (ed.). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- AGGARWAL, V. K.; GYO KOO, M. "Asia's New Institutional Architecture: Managing Trade and Security Relations in a Post-September 11 World". [Ponència presentada en la conferència Asia's New Institutional Architecture: Managing Trade and Security Relations in a Post 9/11 World, organitzada pel Berkeley APEC Study Centre de la Universitat de Berkeley i celebrada entre el 9 i el 10 de desembre a Califòrnia, 2005.]
- AGNEW, J. *Hegemony: The New Shape of Global Power*. Filadèlfia: Temple University Press, 2005.
- ALAGAPPA, M. (ed.). *Political legitimacy in Southeast Asia: The Quest for Moral Authority*. Stanford: Stanford University Press, 1995.
- *Asian Security Order. Instrumental and Normative Features*. Stanford, Califòrnia: Stanford University Press, 2003.
- "Gestión de la seguridad asiática. Competitividad, cooperación y evolución". A: GOLDEN, S. (ed.). *Multilateralismo versus unilateralismo en Asia: el peso internacional de los "valores asiáticos"*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2004, p. 23-67.
- ALDERSON, K.; HURRELL, A. "International Society and the Academic Study of International Relations". A: ALDERSON, K. (ed.); HURRELL, A. (ed.). *Hedley Bull on International Society*. Basingstoke: MacMillan, p. 20-53.
- ALLISON, G. T.; ZELIKOW, P. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. 2a edició (1a edició de 1971). Nova York: Longman, 1999.
- ANDRESEN, S. "Leaders, pushers and laggards in the making of the climate change". *Global Environmental Change*, vol. 12, núm. 1, (abril de 2002), p. 41-51.
- "Can leadership contribute to move the climate negotiations forward?". *Draft* (gener de 2005), [http://www.statsvitenskap.uio.no/konferanser/nfkis/ip/andresen.pdf].
- Anuario Asia Pacífico*. Barcelona: Fundació CIDOB/ Casa Àsia/Real Instituto Elcano.
- ASHLEY, R. K. "The Poverty of Neorealism". A: KEOHANE, R. O. (ed.). *Neorealism and its Critics*. Nova York: Columbia University Press, 1986, p. 255-300.
- AXELROD, R.; KEOHANE, R. O. "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions". A: BALDWIN, D. A. *Neorealism and Neoliberalism*. Nova York: Columbia University Press, 1993, p. 85-115.
- AYOUB, M. "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets the Third World". A: NEUMAN, S. G. (ed.). *International Relations Theory and the Third World*. Houndsmills: MacMillan Press, 1998, p. 31-54.
- "From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order". *Australian Journal of International Affairs*, vol. 53, núm. 3, 1999, p. 247-260.
- BALL, D.; MILNER, A.; TAYLOR, B. "Track 2: Security Dialogue in the Asia-Pacific: Reflections and Future Directions". *Asian Security*, vol. 2, núm. 3, 2006, p. 174-188.
- BEETHAM, D. *The Legitimation of Power*. Londres: MacMillan Press Ltd., 1991.
- BERNSTEIN, R.; MUNRO, R. H. *The Coming Conflict with China*. Nova York: Knopf, 1997.
- BETTS, R. K. "Wealth, Power, and Instability: East Asia and the United States after the Cold War". *International Security*, vol. 18, núm. 3 (hivern de 1993-1994), p. 34-77.
- BINDER, L. "The Middle East as a Subordinate International System". *World Politics*, vol. 10, núm. 3, 1958, p. 408-429.
- BLAIR, D. C.; HANLEY JR., J. T. "From Wheels to Webs: Reconstructing Asia-Pacific Security Arrangements". *Washington Quarterly*, vol. 24, núm. 1, 2001, p. 7-17.
- BLANCHARD, J-M. F. "The U. S. Role in the Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu (Senkaku) Islands, 1945-1971". *The China Quarterly*, núm. 161 (març de 2000), p. 95-123.
- BOALS, K. "The Concept 'Subordinate International System': A Critique". A: FALK, R. A. (ed.); MENDLOVITZ, S. H. (ed.). *Regional Politics and World Order*. San Francisco: W. H. Freeman, 1973, p. 399-411.
- BRADDICK, C. W. "Japan, Australia and the ASPAC: the rise and fall of an Asia-Pacific Cooperative Security framework". A: WILLIAMS, B. (ed.); NEWMAN, A. (ed.). *Japan, Australia and Asia-Pacific Security*. Londres i Nova York: Routledge, 2006, p. 30-46.
- BULL, H. *The Anarchical Society. A study of Order in World Politics*. 2a edició. Londres: MacMillan Press Ltd., 1995 (1a edició de 1977).
- BUSTELO, P. "Regionalismo y relaciones económicas en Asia oriental". A: SPOOR, M.; GOLDEN, S. *Regionalismo y Desarrollo en Asia: procesos, modelos y tendencias*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2006, p. 61-79.
- BUZAN, B. "A Framework for Regional Security Analysis". A: BUZAN, B. (ed.); RIZVI, G. (ed.). *South Asian Insecurity and the Great Powers*. Londres: MacMillan, 1986, p. 3-33.
- *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2a edició. Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 1991 (1a edició de 1983).
- "From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School". *International Organization*, vol. 47, núm. 3 (estiu 1993), p. 327-352.
- *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. Cambridge Studies in International Relations, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- "Rethinking Bull on the Institutions of International Society". A: LITTLE, R. (ed.); WILLIAMS, J. (ed.). *The Anarchical Society in a Globalized World*. Basingstoke i Nova York: Palgrave MacMillan, 2006, p. 75-96.
- BUZAN, B.; JONES, C. A.; LITTLE, R. *The Logic of Anarchy*. Nova York: Columbia University Press, 1993.
- BRECHER, M. "International Relations and Asian Studies: The Subordinate State System of Southern Asia". *World Politics*, vol. 15, núm. 2, 1963, p. 213-235.

- CAMILLERI, J. A. *Regionalism in the New Asia-Pacific Order: The Political Economy of the Asia-Pacific Region*. Vol. II. Cheltenham: Edward Elgar, 2003, p. 306-342 [especialment].
- CAPE, D. H.; EVANS, P. M.; FUKUSHIMA, A. "Speaking Asia-Pacific Security: A Lexicon of English Terms with Chinese and Japanese Translations and a Note on the Japanese Translation". *Working Paper*. Toronto: University of Toronto-York University Joint Centre for Asia Pacific Studies (setembre de 1998), p. 70-74.
- CAPIE, P.; EVANS, P. *The Asia-Pacific Security Lexicon*. Singapur: Institute of Southeast Asian Studies, 2002.
- "The 'ASEAN Way". A: SIDDIQUE, S.; KUMAR, S. *The 2nd ASEAN Reader*. Singapur: Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 45-51.
- CARR, E. H. *The Twenty Year Crisis*. 2a edició. Londres: MacMillan, 1946.
- CHEN, J. *Mao's China and the Cold War. The New Cold War History*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001.
- CHI-KIN, L. *China's Policy toward Territorial Disputes: The Case of the South China Sea Islands*. Londres: Routledge, 1989.
- CHRISTENSEN, T. J. "Chinese Reapolitik". *Foreign Affairs*, vol. 75, núm. 5, 1996, p. 37-52.
- "Posing Problems without Catching Up: China's Rise and Challenges for U.S. Security Policy". *International Security*, vol. 25, núm. 4 (primavera 2001), p. 5-40.
- CHUNG, C.-P. "Resolving China's Island Disputes: A Two-Level Game Analysis". *Journal of Chinese Political Science*, vol. 12, núm. 1, 2007, p. 49-70.
- DAI TAN, J. D. "The Diaoyu/Senkaku Dispute: Bridging the Cold Divide". *Santa Clara Journal of International Law*, vol. 5, núm. 1, 2006, p. 134-168.
- DENG, Y.; WANG, F.-L. *In the Eyes of the Dragon. China views the world*. Nova York/Londres: Rowman & Littlefield Publishers, 1999.
- DEUTSCH, K. [et al.]. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton, Nova Jersey: Princeton University Press, 1957.
- DICKENS, D. (ed.); WILSON-ROBERTS, G. (ed.). *Non-Intervention and State Sovereignty in the Asia-Pacific*. Nova Zelanda: Centre for Strategic Studies/China Centre for International Studies/Institute of Strategic and International Studies, 2000.
- DICKINSON, G. L. *The International Anarchy*. Londres: Allen & Unwin, 1926.
- DJALAL, H. "South China Sea Island Disputes". *The Raffles Bulletin of Zoology*, suplement núm. 8 ("The Biodiversity of the South China", 2000), p. 9-21 [http://mbr.nus.edu.sg/exanambas/rbzs8-scs/djalal.html].
- "Indonesia and the South China Sea Initiative". *Ocean Development & International Law*, vol. 32, 2001, p. 97-103.
- DONALDSON, J.; WILLIAMS, A. "Understanding Maritime Jurisdictional Disputes: The East China Sea and Beyond". *Journal of International Affairs*, vol. 59, (tardor/hivern 2005), núm. 1, p. 135-156.
- DUFFIELD, J. S. "Why is there no APTO? Why is There no OSCAP? Asia-Pacific Security Institutions in Comparative Perspective". *Contemporary Security Policy*, vol. 22, 2001, núm. 2, p. 69-95.
- DUFFIELD, J. S. "Asia-Pacific Security Institutions in Comparative Perspective". A: IKENBERRY, G. J. (ed.); MASTANDUNO, M. (ed.). *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. Nova York: Columbia University Press, 2003, p. 243-270.
- DRIFTE, R. "Japanese-Chinese territorial disputes in the East China Sea – between military confrontation and economic cooperation". *Working Paper, Asia Research Centre*. Londres: London School of Economics and Political Science, 2008.
- ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *South China Sea Tables and Maps*, setembre de 2003 [http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/schinatab.html].
- *Country Analysis Brief: South Korea*, juny de 2007, disponible a www.eia.doe.gov (última consulta: 9 de febrer de 2009).
- *Country Analysis Brief: East China Sea*, març de 2008, disponible a www.eia.doe.gov (última consulta: 8 de febrer de 2009).
- EMERS, R. "The De-escalation of the Spratly Dispute in Sino-Southeast Asian Relations". *Working Paper*, núm. 129. Singapur: S. Rajaratnam School of International Studies, juny de 2007.
- EMERY, K. O. [et al.]. "Geological Structure and Some Water Characteristics of the East China Sea and the Yellow Sea". *ANECAFE/CCOP Technical Bulletin*, núm. 2, 1969, p. 3-43.
- EVANS, P. "The Prospects for Multilateral Security Cooperation in the Asia/Pacific Region". A: BALL, D. (ed.). *The Transformation of Security in the Asia-Pacific Region*. Londres: Routledge, 1996, p. 201-217.
- FAIRBANK, J. K. *The Chinese World Order. Traditional China's Foreign Policy*. Cambridge, Massachusetts: Cambridge University Press, 1968.
- FIFIELD, R. H. "The Five Principles of Peaceful Co-existence". *American Journal of International Law*. Vol. 52, núm. 3, 1958, p. 504-510.
- FRANKEL, B. (ed.). *Roots of Realism*. Londres: Frank Cass, 1996.
- FRIEDBERG, A. L. "Ripe for Rivalry". *International Security*, vol. 18, núm. 3 (hivern de 1993-1994), p. 5-33.
- FUKUSHIMA, A. "Japan's Emerging View of Security Multilateralism in Asia". A: *Security Multilateralism in Asia: Views from the United States and Japan*. Institute on Global Conflict and Cooperation Policy Papers, Califòrnia: IGCC/University of California, 1999, p. 23-41.
- "The ASEAN Regional Forum". A: SIDDIQUE, S.; KUMAR, S. (comp.). *The 2nd ASEAN Reader*. Singapur: Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 276-279.
- FUNSTON, J. "ASEAN and the Principle of Non-intervention: practice and prospects". A: DICKENS, D. (ed.); WILSON-ROBERTS, G. (ed.). *Non-Intervention and State Sovereignty in the Asia-Pacific*. Nova Zelanda: Centre for Strategic Studies/China Centre for International Studies/Institute of Strategic and International Studies, 2000, p. 9-22.
- GARCÍA, C. "La evolución del concepto de actor en la Teoría de las Relaciones Internacionales". *Papers*, núm. 41, 1993, p. 13-31.
- "El regionalismo en Asia oriental". A: SPOOR, M.; GOLDEN, S. *Regionalismo y Desarrollo en Asia: procesos, modelos y tendencias*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2006, p. 15-59.
- GARCÍA, C.; RODRIGO, A. *El imperio inviable. El orden internacional tras el conflicto de Irak*. Madrid: Tecnos, 2004.
- GARCÍA, C. (coord.); VILARIÑO, E. (coord.). *Comunidad internacional y sociedad internacional después del 11 de septiembre de 2001*. Bilbao: UPV/UCM/UPF, 2005.
- GARVER, J. *Foreign Relations of the People's Republic of China*. Nova Jersey: Prentice Hall, 1993.
- GIDDENS, A. *The nation-state and violence. Volume two of a contemporary critique of historical*

materialism. Berkeley, Califòrnia: University of California, 1995.

GILPIN, R. *War and Change in World Politics*. Nova York: Cambridge University Press, 1981.

GOLDSTEIN, A. "Balance-of-Power Politics. Consequences for Asian Security Order". A: ALAGAPPA, M. (ed.). *Asian Security Order. Instrumental and Normative Features*. Stanford, Califòrnia: Stanford University Press, 2003, p. 171-209.

GRIECO, J. M. "Anarchy and the Limits of Cooperation". *International Organization*, vol. 42, núm. 3 (estiu de 1988), p. 492-499.

GUZZINI, S. *Realism in International Relations and International Political Economy. The Continuing Story of a Death Foretold*. Londres: Routledge, 1998.

HABERMAS, J. *The Divided West*. Cambridge: Polity Press, 2006.

HAGIWARA, Y. "The Formation of ASEAN". A: SIDDIQUE, S.; KUMAR, S. (comp.). *The 2nd ASEAN Reader*. Singapur: Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 18-21.

HALL, J. A. *International Order*. Cambridge: Polity Press, 1996.

HARRISON, S. S. "Seabed petroleum in Northeast Asia: Conflict or Cooperation?". *Asia Program*. Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2005.

HEMMER, C.; KATZENSTEIN, P. J. "Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism". *International Organization*, vol. 56, núm. 3 (estiu de 2002), p. 575-607.

HESS, G. R. "The American Search for Stability in Southeast Asia: The SEATO Structure of Containment". A: COHEN, W. I.; IRIYE, A. *The Great Powers in East Asia 1953-1960*. Nova York: Columbia University Press, 1990, p. 272-295.

HEW, D.; ANTHONY, M. C. "ASEAN and ASEAN+3 in Postcrisis Asia". *NIRA Review*, vol. 7, núm. 4 (tardor de 2000), p. 21-26.

HINDLEY, D. "Indonesia's Confrontation with Malaysia: A Search for Motives". *Asian Survey*, vol. 4, núm. 6, 1964, p. 904-913.

HIRSCHAMN, A. *The Passions and the Interests*. Princeton: Princeton University Press, 1977.

HOBSON, J. M. *The State and International Relations*. Cambridge Studies in International Relations, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

HOFFMANN, S. "Foreword to the Second Edition". A: BULL, H. *The Anarchical Society. A study of Order in World Politics*. 2a edició, Londres: MacMillan Press Ltd., 1995 (1a edició de 1977).

HOLSTI, K. J. *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

– *Taming the Sovereigns. Institutional Change in International Politics*. Cambridge Studies in International Relations, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

HUISKEN, R. "Civilizing the Anarchical Society: Multilateral Security Process in the Asia Pacific". *Contemporary Southeast Asia*, vol. 24, núm. 2 (agost de 2002), p. 187-203.

HULL, R. E. "The South China Sea: Future Source of Prosperity or Conflict in South East Asia?". *Strategic Forum*, núm. 60 (febrer de 1996), [http://www.ndu.edu/inss/strforum/SF_60/forum60.html].

Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World. Nova York: UNDP/Palgrave Macmillan, 2007.

HURRELL, A. "Society and Anarchy in the 1990s". A: ROBERSON, B. A. (ed.). *International Society and the*

Development of International Relations. Londres: Pinter, 1998.

– "Norms and Ethics in International Relations". A: CARLSNAES, W. (ed.); RISEE, T. (ed.); SIMMONS, B. A. (ed.). *Handbook of International Relations*. Londres: Sage Publications, 2002, p. 137-154.

– "Pax Americana or the Empire of Insecurity?". *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 5, núm. 2, 2005, p. 153-176.

– "Regionalism in theoretical perspective". A: FAWCETT, L. (ed.); HURRELL, A. (ed.). *Regionalism in World Politics: Regional Organizations and International Order*. Nova York: Oxford University Press, 1994.

HUTCHINSON, J. R. "The South China Sea: Confusion in Complexity". *Critique* (primavera 2004), p. 103-125 [http://iilt.ilstu.edu/critique].

HYER, E. "The South China Sea Disputes: Implications of China's earlier Territorial Settlements". *Pacific Affairs*, vol. 68, núm. 1 (primavera 1995), p. 34-54.

IBÁÑEZ, J. "Sociedad postinternacional". A: GARCÍA, C. (coord.); VILARIÑO, E. (coord.). *Comunidad internacional y sociedad internacional después del 11 de septiembre de 2001*. Bilbao: UPV/UCM/UPF, 2005, p. 119-130.

IKENBERRY, G. J. "Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order". *International Security*, vol. 23, núm. 3 (hivern 1998-1999), p. 43-78.

– *After Victory: institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major wars*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2001.

– "La ambición imperial de Estados Unidos". *Foreign Affairs en español*, vol. 2, núm. 3 (tardor-hivern 2002), p. 2-21.

– "Power and Liberal Order: America's Postwar World Order in Transition". *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 5, núm. 2, 2005, p. 133-152.

– "The Rise of China, Power Transitions and the Western Order". [Text de la conferència pronunciada a la Universitat de Princeton el 4 de desembre de 2005, disponible a: http://www.princeton.edu/~gji3/Microsoft_Word_-_ikenberry-beijing-paper-January-2006-word%20doc.pdf (última consulta: 15 de juny de 2007).]

IKENBERRY, G. J.; MASTANDUNO, M. *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. Nova York: Columbia University Press, 2003.

INOBUCHI, T.; BACON, P. "Empire, hierarchy, and hegemony: American grand strategy and the construction of order in the Asia-Pacific". *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 5, núm. 2, 2005, p. 117-132.

JACKSON, R. *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*. Nova York: Cambridge University Press, 1990.

– *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

JAPAN CENTER FOR INTERNATIONAL EXCHANGE. *Towards Community Building in East Asia*. Dialogue and Research Monitor Overview Report, 2005 [http://www.jcie.or.jp/drm].

JAPAN DEFENSE AGENCY. *Overview of Japan's Defense Policy*, 2005 i *Japan Self-Defense Forces*, 2005 (disponibles a <http://www.jda.go.jp>).

JELLINECK, G. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Springer, 1922.

– "Bilateral and Multilateral Security Options". [Article presentat en el 4t seminari The Bilateral System of Alliances in the Changing Environment of the Asia-

Pacific, que va tenir lloc a Tòquio entre el 10 i el 12 de juny de 1996.]

– “Multilateralism in the Asia-Pacific Region”. A: TOW, W. T. (ed.); TROOD, R. (ed.); HOSHINO, T. (ed.). *Bilateralism in a Multilateral Era*. Tòquio/Nathan: Japan Institute of International Affairs/Centre for the Study of Australia-Asia Relations, 1997.

– “Track 2 Diplomacy: Ideational Contribution to the Evolving Asian Security Order”. A: ALAGAPPA, M. (ed.). *Asian Security Order: Instrumental and Normative Features*. Stanford: Stanford University Press, 2002, p. 241-279.

JOYNER, C. C. “The Spratly Island Dispute in the South China Sea: Problems, Policies and Prospects for Diplomatic Accommodation”, setembre de 2004 [http://community.middlebury.edu/~csc/pub.html].

JUN WU, P. “Way Out: The Possibility of a Third Party Settlement for the Sino-Japanese Maritime Boundary Dispute in the East China Sea”. *China: An International Journal*, vol. 6, núm. 2 (setembre de 2008), p. 187-207.

KAGAN, R. *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. Nova York: Knopf, 2003.

KAHLER, M. “Legalization as Strategy: The Asia-Pacific Case”. *International Organization*, vol. 54, núm. 3 (“Legalization and World Politics”, 2000), p. 549-571.

KANG, D. “Acute Conflicts in Asia: Kashmir, Taiwan and Korea”. A: ALAGAPPA, M. (ed.). *Asian Security Order. Instrumental and Normative Features*. Stanford, Califòrnia: Stanford University Press, 2003, p. 349-379.

KATSUMATA, H. “The Role of ASEAN Institutes of Strategic and International Studies in Developing Security Cooperation in the Asia-Pacific Region”. *Asian Journal of Political Science*, vol. 11, núm. 1, 2003, p. 93-111.

– “Establishment of the ASEAN Regional Forum: constructing a ‘talking shop’ or a ‘norm brewery’?”. *The Pacific Review*, vol. 19, núm. 2 (juny de 2006), p. 181-198.

KATZENSTEIN, P. J. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Nova York: Columbia University Press, 1996.

– “Regionalism in Asia”. *New Political Economy*, vol. 5, núm. 3, 2000, p. 353-368.

KATZENSTEIN, P. J.; OKAWARA, O. “Japan, Asian-Pacific Security and the Case for Analytical Eclecticism”. *International Security*, vol. 26, núm. 3, 2001-2002, p. 153-185.

KEOHANE, R. O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.

– “Realism, Neorealism and the Study of World Politics”. A: KEOHANE, R. O. (ed.). *Neorealism and its Critics*. Nova York: Columbia University Press, 1986, p. 1-26.

– “International Institutions: Two Approaches”. *International Studies Quarterly*, vol. 32, núm. 4, 1988, p. 376-396.

– *International Institutions and State Power*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1989.

– “International Institutions: Can Interdependence Work?”. *Foreign Policy*, núm. 110 (primavera de 1998), p. 82-96.

KEOHANE, R. O.; NYE JR., J. S. “Transgovernmental Relations and International Organizations”. *World Politics*, vol. 27, núm. 1, 1974, p. 39-62.

– “Complex Interdependence and the Role of Force”. A: ART, R. J.; JERVIS, R. *International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 6a edició. Nova York: Longman, p. 231-246.

KIM, S. S. *China, the United Nations, and World Order*. Princeton: Princeton University Press, 1979.

– “China In and Out of the Changing World Order”. *Center of International Studies, World Order Studies Program Occasional Paper*, núm. 21. Princeton: Princeton University Press, 1991.

– *China and the World. Chinese Foreign Policy Faces the New Millennium*. Boulder: Westview Press, 1998.

KOKUBUN, R. (ed.); JISI, W. (ed.). *The Rise of China and a Changing East Asian Order*. Tòquio i Nova York: Japan Center for International Exchange, 2004.

KONDAPALLI, S. “The Rise of China & Implications to Asia”. [Article presentat a la conferència The Impact of the Rise of China on Asian Democratization, organitzada pel World Forum for Democratization in Asia i celebrada a Taipei entre el 15 i el 17 de setembre de 2005.]

KONG, C. O. “Asian Values: the Debate Revisited”. A: INOGUCHI, T.; NEWMAN, E. *Asian Values and Democracy in Asia. Proceedings of a Conference Held in Shinzoka*. Tòquio: United Nations University Press, 1997 [www.unu.edu/unupress/asian-values.html].

KRAFT, H. “The Principle of Non-Intervention: Evolution and Challenges for the Asia-Pacific Region”. A: DICKENS, D. (ed.); WILSON-ROBERTS, G. (ed.). *Non-Intervention and State Sovereignty in the Asia-Pacific*. Nova Zelanda: Centre for Strategic Studies/China Centre for International Studies/Institute of Strategic and International Studies, 2000, p. 23-41.

KRASNER, S. D. “Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables”. A: KRASNER, S. D. (ed.). *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press, 1983.

– “Organized Hypocrisy in 19th Century East Asia”. *International Relations of Asia Pacific*, vol. 1, núm. 2, 2001, p. 173-197.

KRATOCHWIL, F. *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

KUPCHAN, C. A. “After Pax Americana. Benign Power, Regional Integration, and the Sources of Stable Multipolarity”. *International Security*, vol. 23, núm. 2 (tardor 1998), p. 40-79.

LAKE, D. A.; MORGAN, P. M. “The New Regionalism in Security Affairs”. A: LAKE, D. A. (ed.); MORGAN, P. M. (ed.). *Regional Orders. Building Security in a New World*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997, p. 3-19.

LAKE, D. A. (ed.); MORGAN, P. M. (ed.). *Regional Orders. Building Security in a New World*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997.

LEIFER, M. *The ASEAN Regional Forum: Extending ASEAN's Model of Regional Security. Adelphi Paper*, núm. 302. Oxford: Oxford University Press, 1996.

LI JINMING; LI DEXIA. “The Dotted Line on the Chinese Map of the South China Sea: A note”. *Ocean Development & International Law*, vol. 34, 2003, p. 287-295.

LYON, P. “Postwar Regional Co-operation”. A: SIDDIQUE, S.; KUMAR, S. (comp.). *The 2nd ASEAN Reader*. Singapur: Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 16-17.

MACDONALD, E. H. “Offshore Minerals other than Hydrocarbons in Southeast Asia”. A: CHIE LIEN SIEN (ed.); MACANDREWS, C. (ed.). *Southeast Asian Sea: Frontiers of Development*. Singapur: McGraw Hill, 1981.

MACKIE, J. A. C. *Konfrontasi: The Indonesia-Malaysia Dispute, 1963-1966*. Oxford: Oxford University Press, 1974.

- MANN, M. "The Social Cohesion of Liberal Democracy". *American Sociological Review*, vol. 35 (juny de 1935), p. 423-439.
- MANSBACH, R. W.; FERGUSON, Y. H.; LAMPERT, D. E. *The Web of World Politics. Nonstate Actors in the Global System*. Englewood Cliffs, Nova Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1976.
- MAYALL, J. *World Politics: Progress and its Limits*. Cambridge: Polity Press, 2000.
- MEARSHEIMER, J. J. "The False Promise of International Institutions". *International Security*, vol. 19, núm. 5, 1994-1995, p. 5-49.
- MEDEIROS, E. S.; FRAVEL, M. T. "China's New Diplomacy". *Foreign Affairs*, vol. 82, núm. 6 (novembre-desembre de 2003), p. 22-35.
- MERLE, M. *Sociología de las relaciones internacionales*. Madrid: Alianza Editorial, 1991 (1a edició de 1986).
- MOON, C.; CHUN, C. "Sovereignty: Dominance of the Westphalian Concept and Implications for Regional Security". A: ALAGAPPA, M. (ed.). *Asian Security Order: Instrumental and Normative Features*. Stanford: Stanford University Press, 2003, p. 106-137.
- MORGAN, P. M. "Regional Security Complexes and Regional Orders". A: LAKE, D. A. (ed.); MORGAN, P. M. (ed.). *Regional Orders. Building Security in a New World*. University Park, Pennsilvània: The Pennsylvania State University Press, 1997, p. 20-42.
- MORGENTHAU, H. J. *In Defense of the National Interest: A Critical Examination of American Foreign Policy*. Nova York: Alfred A. Knopf, 1951.
- *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 3a edició. Nova York: Alfred A. Knopf, 1960.
- MOTOFUMI, A. "The Bush Strategy and Japan's War Contingency Laws" [<http://japanfocus.org/article>].
- MUNAKATA, N. "Regionalization and regionalism: the Process of a Mutual Interaction". *RIETI Discussion Paper Series*. Tòquio: Research Institute of Economy, Trade and Industry, 04-E-006, gener de 2004.
- NARDIN, T. *Law, Morality, and Relations of States*. Princeton, Nova Jersey: Princeton University Press, 1983.
- "Legal Positivism as a Theory of International Society". A: MAPEL, D. R. (ed.); NARDIN, T. (ed.). *International Society: Diverse Ethical Perspectives*. Princeton: Princeton University Press, p. 17-35.
- NAURINE, S. "State sovereignty, political legitimacy and regional institutionalism in the Asia-Pacific". *The Pacific Review*, vol. 17, núm. 3, 2005, p. 423-450.
- NEUMAN, S. (ed.). *International Relations Theory and the Third World*. Nova York: St. Martin's Press, 1998.
- NYE, J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Nova York: Basic Books, 1990.
- OKAWARA, N.; KATZENSTEIN, P. J. "Japan and Asia-Pacific Security: regionalization, entrenched bilateralism and incipient multilateralism". *The Pacific Review*, vol. 14, núm. 2, 2001, p. 165-194.
- OYE, K. (ed.). *Cooperation under Anarchy*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- PARK, J. S. "Inside Multilateralism: The Six-Party Talks". *The Washington Quarterly*, vol. 28, núm. 4 (tardor de 2005), p. 75-91.
- PAUL, T. V.; HALL, John A. *International Order and the Future of World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- RAMCHARAN, R. "ASEAN and Non-Interference". A: SIDDIQUE, S.; KUMAR, S. (comp.). *The 2nd ASEAN Reader*. Singapur: Institute of Southeast Asian Studies, 2003, p. 52-57.
- "Recent Attacks Prompt International Pressure to Secure Malacca Straits". *JINSA Online*, 15 de juliol de 2005 [<http://www.jinsa.or/articles/print.html/documentid/3054>].
- REUS-SMIT, C. "The Constitutional Structure of International Society and the Nature of Fundamental Institutions". *International Organization*, vol. 51, núm. 4 (tardor de 1997), p. 555-589.
- ROSENAU, J. N. *The Study of World Politics: theoretical and methodological challenges*, vol. 1, Londres i Nova York: Routledge, 2006.
- ROSENBERG, D. "Dire Straits: Competing Security Priorities in the South China Sea". *Znet*. Japó, 13 d'abril de 2005 [http://www.zmag.or/content/print_article.cfm?itemID=7632&section].
- ROSS, R. "The Geography of the Peace: East Asia in the Twenty-First Century". *International Security*, vol. 23, núm. 4 (primavera de 1999), p. 81-119.
- ROY, D. *China's Foreign Relations*. Londres: Rowman and Littlefield, 1998.
- RUGGIE, J. G. "Multilateralism: The Anatomy of an Institution". *International Organization*, vol. 46, núm. 3, 1992, p. 561-598.
- "The Past as Prologue: Interests, Identity and American Foreign Policy". *International Security*, vol. 21, núm. 4, 1997, p. 89-125.
- SCHWARTZ, B. I. "The Chinese Perception of World Order, Past and Present". A: FAIRBANK, J. K. *The Chinese World Order. Traditional China's Foreign Policy*. Cambridge, Massachusetts: Cambridge University Press, 1968, p. 276-288.
- SEGAL, G. "East Asia and the 'Constraint' of China". *International Security*, vol. 20, núm. 4 (primavera de 1996), p. 107-135.
- "Does China Matter?". *Foreign Affairs*, vol. 78, núm. 5 (setembre-octubre de 1999), p. 24-36.
- SHAMBAUGH, D. L. "The Evolving Asian System: Implications for the Regional Security Architecture". [Article presentat en la 8a reunió Waldbroel sobre la coordinació de les polítiques europees i euroatlàntiques vis-a-vis Àsia-Pacífic en matèria de seguretat, celebrada a Berlín entre el 14 i el 15 de desembre de 2005.]
- "China Engages Asia: Reshaping the Regional Order". *International Security*, vol. 29, núm. 3 (hivern 2004-2005), p. 64-99.
- SHEEHAN, M. *The Balance of Power. History and Theory*. Londres: Routledge, 1996.
- SHIRK, S. "Asia-Pacific Regional Security: Balance of Power or Concert of Powers?". A: LAKE, D. A. (ed.); MORGAN, P. A. (ed.). *Regional Orders. Building Security in a New World*. University Park, Pennsilvània: The Pennsylvania State University Press, 1997, p. 245-270.
- SIMON, S. W. "East Asian Security. The Playing Field Has Changed". *Asian Survey*, vol. 34, núm. 12 (desembre de 2004), p. 1047-1063.
- SLAUGHTER, A. M. *A New World Order*. Princeton i Oxford: Princeton University Press, 2004.
- SMITH, M. J. *Realist Thought from Weber to Kissinger*. Baton Rouge i Londres: Louisiana State University Press, 1986.
- SNYDER, C. "The South China Sea Dispute. Prospects for Preventive Diplomacy". *United States Institute for Peace, Special report*, núm. 18, 1996, disponible a: http://www.usip.org/pubs/specialreports/early/snyder/south_china_sea1.
- "The implications of Hydrocarbon Development in the South China Sea". Centre for International and Strategic Studies Joint Centre for Asia Pacific

- Studies, York University, Toronto, 1996 [http://faculty.law.ubc.ca/scs/hyd.htm].
- “Maritime Security in the South China Sea”. *Journal of Conflict Studies*, vol. 24 (estiu de 2004), p. 97-119.
- SOLINGEN, E. *Regional Orders at Century's Dawn: Global and Domestic Influences on Grand Strategy*. Princeton: Princeton University Press, 1998.
- SONG, Y.-H. “The Overall Situation in the South China Sea in the New Millenium: Before and After the September 11 Terrorist Attacks”. *Ocean Development & International Law*, vol. 34, 2003, p. 229-277.
- STEIN, A. A. *Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press, 1990.
- STERN, N. *Review on the Economics of Climate Change*, 2006, disponible a www.sternreview.org.uk.
- STONE, D. “Networks, second track diplomacy and regional cooperation: the role of Southeast Asian think tanks”. [Article presentat a la 38a Convenció Anual de l'Associació d'Estudis Internacionals (ISS), celebrada a Toronto, Canadà, entre el 22 i el 26 de març de 1997]
- SUGANAMI, H. *The domestic analogy and world order proposals*. Cambridge Studies in International Relations (núm. 6), Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- SUGANUMA, U. *Sovereign Rights and Territorial Space in Sino-Japanese Relations: Irredentism and the Diaoyu/Senkaku Islands*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2000.
- SUTTER, R. “Why Does China Matter?”. *The Washington Quarterly*, vol. 21, núm. 1, 2003, p. 75-89.
- SWANSTRÖM, N. “Conflict Management and Negotiations in the South China Sea: The ASEAN Way?”. A: SNIDAL, K. (comp.). *Perspectives on the Conflict in South China Sea, Workshop Proceedings*. Oslo, Center for Development and the Environment, University of Oslo, abril de 1999.
- TAYLOR, P. *Nonstate Actors in International Politics. From Transregional to Substate Organizations*. Boulder i Londres: Westview Press, 1984.
- “Regionalism: the thought and the need”. A: GROOM, A. J. R.; TAYLOR, P. *Frameworks for International Cooperation*. Londres: Pinter Publishers, 1994, p. 149-171.
- TAYLOR, B.; TOW, W. “Asia Pacific Security Architecture”. [Article presentat en el marc de la Conferència sobre Seguretat organitzada per la International Alliance of Research Universities i celebrada a Cambridge entre el 2 i el 4 de novembre de 2006.]
- TAYLOR, B.; MILNER, A.; BALL, D. “Track 2 Diplomacy in Asia: Australian and New Zealand Engagement”. *Canberra Papers on Strategy and Defence*, núm. 164, Canberra: Strategic and Defence Studies Centre, Australian National University, 2006.
- THE US-CHINA BUSINESS COUNCIL. *US-China Trade Statistics and China's World Trade Statistics*, disponible a: <http://www.uschina.org/statistics/tradetable.html> (última consulta: 8 de febrer de 2009).
- THOMPSON, W. R. “The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory”. *International Studies Quarterly*, vol. 17, núm. 1, 1973, p. 89-117.
- Tow, W. T. *Asia-Pacific Strategic Relations: Seeking Convergent Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- “US Bilateral Security Alliances in the Asia-Pacific: Moving Beyond ‘Hub and Spokes’”. [Article presentat a l'Australasian Political Studies Association Conference, celebrada a Hobart entre el 29 de setembre i l'1 d'octubre de 2003.]
- TOW, W. T.; THAKUR, R. (ed.); HYUN, I. T. (ed.). *Asia's Emerging Regional Order: Reconciling Traditional and Human Security*. Nova York: United Nations University Press, 2000.
- TUCKER, R.; HENDRICKSON, D. C. *The Imperial Temptation: The New World Order and America's Purpose*. Nova York: Council on Foreign Relations, 2003.
- VALENCIA, M. J. “The East China Sea Dispute: Context, Claims, Issues, and Possible Solutions”. *Asian Perspective*, vol. 31, núm. 1, 2007, p. 127-167.
- VALENCIA, M. J.; AMAE, Y. “Regime Building in the East China Sea”. *Ocean Development & International Law*, núm. 34, 2003, p. 189-208.
- VAN DYKE, J. M. “North-East Asian Seas – Conflicts, Accomplishments, and the Role of the United States”. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, vol. 17, núm. 3, 2002, p. 397-421.
- VASQUEZ, J. *The Power of Power Politics. From Classical Realism to Neotraditionalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- VAYRYNEN, R. “Regional Conflict Formations: An Intractable Problem of International Relations”. *Journal of Peace Research*, vol. 21, núm. 4, p. 337-359.
- VINCENT, R. J. “Order in International Politics”. A: MILLER, J. D. B.; VINCENT, R. J. (ed.). *Order and Violence. Hedley Bull and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1990, p. 38-64.
- QU, J. [et al.]. *Global International Waters Assessment, East China Sea, GIWA Regional Assessment 36*. Kalmar, Suècia: University of Kalmar/ United Nations Environment Programme, 2005.
- WADA, J. “Applying Track Two to China-Japan-US relations”. A: KOKUBUN, R. (ed.). *Challenges for China-Japan-US Cooperation*. Tòquio: Japan Center for International Exchange, 1998, p. 154-183.
- WALKER, R. B. J. “Realism, change, and international political theory”. *International Studies Quarterly*, vol. 31, núm. 1, 1987, p. 65-86.
- WALTZ, K. N. *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley, 1979.
- WANG, J. “Managing Conflict: Chinese Perspectives on Multilateral Diplomacy and Collective Security”. A: DENG, Y.; WANG, F.-L. *In the Eyes of the Dragon. China views the world*. Nova York/Londres: Rowman & Littlefield Publishers, 1999, p. 73-96.
- WARNER, C. “The Rise of the State-Systems in Africa”. A: COX, M. (ed.); DUNNE, T. (ed.); BOOTH, K. (ed.). *Empires, Systems and States: Great Transformations in International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 65-89.
- WEBER, S. *Multilateralism in NATO: Shaping the Postwar Balance of Power, 1945-1961*. Berkeley: University of California Press, 1991.
- WEI KIAT YIP. “Prospects for a closer economic integration in East Asia”. *Stanford Journal of East Asian Studies*, vol. 1 (primavera de 2001), p. 106-111.
- WEI SU, S. “The Territorial Dispute over the Tiaoyu/Senkaku Islands: An Update”. *Ocean Development & International Law*, vol. 36, núm. 1, 2005, p. 45-61.
- WENDT, A. “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”. *International Organization*, vol. 46, núm. 2, 1992, p. 391-425.
- “Collective Identity Formation and the International State”. *American Political Science Review*, vol. 88, núm. 2, 1994, p. 384-396.
- “Constructing International Politics”. *International Security*, vol. 20, núm. 1 (primavera de 1995), p. 71-81.

WENDT, A.; DUVAL, R. "Institutions and International Order". A: CZEMPIEL, E.-O.; ROSENAU, J. *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s*. Lexington: Lexington Books, 1989, p. 51-76.

WIGHT, M. *Systems of States*. Leicester: Leicester University Press, 1977.

– *Power Politics*. Londres: Penguin, 1979.

WORLD TRADE ORGANIZATION (WTO). *International Trade Statistics 2008*. Ginebra: WTO, 2008, a: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2008_e/its08_toc_e.htm (última consulta: 8 de febrer de 2009).

YAHUDA, M. *The International Politics of the Asia-Pacific, 1945-1995*. Londres: Routledge, 1996.

YAT SEN, S. *San Min Chu I: The Three Principles of the People*. Xangai: Commercial Press, 1932.

ZHANG, Y. *China in International Society since 1949*. Basingstoke: MacMillan, 1998.

ZHAO, S. (ed.). *Chinese Foreign Policy. Pragmatism and Strategic Behavior*. Armonk, Nova York: M. E. Sharpe, 2004.

ZHONGQI PAN. "Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu/Senkaku Islands: The Pending Controversy from the Chinese Perspective". *Journal of Chinese Political Science*, vol. 12, núm. 1, 2007.

ZOU KEYUAN. "China's Governance over Offshore Oil and gas Development and Management". *Ocean Development and International Law*, vol. 35, 2004, p. 339-364.